

H a n t z   L á m   I r é n

A V Á R
Á R N Y É K Á B A N

Torockószentgyörgy

Kolozsvár 2003

HANTZ LÁM IRÉN

A VÁR ÁRNYÉKÁBAN
Torockószentgyörgy

Az első borítón Vernes András festménye,
a hátsó borítón Paskucz László grafikája

Megjelent a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,

a balassagyarmati Jobbágy Károly Alapítvány
támogatásával és számos személy
adományával.

HANTZ LÁM IRÉN

A VÁR ÁRNYÉKÁBAN
– Torockószentgyörgy –

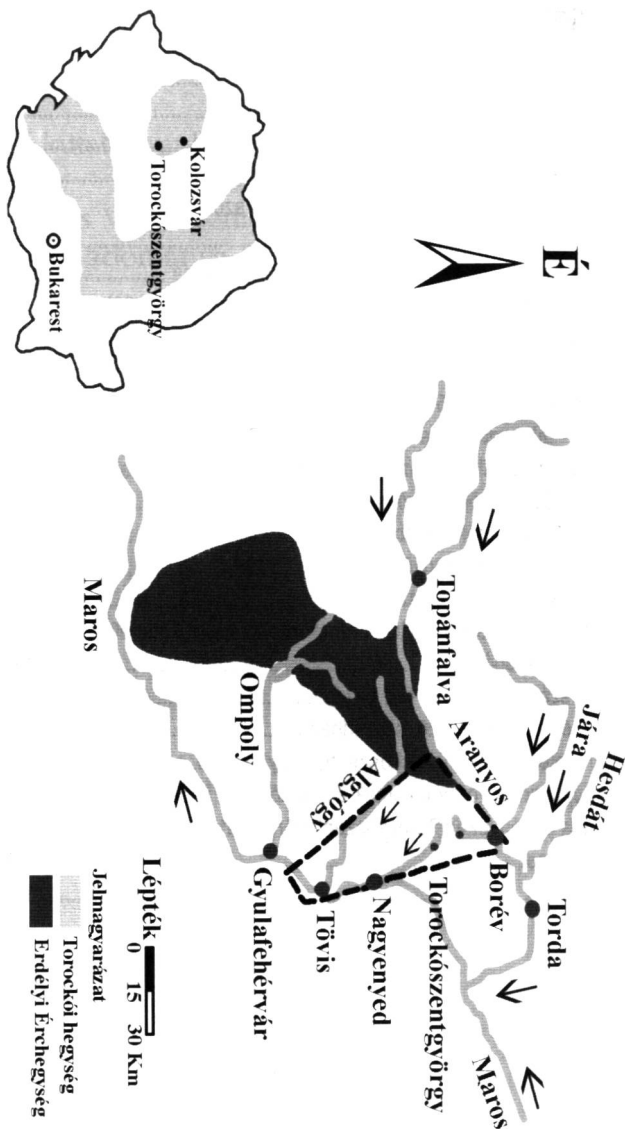
A kutatómunkát és az anyaggyűjtést
dr. Tobiás Károly
és Vörös Katalin (Kalifornia)
adománya tette lehetővé.

Köszönet érte

Tartalom

Bevezetés	7
Mit tudunk a névadó szentről?	9
Torockószentgyörgy természeti környezete	16
Az épített környezet	20
Torockószentgyörgy nemesi családairól és azok leszármazottairól	39
Torockószentgyörgy – Brassai Sámuel szülőfaluja	70
Egy igazi magyar mindenész, Gáspár János (1816–1892)	80
A torockói völgy virágainak és fáinak ismerője, Dr. Gergely János (1928–1989)	82
Vernes András (1926–2002) életútja a torockószentgyörgyi alszegtől a Festőművészeti Akadémiáig	84
Egy alkotó szellemű gazdálkodó, id. Csucsi Róbert életírása	90
Torockószentgyörgy lakóinak hitéletéről	106
A falu számadatok tükrében	117
Sikeres torockószentgyörgyiek	123
A népi kultúra Torockószentgyörgyön	130
Tallózás az unitárius egyház aranykönyvéből és a korabeli sajtóból	149
A 20. század lelkésze, Gál Gyula	156
Egy népes család a 20. században	164
A művelődési élet Torockószentgyörgyön a 20. században	167
Torockószentgyörgy lakóinak életminősége, közérzete	178
Turista ösvényeken Torockószentgyörgy határában	186
Könyvészet	192
Adatközlők	193

Torockószentgyörgy földrajzi helyzete

I. Bevezetés

Az Erdélyi-Szigethegységben elhelyezkedő Torockói-medencében két, többségében magyarok lakta település található: Torockó és Torockószentgyörgy.

Az első a Székelykő lábánál fekvő egykori bányaváros, a másik a Thoroczkayak hajdani jobbágyai által lakott falu. A leköszönt évszázadok történelmi eseményei hasonló módon érintették a két helységet, azonos az őket körülvevő táj jellege és szépsége, lakói között vérségi és családi kapcsolatok vannak, fejlődésük mégis eltérő volt a 20. században.

Torockó, egykor mozgalmas életű bányaváros, a bányászat megszűnésével csendes faluvá változott, így a hajdani gazdagság és hírnév már csak az emberek emlékezetében él. A szép fehérfalú házak becsukott zsalugátere mintha még mindig gögöt és sértődöttséget őriznének. Csipkerózsika álmából az évszázad utolsó éveiben mégis ébredezni kezdett. Fejlődésének útja a harmadik évezredben a faluturizmus irányába vezet.

Torockószentgyörgy a 20. században fejlődött a legdinamikusabban. Megváltozott a település arculata. A II. világháború után kb. 20 év alatt szinte az egész falut átépítették. Eltűntek a szalmatetős, vályoggal tapasztott házak, helyükbe téglából épített, városias külsejű épületek kerültek.

A húszas évektől Enyedről irányított szövetkezeti mozgalom, majd a gazdatanfolyamok hozzájárultak a mezőgazdasági munka korszerűsítéséhez. A harmadik évezred küszöbén Szentgyörgy, a volt jobbágyfalu, virágkertészetével, zöldségtermesztésével és tejfeldolgozó üzemével bizonyítja lakói életképességét.

Ebben a kiadványban főleg erre az utolsó évszázadra összpontosítunk. Nem falumonográfia és nem útikalauz, leginkább talán helyzetképnek mondhatnánk. A jelenből kiindulva leírjuk, mintegy felleltározzuk Torockószentgyörgy közelmúltját, hogy az itt élő emberek életvitelét és gondolkodásmódját jobban megérthessük.

A népszerűbb és látogatottabb Torockó mellett sok rejtett szépsége és érdekessége van ennek a községnek is, ezekre szeretnénk felhívni a figyelmét az erre látogatóknak.

II. Mit tudunk a névadó szentről?

György az egyház mártirologiumában évszázadokon át ókeresztény vértanúként szerepelt, aki Diocletianus római császár idejében nyerte el a mennyei koronát.

Alakjának történeti hitelességét az újabb kutatások nem igazolták, ezért a pápai kongregáció Györgyöt törölte a szentek jegyzékéből.

Az újabb hivatalos állásponttól függetlenül, György alakja, szimbóluma, legendája kitéphetetlen szálakkal fűződik a magyar kereszténység történetéhez és a népi hagyományvilághoz.

Legendája egyik legköltőibb tükörképe a középkori ember lelkivilágának, képzelőerejének. A férfias helytállást, az önfeláldozó emberséget, az asszonyok tiszteletét példázza.

A legenda így szól:

Diocletianus császár idejében Palesztina grófja egy György nevű vitéz volt, ki keresztény lévén, hősiesen megharcolt Kappadócia pogány népével és sokakat megtérített.

György egy alkalommal Sylena városa felé lovagolt. Ennek a városnak pogány királya volt. A város mellett volt egy nagy tó és ebben lakozott egy gonosz sárkány. A város arra kényszerült, hogy naponta két juhot adjon a sárkánynak, hogy ez megkímélje a város lakóit. Miután a juhokat mind felfalta, kénytelenek voltak az emberáldozatra. Egy napon aztán a király egyetlen lányára is sor került. A király népének ígérte minden kincsét és fél királyságát, csak hogy a lányát megmentse, de az emberek hajthatatlanok maradtak. Így hát a királykisasszony felöltözött legszebb ruhájába, sírva búcsút vett apjától, és elindult a tó felé. Mikor György a város határába ért, találkozott a síró királylánnyal és kikérdezte bánatának okáról. Amint a királykisasszony befejezte saját maga és városa szomorú történetét, kiemelkedett a tó vizéből a sárkány. György nem rettent meg a szörnytől, önmagát az Úristennek ajánlva lándzsájával a sárkányra támadt és a földre teperte, megmentvén a királylányt és a város népét a gonosztól. Azon a napon húszezer ember keresztelkedett meg a városból, a király azon a helyen, ahol György a sárkányt megölte, templomot

emeltetett. A kegyhelyet Szent Györgynek és Szűz Máriának ajánlották. A király sok pénzt adott Györgynek, de az nem fogadta el, hanem a szegényeknek osztotta szét. Ezek után György búcsút vett a királytól, a szép királykisasszonytól és elhagyta a várost.

György vértanúságának történetét a következőképpen mesélik:

György nem nézhette, hogy Diocletianus annyira pusztítja a keresztényeket. Levetette vitézi ruháját és egyszerű keresztények ruhájába öltözvén, hangos szóval ördögnek nevezte a pogány bálványokat. A császár elfogatta és kegyetlenül megkínoztatta. Mérget itatott vele, de a méreg nem fogott rajta, kerékbe törette, de sértetlen maradt. Bálványistenek templomában bálványimádásra kényszerítették, a templomot elnyelte a föld. Végül a császár lefejezteti.

György utolsó imájában is az emberekért könyörög istenéhez. Arra kéri az Urat, hogy hallgassa meg azok könyörgését, akik az ő mártíromságáról megemlékeznek és szükségükben az ő segítségét kérik. Bocsássa meg az Úr minden bűnét és oltalmazza a mennyütéstől, hadban való veszedelemtől, hamis tanúktól azokat, kik az ő haláláról szóló könyvet olvassák, vagy meghallgatják az ő mártíromsága történetét. Azért is könyörög, hogy abban a házban, hol róla megemlékeznek, néma, sánta, süket, csonkabonka gyermek ne szülessen. Végül azt kérte az Úrtól, ha valaki az ő nevében könyörög, kérése minden kétség nélkül beteljesedjék.

György imájára az Isten szózattal válaszolt, miszerint mindenképpen beteljesedjenek, mint kérte volt.

A kivégzés után Diocletianust úton palotája felé az égből tűz szállta meg és porrá égett.

Bár az egyházi tekintély többször tilalmazta, apokrifnak nevezte ezt a legendát, György mégis egy évezrednél tovább a hit diadalmas hőse, legyőzhetetlen katonája, emberi példaként élt. Oroszlán szívű Richárd angol király őt választotta a kereszties lovagok védőszentjének.

György lett a lovagoknak, lovas katonáknak, napjainkban a cserkészeknek, páncélos öltözete miatt a fegyverkovácsok és szíjgyártók céhének, a vándorlegényeknek,

lóval is foglalkozó parasztoknak patrónusa. Görög eredetű neve (Georgios) is parasztot, földművelőt jelent.

Számos Árpád-kori monostor és templom választotta Györgyöt patrónusul. Ebbe bizonyára az is belejátszott, hogy az Európában megtelepülő magyarság a szent lovag életét, legendáját rokonnak érezte a maga szilaj világával.

1318-ban Károly Róbert megalapította a Szent György vitézek lovagrendjét (Societas Beati Georgii), amelynek kötelessége volt az Egyház védelmezése, a lovagi erények: istenfélelem, foglyok kiváltása, szegények istápolása, barátság érzület ápolása, királyhűség és a haza védelme.

A középkori főnemesség Szent György kultuszáról tanúskodik, hogy a híres Báthoryak a sárkányölőt választották patrónusul.

A címerükben látható sárkányalak a hagyomány szerint a család őseinek, a XIII. században élt Oposnak hőstétét, az Ecsedi láp félelmetes sárkányának Szent György segítségével való legyőzését idézi.

Szent Györgyről elnevezett helyneveink számát talán csak a Mártonéi múlják felül. Ez minden bizonnyal a korai középkor szimbolikus szemléletét tükrözi. E szerint a helység nem csak a szent oltalma alatt áll, hanem egyenesen magáé a szent lovagé, aki köteles népét védelmezni.

A Kárpát-medencében több mint ötven helység esetében szerepel Szent György neve. Csak Erdély területén 11 ilyen helységnevet találunk: *Csíkszentgyörgy*, *Erdőszentgyörgy*, *Marosszentgyörgy*, *Meszesszentgyörgy*, *Monostorszentgyörgy*, *Oláhszentgyörgy*, *Sepsiszentgyörgy*, *Szászszentgyörgy*, *Sztrígyszentgyörgy*, *Torockószentgyörgy*, *Uzdiszentgyörgy*.

A Györgyöt ábrázoló freskók, képek, szobrok nem annyira a szent tiszteletét szolgálták, mint inkább mágikus szorongások, táltos hagyományaink keresztény színezetű tükröződései. Be nem vallott céljuk: György rettentse messzire a gonoszt, amely a csapások annyi fajtájával iparkodik az embernek ártani. Szent György alakja, ünnepe a tavaszkezdet szimbóluma is. György nemcsak a sárkányt öli meg, hanem a fénylő napot is kiszabadítja a tél rab-

ságából. Az íratlan tradíció hatalmas erejénél fogva ott él a népi hiedelemvilágban a paraszti kalendárium legjelesebb napjai között. Szent György napja, április 24. a kikelet ünnepe, az istállóban teletlő jószág zöldellő mezőre való kihajtásának napja.

Nemcsak a magyarok, a Duna-medence más népei is tisztelik Szent Györgyöt. Ezt bizonyítja az a bolgár népköltési anyag, amelyet Nagy László fordításában adunk közre:

Kilovagol Szent György vitéz

*Kilovagol Szent György vitéz
Pejparipán, zöld határba,
Hogy a mezőt látva lássa.
Pejparipán visszarúgta,
Sárkány állja el az utat.
Háromfejű szürke sárkány,
Háromtorkú szürke sárkány.
Szól az isten szép vitéze:
– Szürke sárkány félre, félre!
De a sárkány nem áll félre.
György a kardját megvillantja,
Sárkány fejét mind lekapja,
Három torkát elnyisszantja.
A torkából patak csordul,
Három erős patak buzdul,
A legelső sárga búza,
A második szép fehér tej,
A harmadik szép piros bor.
Sárga búza: kaszásoké,
Kaszásoké, kapásoké.
Fehér tej a juhászoké,
Piros bor a borászoké
Pejparipán Szent György vitéz
Légy te áldott mindörökké!*

III. A csapások, amiktől György lándzsája nem tudta megvédeni faluját és annak népét

1241-es mongol–tatár invázió. Végigseper a völgyön, de Thoroczkay Illyésnek és családjának a székelyek segítségével sikerül megmenekülnie. A kor vallásos szokásainak megfelelően ennek emlékére hálából Szentgyörgyön kolostort alapított és a környéken kápolnákat emelt, ilyenformán abban a korban Torockószentgyörgy búcsújáró helyé vált. A hajdani szerzetesek, remeték, kápolnák emlékét ma már csak a helynevek őrzik. Torockó és Torockószentgyörgy között a Podmankő aljából eredő patakot Remete pataknak nevezik, a völgyben levő forrásvíznek gyógyhatást tulajdonítanak a köszvényes megbetegedéseknél és a szemfájásnál. Ebben a völgyben található még a Kiskápolna elnevezésű hely (dombot alkotó romhalom) ezzel szemben a Székelykő aljában található a Nagykápolna nevezetű határrész – ahol szintén kápolna lehetett valamikor.

1514. A Dózsa-féle parasztlázadás. A felkelők feldűlják a falut és a várat. A felkelés leverése után 1516-ban kapja meg Thoroczkay Ferenc azt a hírhedtté vált adománylevelet, amely a szentgyörgyi uradalom mellett Torockó és a bányák fennhatóságát is a Thoroczkay családnak adományozza. Ezzel veszi kezdetét az a 300 évig tartó per és viszály, ami Torockó szabad bányásznepe és a Thoroczkay család között dúlt.

1704. A Rákóczi-mozgalom ideje alatt Torockó és Torockószentgyörgy népe nagy lelkesedéssel csatlakozott a nemzeti ügghöz. Földesuruk, Thoroczkay István lobogtatta azt a zászlót, amelynek jelszava: „Szabadság és haza”. Ezt Tiede osztrák generális bosszulja meg, miután Enyedet feldúlta, Torockószentgyörgy elpusztítására indult. Szétlövötte a várat és felperzselte a falut. Így állt bosszút Thoroczkay Istvánon és a falu népén.

1784. A Horea–Cloșca féle felkelés. Az adóterhek növekedése miatt elkeseredett román havasi parasztok rátörnek az ő helyzetükhöz viszonyítva jobb módon

élő magyarok lakta falvakra és kirabolják ezeket. A torockószentgyörgyi rajtaütés és rablás azért sikerülhetett oly tökéletesen, mert a lázadóknak torockószentgyörgyi magyar vezetője volt, aki ismerte a helyi viszonyokat és a rablókat biztosra vezette. Ez a személy Járay nevezetű volt (Orbán Balázs), akit Thoroczky Zsigmond neveltetett és tett torockószentgyörgyi református kántorrá. Iszákossága és rossz erkölce miatt a lelkész elbocsátotta állásából. Bosszúból az akkor a hegyvidéken lázongó román tömegek szolgálatába állt.

1784. november 11-én rajtaütöttek Torockószentgyörgyön, előbb az udvarházakat rabolták ki és rombolták le, minden ezüstneműt, értékes holmit elvittek, a könyveket, iratokat elégették, majd a tehetősebb parasztportákat fosztották ki. Járay legnagyobb dühvel saját temploma és lelkésze ellen fordult. Farczadi könyvtárát, kézíratait elégették, lakását és templomát feldúlták, őt felkoncolták. Az unitárius templom pusztulását a kálnoki huszárok közbelépése megakadályozta, Járayt és társainak egy részét elfogták és Enyedre vitték, a többiek a rablott holmival a hegyvidéken szétszóródtak.

1848. november 11. Hatvannégy év után (milyen kísértetiesen furcsa véletlen) ugyancsak november 11-én újabb megpróbáltatás éri Torockószentgyörgyöt. Ami egy emberöltő alatt felépült, ismét rablás prédája lesz. Moga tribun vezetésével 10 000 fős román tábor vette körül a falut, menekülésről szó sem lehetett. A szentgyörgyi nép a templomba húzódott. Küldöttséget menesztettek a tábor vezetőségéhez, tudatva azokkal, hogy az urak közül senki sincs jelen, ők maguk mind szegény jobbágyok s készek, mi tőlük telik, kívánat szerint kiszolgáltatni. A románság tizenhat darab vágómarhát és a fegyverek kiszolgáltatását kérte. Emellett, amit tudtak még elhajtottak, elraboltak, de nem égették fel a falut. A rabolt zsákmánnyal elvonultak.

1849. július 30. A környékbeli románok a magyar seregek által felégetett Gyertyánost Torockószentgyörgyön bosszulják meg. (A gyertyánosiak és egy átvonuló honvédcsoport között 1849 tavaszán harc bontakozott ki,

a honvédek felgyújtották a falut.) Torockószentgyörgy megsemmisítése jól átgondolt terv szerint történt. Előzménynek felégették a mezőn levő szénakazlakat és learatták vagy fölégették a gabonát is. A békeköveteket felkoncolták, a házakat kirabolták, a rablott holmit szekerekkel hordták el, végezetül felgyújtották a falu négy sarkát, hogy minden a tűz martaléka legyen. Ez a pusztítás a templomokat sem kímélte, csak a csupasz falak maradtak, ahol azokat kőből emelték, a falu a föld színével vált egyenlővé.

1892. áprilisától októberig toroklob, difteritisz járvány több mint 30 kisgyermek halálát okozta.

1899. kanyarójárvány tizedeli a gyermekeket.

I. világháború, 1914–1918. 31 torockószentgyörgyi pusztul el a fronton. Özvegyek, árvák maradnak, akik nehezen viszik tovább az életet. A hősi halottaknak csak 1996-ban emelnek emlékoszlopot az unitárius templomkertben.

II. világháború 1940–1944. 19 hősi halottja van Torockószentgyörgynek a II. világháború végeztével. 1940 után 185-en hagyják el a falut és szöknek át Észak-Erdélybe. Elkezdődik a lassú, de folyamatos népességcsökkenés – 900 fölé már soha nem emelkedik a falu lakóinak száma.

Utóirat

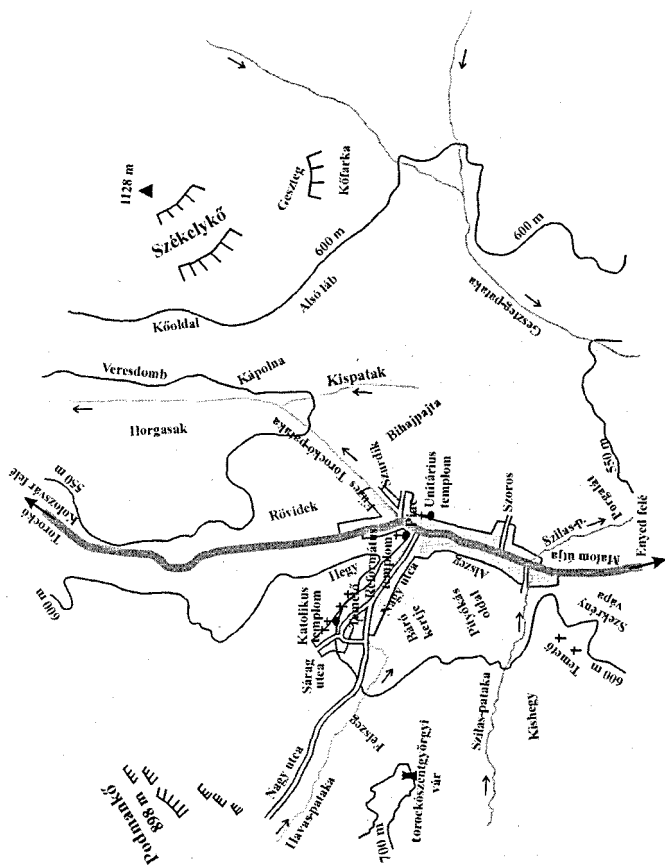
1926-tól az erdélyi helységnevek románosítása folytán Torockószentgyörgyöt megfosztják évszázadok óta használt nevétől és Colțești-nek keresztelik. Új román elnevezése utal sziklás környezetére. 1926-tól tehát a román adminisztráció felmentette Szentgyörgyöt óvó, védelmező szerepétől, a „gonosz” nem kell hogy féljen Szentgyörgy lándzsájától. A „rontás” sokféle formában és alattomos módon támadta és támadja Szentgyörgy lakosságát. Iszákosság, irigység, kapzsiság, szeretetlenség, közöny és önzés, hol itt, hol ott üti fel a fejét és az ilyen sokfejú sárkány ellen Szent György segítségére nélkül nehéz a küzdelem.

IV. Torockószentgyörgy természeti környezete

A falu az Ordaskő (1249 m) és a Székelykő (1128 m) között húzódó É–D irányú Torockói-medence déli kiszélesedő részén helyezkedik el 575 m tengerszint feletti magasságban. Házainak keletre néző ablakai a Székelykő Gesztegnek vagy Kőfarkának nevezett nyúlványára néznek. A nyugatra nyílókból a Vársziclára (705 m) és a Podmankőre (898 m) látni. Közöttük húzódik a Havas-patak. A láthatárt nyugatra a Vidalykő sziklája (1285 m, vf. Ugerului) és a Cseresnyéstető (1238 m, Dealul Cireşului) erdővel borított lankái zárják. Innen ered Torockószentgyörgy déli végén az alszeget érintő és az Enyed patakba ömlő Szilas.

Torockószentgyörgy gazdasági életét, lakóinak életkörülményeit a vízhiány határozta és határozza meg napjainkban is. Manapság el sem tudjuk képzelni hogy például a 17–18. században, amikor kb. 700 lélek élhetett a faluban, ember, állat egyaránt csak a Havas- és Szilas-patak vizére számíthatott. Források a Várkertnek nevezett részben vannak, de nem bővizűek. Itt a fenyvesek tövében a 19. sz. végén egy gyűjtőmedencét létesítettek, innen a főútig cserépcsövekben folyik a víz az unitárius templommal szembeni csorgóig, itatóig. Az unitárius egyház Aranykönyvében 1892-ből kapunk egy olyan bejegyzést, hogy kultúrmérnök járt a határban és vízvezeték létesítésének lehetőségét vizsgálta. A pap ezzel a mondattal fejezi be ezt a bejegyzést: „oh, vízvezeték, mikor jön el a te országod?”. Id. Csucsi Róbert feljegyzéseiből megtudjuk, hogy 1903-ra készült ez el. A vízhez két helyen juthatnak hozzá a falu lakói: a központban, az unitárius templommal szembeni csorgónál és a felszegei gémeskútnál. A házakhoz vedrekkel viszik az emberek a vizet.

Aszályos években, amikor megcsappan a források hozama, főleg az alszegeiek kényszerülnek arra, hogy a Szilas-pataka völgyében levő Vajda kútjából hordják a vizet. Az 1980-as években a Havas-pataka völgyében levő Máté kútjából is vezettek le egy vezetékét. Ez a Belső Szurdik bejáratánál a Torockóra vezető főút mentén épített itatónak és a közelében levő házaknak biztosítja a vizet.

A falu településrajza a határnevekkel

Az 1990 után létesített tejfeldolgozónak az ezredfordulóra nem volt elegendő ez a víz és saját költségén a feldolgozó udvarán fúrást eszközöltek. 125 m mélységben érték el az elegendő mennyiségű és jó minőségű vízréteget. A víz ilyen mélységből nem tud feltörni, szivattyú segítségével 125 m mélységből hozzák a felszínre.

Ezzel a tejfeldolgozó vízgondjai talán megoldódtak, de a faluközösségé távolról sem.

A katolikus kolostor közelében nincs víz – se forrás, se kút formájában. A barátok annak idején szamarakkal hordták fel az ivóvizet. Mosásra és mosásra az épület mellett létesített medencékben felfogott esővizet használták.

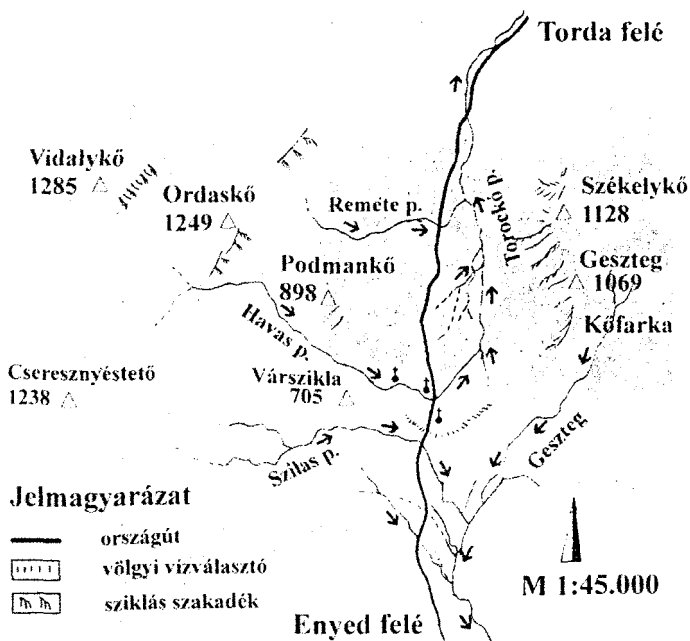
Érdekes, hogy az esővíz meggyűjtése nem szokás a faluban, pedig részmegoldást nyújtana a vízhiányra. Régen, mivel szalmafedeles volt a házak többsége, az eresz is hiányzott. Manapság, kis befektetéssel ezt a vizet fel lehetne használni öntözésre, mosásra.

Így sem a volt Rudnyánszky-kúriában, sem a volt kolostor épületében addig nem lehet vendégházat létesíteni, amíg vízellátásukat nem biztosítják. A vízhiány érintheti a falu fejlődő virág- és zöldségtermesztését is.

Vizekkel kapcsolatos az a ritka felszínforma, amit völgyi vízválasztónak nevezünk és Torockószentgyörgy határában fordul elő.

Ez a felszínforma a Székelykő déli végződésénél kialakult törmelékkúp és a vele szemben levő Havas-patak hordalékkúpjából alakult ki. A két akkumulációs felszínforma a medence középvonalánál mintegy egymásra tevődött. Az így létrejött 1–2 m-es kiemelkedés, amit szabad szemmel alig lehet észrevenni ilyen kishozamú patakok esetében, mint a Szilas és a Havas, már elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a vízválasztó szerepét betöltse.

A medencébe kiérve, a Havas-patak észak felé veszi útját, átfolyik Torockón és az Aranyosba ömlik, míg a Szilas egyesülve a Székelykő irányából jövő Geszteggel, átvágja magát a Kőközön, átfolyik Enyeden és a Marosba torkollik.

Torockószentgyörgy környékének
vázlatos domborzati és vízrajzi térképe

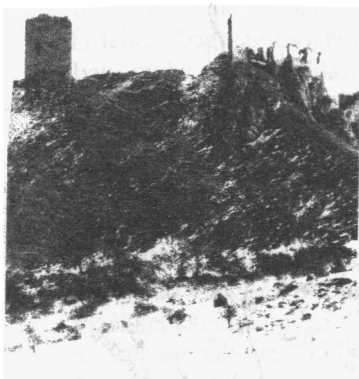
V. Az épített környezet

1. A vár

*„E fényes, büszke várnak most csak romját leled
Lakói merre vannak, hiába kérzed.”*

(Gyulai Pál: *Az óriásleányka*)

Erdély egyik legimpozánsabb középkori várának romjai Torockószentgyörgy határában találhatóak. A Várhegy

A vár (Farkas György fotója)

a falutól mindössze 2 km-re van. 740 m magas kemény, kristályos mészkő szirt. Meredek sziklafalakkal emelkedik a Havas-patak völgye felé. A völgy lapályáról a 200 méteres szintkülönbség, a sziklafalak meredeksége, komorsága miatt sokkal többnek hat, a vár megközelíthetetlennek tűnik. Ez a látszólagos megközelíthetelenség, a vár fokáról a falura nyíló kilátás készítette a népi hiedelmet arra,

hogy a várat óriások építményének tekintse, ahonnan a falu lakói játékszereknek tűnnek. Ez a monda ihlette Gyulai Pált *Az óriásleányka* c. elbeszélő költemény megírására.

A torockószentgyörgyi vár az Ákos nemzetségből származó Thoroczkay család történetével áll összefüggésben. Az Árpád-házi királyok idejében Torockó fölött a Székelykő gerincén egy királyi vár állt. Ennek a maradványai ma is fellelhetők. Ennél a várnál a Székelykő meredek sziklafala nagy darabban feleslegessé tette a védőfalakat, a hajdani vár tulajdonképpen egy nagy bástyatoronnyal védett menedékkő volt. Az 1241–42-es nagy mongol–tatárjárás után felbomlott a régi királyi várrendszer és a királyi várak nagy része neves nemesi családok kezére jutott. Ekkor kerülhetett az Ákos nemzetség birtokába a torockói királyi vár is. V. István (1270–1272), Kun

László király (1285), és IV. László király (1289) idejében kézdi székelyek települnek az Aranyos mentére a terület védelme céljából. Megalakul Aranyosszék.

Ebből az időből maradt fenn Thoroczkay Ehellös (I.) hasonló nevű fiának (II. Ehellös) egy oklevele, melyben Torockót, az örökös várat, személyük, gyermekeik és vagyonuk védelmére az aranyosszéki székelyeknek átadja. Nem képzelhető el azonban, hogy ő magát és családját védőhely nélkül hagyta volna, így feltehető, hogy a régi torockói vár átadásakor neki már volt egy védhető vára, ez pedig csak a torockószentgyörgyi vár lehetett. Mai tudomásunk szerint tehát ennek építése a 13. század második felére tehető.

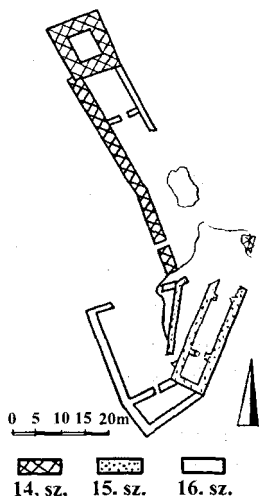
A vár leírása Orbán Balázs tollából ismeretes. Nagyon jelentős, hogy az 1868-as állapotról Orbán Balázs térképét is közöl. Így az 1996-ban végzett felmérést a kutatónak volt mivel összehasonlítania. Orbán Balázs a vár építésében három korszakot különít el.

1. A vár 14. századból származó legrégebbi része az északi bástya, a 7 m magas, 2,30 m vastag nyugati fal és a keleti négyszögletes bástya, amiből napjainkra csak egy kis szeglet maradt fenn. Ennek a résznek építetője minden bizonnyal Thoroczkay Ehellös (I.) volt.

2. A vár déli része a 15. századból való, nagyobb helységekkel, lovagteremmel, erkéllyel, nagyobb ablakkal. A belső udvarokkal az akkori viszonyokhoz képest szinte fényűző kényelmet biztosított lakóinak, akik Csupor Miklós, később Pongrácz János erdélyi vajdák voltak. Mátyás király ugyanis, mivel Thoroczkay Illyés 1467-ben belekeveredett a Mátyás elleni lázadásba, megfosztotta a családot a birtokaitól és a vártól is. Thoroczkay László fiának, Ferencnek csak 1511-ben sikerült visszaszerezni az ősi birtokot és a vár feletti hatalmat.

3. Az 1514-es parasztfelkeléskor a vár ismét a Thoroczkay család birtokát képezi. A parasztlázadás alkalmából a várat feldúlják. 1516-ban Thoroczkay Ferenc oklevelei elégsére hivatkozva új adománylevelet kért birtokaira. Ez az a bizonyos adománylevél, amiben Torockó bányaváros lakossága és a bányák is benne foglaltattak, ami miatt

aztán a torockóiak 300 éven keresztül perlekedtek a Thoroczkay családdal. Thoroczkayak a parasztlázadás dúlása után a vár nyugati oldalát megerősítő, védő falakat építettek.

A torockószentgyörgyi vár napjainkra megmaradt falainak építési kora (Orbán Balázs nyomán) csupán.

Napjainkban a vár Torockószentgyörgy legvonzóbb turisztikai célpontja.

A torockóiakkal való perlekedés mellett a Thoroczkay család tagjai belekeveredtek koruk különböző fegyveres konfliktusaiba és mozgalmaiba, többek között a Rákóczi-féle felkelésbe. Ezért az osztrákokkal kerültek viszályba, ezek aztán megtorlásul 1704-ben lövetik, majd felrobbantják a várat.

Ezt a pusztítást a család már nem hozatja helyre, valószínűleg azért sem, mert időközben udvarházakba leköltöztek a faluba. Ezek az épületek nem voltak várak, de jobban megfeleltek a mindennapi élet követelményeinek, mint a sziklatetűn emelt komor falak.

A torockószentgyörgyi vár a 18. századra elveszti addigi védő funkcióját, az itt élő emberek történelmének sziklára emelt tanúja

Az óriásleányka

Gyulai Pál

I.

*Szép Torda vármegyében, Szentgyörgy határinál
Óriáslak hajdanában: Torckó vára áll.*

*E fényes, büszke várnak most csak romját leled
Lakói merre vannak? hiába kérdezed.*

II.

Egyszer a sziklavárból, miként tavasz-korány,
Örmrajongva jött ki egy óriás leány.
Jött és szállt a völgybe, szökellve, játszín,
Megtudni a kíváncsi, alatt vajon mi van?

III.

Ott kertek és falucskák s mezők vetései
Egész új világgént tetszenek föl neki.
Mindezt megcsodálva nézi és nézi örömet
És meglát bámulva közben egy szántó földművest.

IV.

A mozgó emberecske oly meglepő vala,
De még inkább ekéje megcsillanó vasa.
„Oh, jé mi szép, mi kedves, játéknak elviszem”
Kiált és leteríté kötényét a fiúen.

V.

S belesperve gyorsan földművest és ekét,
Tapsol, nevet s lebetetlen leírni örömét.
Majd csintalan szökellve, miként gyermek szokott,
Szaladt és felkereste apját, legott.

VI.

Vén atyja már asztalánál ül s iddogál vala,
S így szól a kis leányhoz és oly nyájas szava.
„Mit hozsz a kis kötényben, szép fürge gyermekem?
Oly vidám vagy s mosolygó, lássam, mutasd nekem!”

VII.

A leányka kis kötényét vígan teszi szét
S kirakja még vígabban a földművest s ekét.
S midőn minden kirakva amúgy rendjén van,
Tapsolva és nevetve szökell a csintalan.

VIII.

De apja ránkba szedvén fehér szemöldökét,
Komoly lett s bosszankodva csóválta meg fejét:
„Ugyan mit cselekedtél, ugyan hol jár az eszed?
A földműves, leánykám, játékszer nem lehet!”

IX.

Vidd vissza még e percben s tudd meg minden felett,
Ha földműves nem volna, nem ennénk kenyeret.
Kicsiny s ily földműves volt ősiünk is egyidőn,

*Minket is óriásokká éppen a munka tön.
A földműves, leánykám, nem játékszer nekünk,
És hogy azzá lehessen ne adja istenünk!"*

X.

*Szép Torda vármegyében, Szentgyörgy határinál
Óriáslak hajdanában: Torockó vára áll.
E fényes, büszke várnak most csak romját leled
Lakói merre vannak? – hiába kérdezed.*

Vár a magasban

László Noémi

*Abol a kő követ felejt
s a szikla ormán felleg ül,
A csont a földből felkerül,
a holdsugár árnyékot ejt.*

*Hiányos árnyék: csendje nagy,
falak merengnek messze benne,
leroskadt, súlytalan falak,
melyeknek mintha mégis lenne*

*kevéske súlyuk: annyi épp,
amennyi illatos füvek
meghajlításához elég...*

*Tűnő falak: lég-testűek,
hordják az árnyék hűvösét,
s a táj szívét, mely megremeg.*

2. Az unitárius templom

Enyedről jövet, Gyertyánost elhagyva, a Torockószentgyörgy felé haladó utas az unitárius templom fehér tornyát látja meg elsőnek. 40 m-es magasságával irányjelző, a legmagasabb épület a környéken.

A ma látható templom építetője Thoroczkay Zsigmond volt, a falu lakóinak az unitárius hitre való átterése (1568) után 80 évvel, mint ahogy ezt a torony nyugati oldalába beépített emléktábláról is olvashatjuk. A templom 434 éves története pusztulások és újjáépítések sorozata. A Thoroczkay Zsigmond által épített templom első pusztulása 1704-re tehető, amikor Tiede osztrák generális emberei lövetik a várat és elpusztítják a templomot is.

Az unitárius templom

1820-ban a zsindelemmel fedett templom és torony leégett.

1825-ben Brassai Sámuel édesapjának papsága idején egészen újjáépítik. Falait kőből emelték, a mennyezet négy boltívet téglából rakták. Megemelik az eredetileg csak 20 m magas templomtornyot és zsindelemmel fedik.

Az 1800-as évek elején eszközölt újjáépítéssel kapcsolatban két érdekes bejegyzést olvashatunk az Aranykönyvben.

1830-ban méltóságos özvegy Thoroczkay Lajosné, Simon Anna saját költségén a templom földjét faragott kővel kirakatta. Ugyancsak 1830-ban Varga Gergely, torockószentgyörgyi lakos saját költségén orgonát csináltatott a templomba. Felirata: „Az én segítségem az Úrtól vagyon.”

1835-ben hajópadlóval látják el a templomot. Ám a torockószentgyörgyiek nem sokáig élvezhették az újjáépített, orgonával felszerelt istenházát.

1849-ben minden porrá ég. 10 évig tart az újjáépítés, 1859-re fejezik be. Modernebb kornak megfelelően a tornyot bádoggal, a templomot cseréppel fedik.

1856-ból való a templom harangja, amelyet Andrásovszky Dániel öntött Kolozsváron és súlya 300 kiló. Körfeliratából megtudhatjuk, hogy az „Unitaria Ecklesia köz költségén öntetett”.

1886. július 22-én villámcsapás éri a tornyot és a villám agyon sújtja a harangozót, aki a szokásnak megfele-

Az unitárius templom falán látható pecsétes tábla latin szövegének magyar fordítása (Engel Károly)

Az ősi pecsét valószínű körirata

TÁPLÁLJA A NAP A HOLDAT IGÉRETEKKEL A
KALÁSZOKAT A KALÁSZNAK ÉPPEN ÚGY MINT A
GALAMBOKAT FOLYAMATOSAN ÖRÖKTŐL FOGVA.

Az emléktábla szövegének valószínű magyar fordítása soronként:

AZ ÚR 1643-IK ESZTENDEJÉBEN

AZ IGAZ ÉG RÉSZÉRE EMEL VAGYONÁBÓL MŰVEKET AZ IGAZ
EZEKET TEKINTI TÁPLÁLÉKÁUL NE FÉLJEN A TÜZEKTŐL ÉS A
TENGETŐL

ÉRCEDBŐL (azaz vagyonodból) VAN ZSIGMOND ENNEK A KORNAK
ÉPÍTVE NAGY MŰVE

AZ ÉGNEK ÉPÍTETTET KORNAK VASFOGAITÓL NE FÉLTSD

...BÉKÉBEN ÉN TOROCZKAI /igen szabadon értelmezett szövegrész/

MIG A NÉPNEK OLTÁRT EMELEK A

MEGKEZDETÉRT VALÓ IMÁVAL

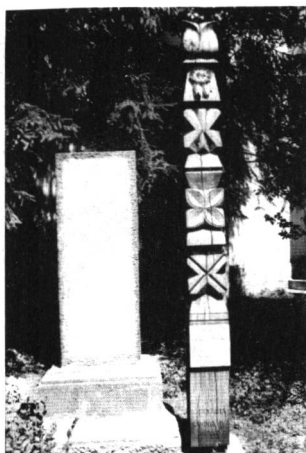
.....?????.....

lően az „erős idő” pusztítása ellen harangozott. Ezután a tragikus eset után betiltják az ilyen alkalmakkor történő harangozást. (A katolikus kolostor haranglábában ma is harangoznak zivatar esetén.)

Az Aranykönyvben 1911-ből kapunk utalást arra, hogy toronyóra gyűjtöttek. A 20. században többrendbeli karbantartási, tatarozási munkálatokat végeztek a templomon, amire a hívek, az Aranykönyv adatai szerint, igen bőkezűen adakoztak.

1947–48-ban a torockószentgyörgyi asszonyok a padokat, karzatokat, szőszéket, úrasztalát varrottas futóval látják el. Csodálatra méltó, hogy a háború utáni inséges időben jut erre vászon, pamut, de főleg akarat és idő.

A millicentenáriumi ünnepére az I. és II. világháborús halottaknak emeltek emlékoszlopot és állítottak kopjafát abban a templomkertben, amelyet Vass Albert festőművész (1896–1969) vásznan oly hangulatosan örökített meg 1930-ban.

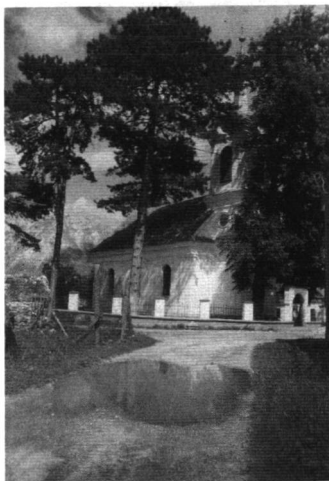
Az első és a második világháború halottainak emelt emlékoszlop és a millicentenáriumi kopjafa az unitárius templom udvarán

3. A református templom

Torockószentgyörgy központja a „piac” – elnyújtott háromszög alakú térség –, csúcsán az unitárius templom, az alapvonal két végén a Rudnyánszky-kúria, illetőleg a református templom helyezkedik el. A „piac” tágasságát, hangulatát itt is, akár csak Torockón, a hetvenes években épített egyemeletes, városias tömbház rontja meg.

A református templomot a grófi címet nyert Thoroczky Ferenc építteti a 17. században, aki nem az unitárius hit követője, hanem buzgó református lett és temploma számára jobbágyai közül híveket toborzott. (Orbán Balázs, Kelemen Lajos, Léstyán Ferenc).

Az 1820-as évekre a templom romos állapotba kerül. 1825-ben ugyanezen a helyen nekifognak az új templom építéséhez, de az építkezés elhúzódik, befejezetlen marad és 1870-re az addig felépített falak leomlanak. 1880-ban kezdik el, és 1890-re fejezik be a ma látható templom építését.

A református templom

Ennek emlékére helyezték el 1890-ben a templom bejárata feletti márvány emléktáblát a következő szöveggel:

*„Mennyünk előbb az Úrnak
hálaadással és énekeljünk
nékie dicséretet. (Zsolt. 52.)
Ég és föld elmúlnak, de az én
beszédim soha el nem múlnak.”*

A templom kerítése kőből épített, kovácsoltvas betétekkel. A templomkert kapuja 1903-ra készült el.

A templombelső történelmi emléke gr. Thoroczky Miklós (1835. április 19.–1899. április 21.) címere. Valószínű innen temet-

hették. A református templom szerényebb kivitelezésű, kisebb méretű is, mint az unitárius, de a bejárata két oldalán őrt álló millenneumi hársfák és az udvarán emelkedő 110 éves fenyők árnyékából kecsesen kiemelkedő torony hangulatossá teszik a piac északi oldalát.

A torockószentgyörgyi református közösségnek 1963-ig volt állandó papja, 1963-tól a felenyedi lelkész szolgál be havonta egy vasárnap. 2002-ben a gyülekezet 40 lelket számlál és van egy konfirmandusa is. A kis lélekszám ellenére az épület szépen karbantartott. 2002-ben a templom gondnokai, a Balázs nyugdíjas tanító házaspár szép torockói mintával újjáfestette a padokat, a szószéket és a szószékkoronát. A vidám színek életet lehelnek a kis fehér templombelsőbe.

A főút másik oldalán, a templommal átellenben található az 1510-ben kőből és téglából épített parókia épülete. A parókia déli szárnyának szobái adtak helyet a múlt század hetvenes évéig a torockószentgyörgyi iskolának. A papi lakot 1980-ig nyugdíjas lelkész lakta, azóta lakatlan és ez meglátszik az épület állagán. Különösen a déli szárny szorulna sürgős javításra. Turisztikai célokra történő átalakítására készültek tervek, de anyagiak miatt ez a kis számú gyülekezet nem tudja ezt kivitelezni.

4. Katolikus kápolna és kolostor

Ezek az épületek a falu feletti „hegyen”, a Havas patak mentén benyúló 600 m-es hegylábbon épültek 1727-ben, Thoroczkay György és felesége, Pekri Krisztina jóvoltából.

Az építkezés előzményeiről Orbán Balázs így számol be:

„Thoroczkay György több idő óta nagy betegen feküdt Somkeréken¹ s halálát közelegni érezvén egy dési ferencset hívatott magához. Ennek tanácsából tette azon fogadást, hogy felgyógyulása esetében a csíksomlyói csodatevő Máriához fog járulni. Alighogy a szent fogadalmat tette, már azonnal jobban érezte magát. A csíksomlyói búcsúról hazatérve azonnal hozzákezdett egy templom és egy szerzetesi rezidencia építéséhez. Emellett még jelentős összegű alapítványt is tett, aminek értelmében szegény tanulók neveltetése folya.” Ezekről értesülve Orbán Balázs (1867) egy jól berendezett tanintézetet vélt találni a ferences kolostorban, de csalódnia kellett, néhány igen szerény körülmények között élő szerzetessel beszélhetett csak.

A régi templom épületét 1849-ben annyira tönkretették, hogy 1867-ben egy új kápolnát építettek a helyére.

A kápolnaépülethez boltívvel csatlakozó kriptában van eltemetve Thoroczkay István, Rákóczi Ferenc vitéz tábornoka. A kápolna karzatán a Rudnyánszky és Thoroczkay családok címereit láthatjuk. A kápolnához kapcsolódó kolostor épülete célszerűen tervezett, egymeletes. Az épület hosszában futó folyosóról nyílnak a tágas, szép szobák, szám szerint nyolc és egy boltíves ebédlőhelység. Az épületnek nagy boltíves pincéje is van, ahova annak idején jelentős mennyiségű élelmet raktározhattak a páterek.

A Székelyköre és a várra nyíló kilátással rendelkező létesítménynek legnagyobb hátránya a vízhiány. Se kút, se forrás nincs közvetlen közelben. A vízhiányt a páterek az épület sarkához épített esővíz-tározókkal próbálták pótolni. Az ivóvizet szamarakkal, csebrekben hordatták fel a falu szintjénél 50 méterrel magasabban fekvő kolostorhoz.

Az épületegyüttest egy fából emelt harangláb egészíti ki, ebben helyezték el az 1862-ben Thoroczkay Sándor

¹ Dés melletti helység

által adományozott harangot, amelyen a következő felírás olvasható:

Áldott legyen a Szentháromság Thoroczky Sándor öntette 1862.

Torocko Szentgyörgyi Szent Ferenc rend emlékére.

A második világháború után az épület lakatlan.

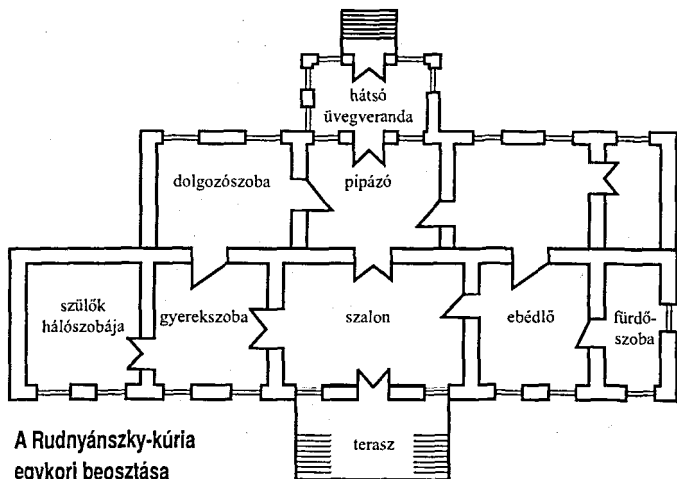
Egy évig a kúriából kitoloncolt Rudnyánszky család lakott benne, Márton Áron püspök engedélyével.

1990 után Papp László, enyedi plébános kezdeményezésére megkezdődött a helyreállítása és egy székelyföldről hozott család lakja, részben azért, hogy ne legyen lakatlan és gondozza az épületet, amelynek tart a felújítása. Vendégházzá, tanintézeté alakítanák. Akadály a vízhiány, ennek megoldása komoly anyagi befektetést igényelne, amelyre egyelőre nincs fedezet.

5. A Rudnyánszky-kúria

A református templommal szemben, a vár felé vezető utca szeglettelkén, 1836-ban épült. Építtetője id. Thoroczky Sándor, ahogy azt a bejárat fölötti kőtábla a kúriába lépőnek tudtára adja.

Id. Thoroczky Sándor, az akkori idők követelményei és igényei szerint a házat minden különösebb dísz és fényűzés nélkül építtette kényelmes családi otthonnak.

A Rudnyánszky-kúria
egykori beosztása

A 70 centiméteres vastag, kőből és téglából emelt falak 9 helységet választanak el egymástól. A háznak tágas pincéje van, a nem túl magas tetőszerkezet cseréppel fedett.

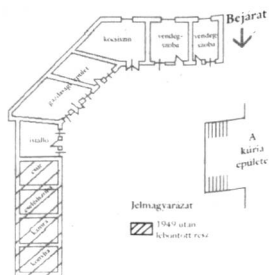
A kúria látogatója a hangulatos oszlopos tornácról egyenesen a szalonba léphetett. Ez az épület legtágasabb helysége, 42 m². A szalonból jobbra ebédlő nyílt, balra a gyerekszoba és a szülők hálószobája.

A szalonból még a pipázóba lehetett átsétálni, innen nyílt a dolgozószoba. A pipázóból az üveges verandán keresztül néhány lépcsőn leereszkedve az angolparkba juthatott a vendég, ahol évszázados hársfák, gesztenyék és fenyők árnyékából szép kilátás nyílt a várra. A konyha, kamra, vendégszobák, cseléd-szobák, kocsiszín, istállók a kertet, parkot félkör alakban körülvevő épületsorban kaptak helyet. Ezeknek a helységeknek ajtajai és ablakai is a parkosított kert felé nyíltak, az utca felé emelkedő 2 méter fal egyben a kúria elkerítésére is szolgált.

1949. március 2-án az épületet államosítják minden bennevalóval, a család csak egy szobakonyha berendezéséhez a legszükségesebbet vihetette magával.

Kezdetét vette az épület majd 50 évig tartó kálváriája. Gazda híján kézről kézre kerül, „köztulajdon” lesz, mint sok más erdélyi udvarház, és pusztulásnak indul.

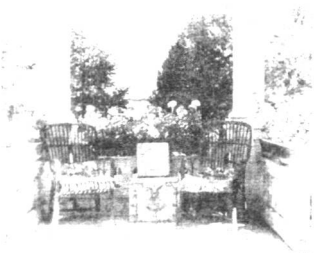
Az aranyosgyéresi szeggyár üdülője lesz, majd átkerül a helyi kollektív gazdaság használatába, ezek a gazdasági épületeket állat-

A kúria udvarát körülvevő épület egykori beosztása

A Rudnyánszky-kúria hátsó üveges verandája

A Rudnyánszky-kúria oszlopos tornáca

2002 nyara – unitárius gyerektábor

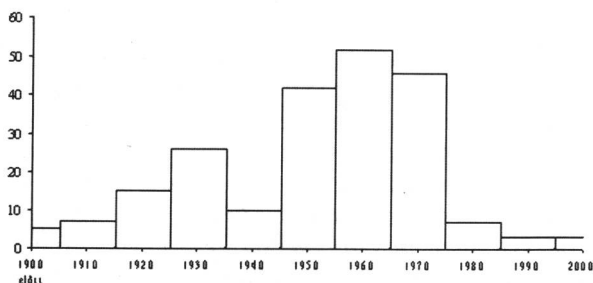
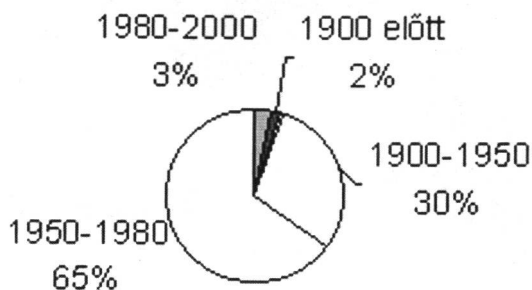
tartásra használják. A hatvanas évek végén az enyedi kórház hatáskörébe kerül. Szellemileg elmaradott gyermekek szanatóriumát rendezik itt be. A '89-es változások után a Romániába látogató segélyszervezeteket főleg az öregothonok, az árvaházak lakóinak, az AIDS-betegek és -elmebetegeknek életkörülményei döbbsentik meg. Az ország egészséges lakói is élelem és gyógyszerhiányban szenvedtek, el lehet képzelni, milyen körülmények uralkodtak egy-egy ilyen intézménynél.

1990-ben a torockószentgyörgyi intézetet osztrák segítők keresik fel, akik a segélyszállítmányok mellett egy kéthelyiséges mosodát építenek és szerelnek fel gépekkel a kúria udvarán. Mindezek ellenére, a gyerekek életkörülményei jelentősen nem változtak, ezért a gyulafehérvári evangélikus lelkész, akin keresztül a segélyszállítmányok érkeztek, 1992-ben a gyermekeket elszállította innen, és a szanatóriumot felszámolták.

1990 után az új törvénykezés értelmében lehetővé vált az államosított javak visszaigénylése. A Rudnyánszky család négy évi pereskedéssel 1996-ban visszakapja a kúriát. Id. Thoroczky Sándor 70 centiméter vastag falai kibírták a viszontagságos éveket.

Rudnyánszkyék 1998-ban a kolozsvári Unitárius Püspökségnek adományozzák, megtartva maguknak az udvaron az osztrákok által épített két kis helyiséget.

2002 nyarán szerény körülmények között két fiatal unitárius lelkész, Solymossi Zsolt (Kolozsvári Unitárius Kollégium) és Koppándi Botond (Torockószentgyörgy papja) szervezésében az unitárius ifjúsági tábor lakóitól hangos a kúria udvara. A harmadik évezred talán meghozza a régi épület újjászületését.

A torockószentgyörgyi házak építésének időpontjai

Zsúpfedeles házak a Felszegen – Marx József fotója (1929)

6. Torockószentgyörgy hajdani és mai lakóházai

A telkek, házak számozása, akárcsak Torockón, az Alszezen (Enyed felől jövet jobb oldalt) az 1-es számmal kezdődik, végig kigyózik a falun és az Alszeg bal oldalán, a 265-ös számú házzal zárul.

A ma Torockószentgyörgyre érkezőt furcsa falukép fogadja. Az út két oldalán zömével vakolatlan, égetett téglából épített házak sorakoznak. Frontjuk közvetlen a főútra néz, előkert egyáltalán nincs, de sok helyt még egy járdára sem telik az út szélességéből. Általában egy háromosztatú tömbház-ablak típussal rendelkeznek. Sok háznál az ablakokat essingeni rólók védik. A redőnyöket nagyon ritkán húzzák fel, az első, ún. tiszta szobát az esetek nagy többségében nem is használják. Ezek torockói varrottással díszített, városias bútorral vannak berendezve. A család élete nyáron is, amikor pedig nincsenek fűtési nehézségek, a hátsó konyhában, a nyári konyhában és esetleg még egy szobában zajlik.

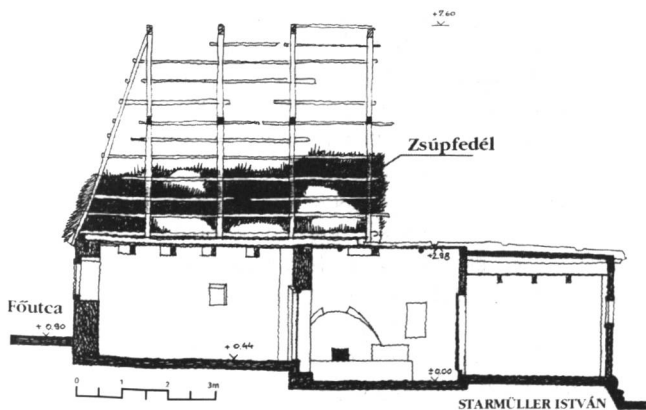
A furcsa összhatást az is okozza, hogy a vakolatlan házakat cifrán, cigányos ízléssel kidolgozott ereszcatornák „díszítik”, máshol az egyszerű vakolást túllicitálva, színes csempével rakták ki a ház homlokzatát, ami még inkább zavarossá teszi a képet.

Érdekes adatokat nyerünk, ha megvizsgáljuk a házak építési dátumait. Csupán 11 olyan ház van ma Torockószentgyörgyön, amelyek a XIX. században ill. 1914 előtt épült. A ma látható házak zöme (140), 65%-a 1950 és 1980 között épült. A húszas évek végéről (1927 vagy 1929)

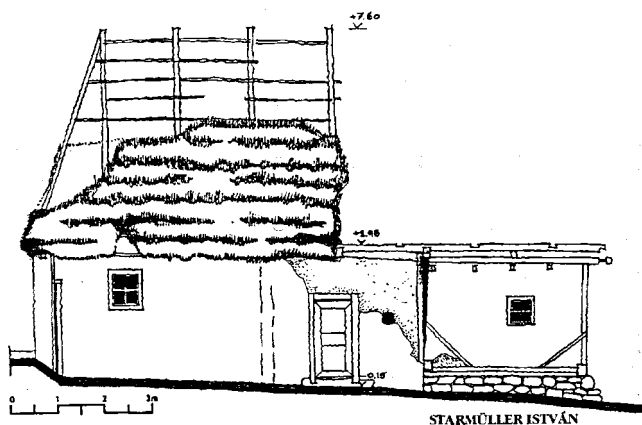

Az utolsó zsúpfedezés ház
Fő utca 46 szám

származó Marx József felvételből láthatjuk, hogy a vár felé vezető út mentén szalmatetős házak sorakoznak. Id. Csucsi Róbert visszaemlékezéseiből még azt is megtudhatjuk, hogy az udvarokat az esetek többségében be sem kerítették; és a ma oly jellegzetes izabella szőlőlugasok is csak a húszas évek végétől, a gazdaköri tevékenység hatására lettek divatosak a falusi házak udvarán. Ezek a szalmatetős, pitvaros, füleskemencés, félig vályogból épített házak tűntek el a II. világháború után és alakultak át egy-két szobakonyhás, sok esetben fürdőszobás családi házakká. Az építéshez szükséges téglát helyben készítették a nyári hónapokra évenkénti rendszerességgel a Székelyföldről vagy Tordáról idetelepülő cigánycsaládok.

Zsúpfedezés ház – hosszmetesz

Zsúpfedeles ház – udvar felőli homlokzat

A régi szalmatetős házakra és építési módjukra ma már csak a nagyon idős emberek emlékeznek.

A Fő utca 46 szám alatti, Torockószentgyörgy utolsó szalmatetős, füleskemencés, pitvaros háza évekig dacolt az elmúlással, az emberek múlt iránti közönyével és tudatlanságával, hogy a harmadik évezredre összeomljon, maga alá temetve minden érdekes emlékét, ami a berendezését, építési módját illeti.

1997-ben még sikerült felmérni² és szakszerűen leírni ezt az épületet, így nem vészett el örökre az a szaktudás és leleményesség, amivel a múlt században élő szegény emberek maguknak házat, otthont teremtettek saját erőből, kevés pénzből, helyi építőanyagot felhasználva.

A ház az utca felé néz, az udvar hosszában húzódik és három helyiségből áll. Nincs aláalapozva és építőanyagát illetően falai nem egységesek. Az első két helyiség gerendavázra épült, részben kő, részben boronafalú. Ehhez a két helyiséghez illeszkedik egy harmadik, amely gerendaváz, sövényfalú. Oldalán jól követhető a sövényfal készítésének technikája: a gerendavázba azonos távolságra lyukakat fúrtak és ebbe karókat szorítottak. Ezek köré fonták a hajlékony ágakat. Végül a fonatot agyaggal tapasztották és vakolták. A

² A felmérést Hantz Lám Irén költségén Starmüller István építész-mérnök végezte el, a leírás Székely Sebestyén munkája.

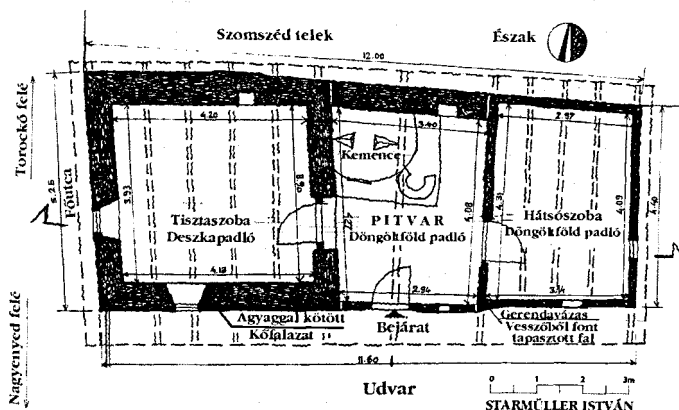
ház második helyiségére (pitvar) nagy cigányszegekkel vert ajtó nyílik. Innen balkéz felé a tiszta szobába megyünk, amelynek padolt és gerendás deszkamennyezete van. Az utcára néző falon a középtől kissé balra, fakeretes ablak van. A szobának még egy ablaka az udvarra nyílik.

A második helyiség a pitvar, döngölt föld padlójú és nyílt fedélszékű, hogy a kemencéből a füst közvetlenül a padlástérbe jusson. Így a füstből lerakódó korom konzerválja a szalmahéjazatot.

A pitvar ajtaját fakilincs zárta, madzaggal húzták kívülről, amit éjszakára behúztak, hogy kívülről ne lehessen nyitni.

A pitvar sarkában építették fel az utca felőli helyiség falának támasztva a vegyesen kő- és téglalapon álló kemencét, melynek érdekessége a felső domborulatán azok a kitüremkedések, amelyek miatt „füles”-nek nevezték. Ezt a helyiséget az udvar felé néző kis ablakrés világítja csak meg. A pitvarból közelíthető meg a harmadik helyiség is, amelynek fakeretes, udvarra néző ablaka van, padlója döngölt földpadló, a mennyezete gerendás deszkamennyezet. Lakószoba lehetett és valószínűleg akkor toldották a kétsejtes házhoz, amikor a család létszáma megszaporodott.

A házat nagyon meredek tető fedte. Ennek értelme az volt, hogy a csapadék ne álljon meg a szalmán, így biztosítva annak hosszabb életet. A tető szerkezete az erdélyi típusnak

Zsupfedeles ház – alaprajz

felel meg, mely nem használta a szelement, vagyis a tetőgerincet képező gerendát, hanem csak a páronként összefogott szarufákból és az ezekre faszegekkel felfogott lécekből állt. A szarufákat a ház falára helyezett koszorúgerendákhoz erősítették, csapokkal lelógó végük és a mennyezet kiálló gerendavégei képezték az ereszt. Az így elkészített vázra kétféleképpen lehet a szalmát erősíteni: a zsúpfedés a szalmaköteggel való fedést jelent, de lehetett teregetni is a szalmát, ami a tört szalma villával való feldobásából, teregetéséből állt. Az így nyert héjazat aljába borsószalmát tettek, hogy a felrakott szalma ne csúszsék le. Egyes értékelések szerint egy magas tetejű erdélyi házra akár 10–15 szekér szalmára is szükség volt. A szalmát kiteregték, megtaposták, majd pedig simára gereblyélték. A fedést azzal fejezték be, hogy a tető ormára súlyos ágakat helyeztek, hogy azok tartsák a fedőanyagot. A torockószentgyörgyi zsúpfedeles háznál a szalmából zsúpot kötöttek és azt feladták villával a fedéshez. A belülről füstölt tető akár 100 évig is eltarthatott, addig, amíg a házat lakták, használták.

A 45. szám alatti torockószentgyörgyi ház a hatvanas évektől lakatlan, kemencéjébe évtizedek óta nem gyűjtöttek be, padkájára rég nem ült már senki.

A falu egyetlenegy lakójának se jutott eszébe, sem a lelkésznek, sem a tanítónak, hogy mentsék meg tájházuknak. Mikor e sorok írója ezt 1995-ben kezdeményezte, a ház tulajdonosa kiutasította udvaráról azzal hogy nem eladó. Az emberi korlátoltság végtelen. A család nem használta, közőra sem fordították, pedig a váron kívül Torockószentgyörgyön ez lehetett volna a múlt igazi emléke. De a falu mintha szégyellné múltját, a szomszédos Torockó mellett lakói alacsonyabb rendűeknek érzik magukat, mert ők a volt jobbágyok és nem a szabad bányászok leszármazottai. Ez az érzés, úgy látszik, még évszázadok múltán is kísért, ezért minden olyan emléket, ami a jobbágy-múltra utalna, hagynak elpusztulni. Így 2000-re összeomlott a főút mellett álló, zsúpfedeles épület, amit minden idelátogató szívesen megnézett volna, mert az embereket nemcsak az érdekli, hogy milyen körülmények között élt és mit épített a Thoroczky család, hanem az is, hogyan laktak, éltek a múltban a vár aljában, az udvarházak peremén, a földeken dolgozó emberek.

VI. Torockószentgyörgy nemesi családairól és azok leszármazottairól

A torockószentgyörgyi kúria hajdani lakóinak családfája

id. Thoroczkay Sándor + gr. Kornis Klára
az 1836-ban emelt kúria építtetői

ifj. Thoroczkay Sándor + Elekes Klára
(1827–1917) (1831–1903)

Thoroczkay Lajos (1856–1904)	Thoroczkay Klára (1863–1892)	Thoroczkay Mária (1870–1917)
---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------

Thoroczkay Klára + br. Rudnyánszky Béla
(1854–1928)

Rudnyánszky Gyula + Keleti Mária
(1890–1968)

Rudnyánszky Éva 1929	Rudnyánszky Gabriella 1935
-------------------------	-------------------------------

Thoroczkay Mária + br. Rudnyánszky Béla

Rudnyánszky Lajos (1894–1960)	Rudnyánszky Béla (1899–1926)
----------------------------------	---------------------------------

br. Rudnyánszky Lajos + Kemény Erzsébet
(1903–1987)

Rudnyánszky Zsófia 1941	Rudnyánszky Béla 1943
----------------------------	--------------------------

Rudnyánszky Zsófia + Simon Mircea Rudnyánszky Béla + Török Melánia ia

Simon Kriszta 1963	Simon Róbert 1975	Rudnyánszky Béla 1972	Rudnyánszky Zsolt 1974	It
-----------------------	----------------------	--------------------------	---------------------------	----

A 20. század forgószele elseperte Torockószentgyörgyről a nemesi családokat. A 21. század hajnalán már senki sem lakja közülük a falut és senki sem birtokol se házat, se földet. Arról, hogy valamikor itt éltek, építkeztek és meghaltak, csak emléktáblák, határelnevezések (Báró kertje), címerek és sírhantok tanúskodnak. A falu 21. századi életében már csak foszladozó emlékükkal vesznek részt.

Hogy így alakult, ezért főleg a II. világháború után, a 40 évig tartó kommunista uralom okolható, amelynek ideológiai alapja az osztályharc volt. Ennek értelmében a földbirtokosok, a bárói, grófi rangú családok osztályellenségekké nyilvánítottak, megfosztották őket minden vagyonuktól, a munkalehetőségtől, a fiatalokat a továbbtanulástól, kényszerlakhelyre vagy lágerekbe deportálták, és mint megbélyegzett személyeket a társadalmi életből is kizárták.

Ennek az ideológiának alkalmazása főleg az erdélyi magyar közösségekre volt halálos csapás, mert igaz, hogy a földbirtokos arisztokráciának is voltak kapzsi, léha, a birtokain élő parasztokkal nem törődő, pénzüket Kolozsváron, Vásárhelyen, Budapesten, esetleg Bécsben elköltő tagjai, de ez kivételnek számított. Többségük vidéken élő, gazdálkodó, iskolákat, mintagazdaságokat működtető, templomokat, műemlék-épületeket és parkokat karbantartó család volt. Az ő kitelepítésük és elhurcolásuk már soha nem pótolható szellemi és anyagi értékek megsemmisülését eredményezte. Ez az erdélyi magyar közösségnek annál is fájóbb, mert ezzel történelmük tárgyi bizonyítékaitól fosztották meg.

Kik voltak azok a Thoroczkayak, akik szellemi befolyásukkal, építkezéseikkel, egyházalapításokkal mindmáig nyomot hagytak a torockószentgyörgyiek életében?

1. Thoroczkay Ehellös – 12. század, a vár építője.
2. Thoroczkay Mátyás – 16. század, az unitárius vallás bevezetője.
3. Thoroczkay Zsigmond – 17. század, az unitárius templom építtetője.
5. Thoroczkay György – 18. század, a katolikus kápolna és kolostor építtetője.
6. id. Thoroczkay Sándor – 19. század, a Thoroczkay-Rudnyánszky-kúria megépítője.

1. A nemesi ág

A Thoroczkay család **nemesi ágának** [az építetőnek, id. Thoroczkay Sándornak és feleségének, gr. Kornis Klárának, majd ifj. Thoroczkay Sándornak (1827– 1917) és ne-jének, Elekes Klárának (1831–1903)] a ma is álló Thorocz-kay–Rudnyánszky-kúria adott otthont.

Ifj. Thoroczkay Sándorról egy fénykép maradt a család tulajdonában. Alacsony termetű öreg urat ábrázol díszmagyarban, karddal. Valószínűleg a millen-nium alkalmából készült, amikor Thoroczkay Sándor hetven körül lehetett. Egy korabeli újságcikk-ből megtudtam, hogy '48-as hon-véd volt. Az akkor 20 éves fiatal-ember láthatta Enyed pusztulását és saját falujának felperzselését is. Három gyermeket nevelt fele-ségével, Elekes Klárával, de hosszú élete alatt sajnos ezeket el is temette.

Ifj. Thoroczkay Sándor (1827–1917)

Fia, Thoroczkay Lajos (1856–1904) viszonylag fiatalon, negy-vennyolc évesen hal meg.

Thoroczkay Sándor támaszát veszítette el fiában. Nincs tudomásunk arról, hol tanulhatott a fiatalember, de hogy jó szervezőkészséggel bírt, bizonyítja az a tény, hogy a tűz-oltókat ő szervezi nemcsak a faluban, hanem a környéken is. Faluját sújtó tűzkárok esetén a tűzkárosultak megsegítését kezdeményezi. Ő az, aki a Brassai emléktábla felállítását szorgalmazta és az ünnepséget megrendezte. Nemcsak szervezési készséggel, hanem írói adottságokkal és népraj-zi érdeklődéssel rendelkező főúr. Rendszeresen tudósítja az *Aranyosvidéket* a torockószentgyörgyi eseményekről. 1899 márciusában megtudjuk, hogy az EMKE Torda–Ara-nyosgyéresi választmányának március 15-e alkalmából ren-dezett ünnepélyén Toroczkay Lajos is szerepelt „eszmék-ben gazdag felolvasásban”. *„E felolvasást, mely március 15-ét s az ezen nevezetes naphoz fűződő események*

előzményeit oly szépen csoportosítva adta elő, a közönség lelkes tapsal fogadott.”

Torockó és Torockószentgyörgy néprajzával, népviseletével foglalkozók egyik alap forrásmunkája Thoroczkay Lajosnak, az *Erdélyben* (Turistasági, fürdőügyi és néprajzi folyóirat. Az Erdélyrészi Kárpát Egyesület Értesítője.) 1894-ben közzétett torockói, torockószentgyörgyi esküvő leírása. Egy néprajzkutató tudományos pontosságával megírt írás soraiból humor és emberszeretet árad. Ezek a tulajdonságok Thoroczkay Lajos alaptermészetéhez tartozhattak. Ezért döntöttünk úgy, hogy a jelen kiadványban közzé tesszük, és ezzel nemcsak Thoroczkay Lajos egyéniségét elevenítjük fel, hanem írásából a mai olvasó a torockószentgyörgyi emberek életét, egy fontos eseményének rítusait is megismerheti, amelyek egy része feledésbe merült, más része megváltozott formában ma is fellelhető.

Lakodalom Torockón

– Néprajzi leírás –

Írta Thoroczkay Lajos

Tele van a levegő polgári házassággal, veréb is verébnek azt tanítja az ágon, rigó is, pacsirta is azt a nőtát fűjják, szomszéd kutyák is tán azon czivódnak a kert alatt. Hadd szóljak én még a régi jó házasságról, a mint azt Torockón és a szomszédos Szentgyörgyön – századok óta – mai nap is tartják.

A vőlegény nyalka gyerek, 4 gimnáziumot végzett Kolozsvárt és haza jött felvenni újból az ősök rókatorkos ködmönét, hazajött torockói embernek, megtanulja a szántást, vetést, eljár kereskedni vassal, fával, gabonával Enyedre, Tordára, fel a havasra. Ha valamely utvállalat akad kezeügyébe, azt sem hagyja másra, minden 6-ik szombaton ő vágja ki a bust a városnak, ha meg kell lennie a ködmönt is megvarrja, szücs mesterséget is tanult. Sári gazdag szülők szépséges leánya, távol laktak egymástól, mégis a vasárnapi tánczokon, tűzoltó, dalkör, zeneegylet báljain – ők se tudták miért – majd mindig együtt tánczoltak.

tak. Sári a nap nagy részét apja boltjában töltötte, ő vitte a kereskedést. Addig mérte a kartont, borsat, malozsát, szalagot, a míg szívét is kimérte Józsinak egy végbe. Józsi pedig látta tisztán, hogy az élet Sári nélkül nem ér egy irgalmas kiáltást.

Nagy szerencsétlenség lett ám ebből, mert hát a katonaságnál három hosszú évet kell szolgálni.

Nem volt olyan hosszú szalag a boltban, a milyen hosszú volt a három esztendő minden napja, – eltelt mégis.

Józsi barátunk, a mint a katonaságból hazajött, azzal jutalmazta kedvese hüségét, hogy derekabb, férfiasabb, tekintete merészebb, mozgása biztosabb, eszejárása határozottabb lett. Sok idő telt abba is a míg a szülők megértették a dolgot, húzták, halasztották, egyért s másért, mert hát más szemmel nézik őket a világot! Végre Józsi kereken kijelentette, hogy ... ha nem, hát ő ezt, meg azt teszi, a leány pedig azt mondá, hogy ő megy világgá.

A szülők persze tudják, hogy a gyerekek éppen egymásnak valók, de azt is tudják, hogy akkor jó a kalács, ha jól megkél a tésztája.

Szentgyörgynap táján lehetett, mikor Józsi felkérte Istán Bátyát, a keresztapját, hogy lenne szószólója a Sári szülőinél.

Istán báty nem hiába szólott, másnap már vitte is a jegyet. Kimért lépésekkel ment elől, utána Józsinak egy katonapajtása Andor, a leendő vőfély. A család össze volt gyűlve az első szobában, örömmel fogadják a vendégeket, de István báty nem enged a hivatalból, kimérten, szépen válogatott és messze kerülő szavakkal elmondja a tisztesség alkalmát, olyképpen, hogy ha előre nem tudnák, ki sem is találják mi járatban van, aztán elővesz egy írást, kiteríti az asztalra és végig simítja tenyerével, kiveszi virágos kendőjét ködmöne zsebéből, bekötött csücskét kioldja és leszámít 10 darab szépen kifényesített tallért és 19 darab nem kevésbé fényes aranyat – leolvassa az írásból, hogy éppen annyinak kell lennie. Előáll a vőfély, kivesz a belső zsebéből egy tarka kendőt, kicsomagol belőle nagy óvatosan 10 szál szinarany virágos pártaszallagot. István báty megsugallja a komaasszonynak, hogy 10 pengő volt szála.

Sári csak úgy félszemmel néz arra, de az a fél szem is az örömmek ragyogó csillaga vala.

Kínálták is jó borral, jó szóval a kedves vendégeket, Istán báty azonban nem áll most szóba, nem engedi a hivatal.

A két ifju lángolt a vágytól, mégis két egész hét telt bele, míg a jegyfeltevést megállapították. Ekkor Simon báty, a Sári nagybátyja, a leendő násznagy maga mellé vette Geczit (Gergely) az öccsét és elvitte Józsinak a mátkajegyvet: piros, fehér és sárga rózsákból magasra kötött mátkabokrétá, szép virágos nyakravaló és pár zsebkendő képében.

Épen vasárnap lévén Józsi kalapja mellé tűzi a bokrétát, felkötí az uj nyakravalót, kaczerán kilógatja kék firiskójának (rövid ujjaskabát) zsebéből a tarka zsebkendőt, így indul meg mátkájával a templomba. Sok csalódott menyecske sóvár szemmel néz utánuk, de sok legény megáll mikor elhaladnak...

Este a menyasszonyi háznál nagy vacsora van, hivatalos a mindkét részen való rokonság, megállapították, hogy Szentjános nap után következő hétfőn lesz az esküvő.

Nebezen telt az idő. A mulatásból nem vonták ki magukat egészen, résztvettek a tánczokban, de legtöbbet együtt táncoltak, ha valamely jó barátja kikérte Józsitól, tánczolt akkor Sári mással is egyet-kettőt.

A kelengye ugyan meg volt, mégis kellett pótolni még egyet-mást. A Józsi apja megtoldotta a házat két szobával, hogy az új pár is elférjen, a Küiküllő mentiből vett száz veder bort 2 forint 40 krajczárjával, vett a lakomára egy fiatal meddő tehenet, négy bárányt, a többi hozzávaló telik a háztól.

A lakodalmat megelőző szombat déltáján felállították legény-pajtásai a vőlegény czifrán faragott kapujának félfája megett a 14 méter hosszú póznát rikito virágbokrétával a hegyibe, hadd hirdesse a világnak, hogy itt nagy boldogság készül, déli egy órakor rábuzza a 12 járai cigány a nőtát, egy pár jókedvű legény hozzá csatlakozik, kurjongatva, dalolva vonulnak be a lakodalmas házhoz.

Bucsuzás napja van, rokonok, barátok, barátnők mennek a vőlegényi, menyasszonyi házhoz, fogadják ott szívesen borral, kaláccsal.

Vasárnap délelőtt megindult a két vőfély a főszolgabíróhoz, jegyzőhöz, paphoz, rektorhoz, rokonokhoz, barátokhoz, meghívja őket következő szöveggel: „Kéreti általunk Vernes Péter atyánkfia kigyelmezeteket az ő kedves gyermeke örömmünnepe napjára, úgy mint hétfőn délutáni vacsernyekor nászába és vacsorára vendégül elvárja és mivel Isten ő kegyelmét megáldotta tiszta szívből és szeretetből fog gazdálkodni ő kegyelmezetek mellett.” E meghívásra minden háztól menyasszony fehérítőbe egy pár tojást kapnak.

Harangozáskor templomba mennek.

Délután a menyasszony házához gyűl össze mind a két fél rokonsága, vőlegény, násznagyok, vőfélyek, nyoszolyó leányok, a kik hiva vannak, gazdag vacsorában részesülnek, többiek már előbb tánczra kerekednek, éjfélig meg sem állnak.

Az esküvő napjának délelőttjén foly a munka keményen a háznál, ez alkalomra a kertben építettek egy tűzhelyet, hogy legyen hol rotyognia a nagy káposztás fazakaknak, hol elférjen a sok üst, hol foroghasson a sok nyárs, benn a konyhán ma csak a tésztaikat sűtik, a sok szakácsné sűrög-forog, hogy az ételt elsózzák, a már bizonyos.

Délután 2 órakor pontban Istán báty egy magasabb rendű pálcza társaságában megindul a menyasszony háza felé – új csizmája recseg, ropog, szép új fekete szoknyáját meg-meglengeti a szellő, kalapjában virító bokréta, olyan kényesen rakja lábait, mintha mind drágaköveken járna – talán eszébe jutott, hogy... miképp is volt régen? Követi őt Andor délczeg járásával, virágos nagy kendőben jó nagy csomaggal.

A menyasszony házánál sokan voltak már együtt, mikor Simon gazda meglátta Istán báty közeledtét hátra terelte a sok csacsogó asszonynépet, maga pedig elébük áll.

Istán báty hozzá ment egyenesen, a hivatalnak megfelelő állásba tette magát, keze fejével széttörülven bajuszát, ránczba szedi szemöldökeit, és így elkészülvén, olyan beszédet mondott, hogy annál szebb csak az a ragyogó ezerráncu piros csizma lehet, a mit Andor a tarka kendőből kieszed, meg a zöld selyem kötény gazdag piros csipkézettel,

vagy a rojtos selyemkendő, a köténybe való, vagy talán az a fényes fehér selyem fátyol és a hat darab ragyogó arany gyűrű – a mit mind menyasszonyi öltözékül küld a vőlegény. Alig fordul ki Istán báty a kapun, Simon báty is indul, Geczi öcs viszi utána a csomagot a vőlegénynek: újdonsat új fekete kalap van benne szalagja isloggal (rézpickely) kivarruva, oldalán arany folyó szorítja hozzá a vőlegény bokkrétát, - finom gyolcs ing fehér selyemmel kivarruva, szép virágos nyakkendő és egy pár czifra zsebkendő.

Négy órákkor megkondul a nagy barang egyet- egyet kongva – a mint az Toroczkón szokás – a ki késett az is odaér most a násznéphez. Megindul a vőlegény násza: hat cigány elől, huzza a Rákóczit, tőlük távolabb Istán gazda egyedül, – öreg izmait megfeszíti, nem néz se jobbra, se balra, néha sodor egyet szürke tömör bajuszán aztán felveti újból a fejét, – őt követi a vőlegény, szép magas szál legény – ünneplő fekete szokmányában a felbokrétázott két vőfély között, utánuk a násznép nem és kor szerint való sorrendben, a menet körül jókedvű legények kurjongatnak, lődöznek, mások boros kulacs-csal tánczolnak, kínálgatják a kit úton-útfélen találnak.

Később indul a menyasszony násza, ott is elől hat cigány huzza, Simon báty azonban öreg legény, nem bírja ki a marsot, csoszogva megy elől, utána a menyasszony két nyoszolyó leány között. Sári pompás ruhájában kimagaslik közülük, az aranycsipkés párta tündököl a nap fényében – pártája magasan van feltéve szép homlokára, sötét kék szemét lesütve tartja, majd önfeledten feltekintve az öröm szór villogó sugarakat, szép fehér arcán az élet nyílása ragyog, élveteg piros ajkai megrándulnak néha, ilyenkor sötét szempillája alól a vér tüze villan elő, járása csinos, mozgása nyugodt. Ez a menet a vőlegénnyel ellenkező kapún megy be a templomba.

A templomban nem és kor szerint külön ülnek. A pap egyszerű szép könyörgéssel kezdi, aztán a házas felek kötelmeiről és a boldogságról beszél.

Beszéd után a vőlegény kiáll közre, Andor az első padban ülő menyasszonyhoz megy, fülébe súgja: „A te jegyessed az úr színe előtt megjelenvén, hív téged általam a szent eskü letételére.”

Sári kijön a padból, vőlegénye mellé áll, szíve nagyot dobban, elhalványul – majd hogy gyorsabban ver – arcza kigyújl – forró lélekzettel... holtomiglan-holtodiglan...

Előbb a vőlegény násznépe vonul ki, utána Simon báty vezeti az övéit – az öregeknek mintha erőt adott volna az áldás, apró, de gyors léptekkel a vőlegény násza elé vág és vezeti az egészet a menyasszonyi házba, itt a menyasszonnal bezárkózik a szobába.

Istán báty mint egy rettenthetetlen hodító középső ujjával ostromolni kezdi az ajtót. – „Ki népei vagytok, mi okon jöttetek?” – kérdi belülről a násznagy.

– „Tisztességet tenni jöttünk ezen házhoz” – feleli Istán báty – „hogy szent eskü után nyilvánítsuk hálánkat a menyasszony apja és anyja előtt, hogy a mi vőlegényünk számára egy jó élettársat neveltek.”

Erre megnyílik az ajtó és kijönnek.

Sári ekkor apjához fordul, előbb remegő, később szilárdan csengő hangon mondja:

„Vajdabegedűnek álljon meg zengése,
Sarkantyúnak is szünjék meg pengése,
Mert bucsuzásomnak most leszen kezdése,
Legyünk csendességben, míg leszen végzése.

Előbbis tehozzád nyujtom én szavamat,
Kedves édes apám, én bucsuzásomat,
Mert te isten után viselted gondomat,
Sajnálom is mostan tőled válásomat.

Azért rád kívánom az úrnak áldását,
Szállítsa mint bő víz áradását,
A mikor elvégzed életed folyását
Adja meg lelkednek örökös szállását.”

Aztán édes anyja felé fordul, az öreg már előre törölgeti szemeit.

Kedves szülőanyám már tehozzád térek,
Míg új szállásomra tetőled elérek,

Áldást istentől én te reád kére,
A kit én szívemből szüntelen dicsérek.

*Kedves dajkám voltál, engemet szerettél,
Jóra tanítottál s a rossztól intettél,
Mint anyja leányával, velem cselekedtél
Most pedig szárnyamra engem eresztettél.*

*A mennyei atya legyen mindig véled
Valamíg életed e világon éled,
Mikor pedig életed halállal cseréled
Adja meg Jézusod te örökös béred.”*

*Hanem az utolsó két sor, az csak fuldokolva ment, reá-
borult anyjára, ki kellett sírnia magát. De nem volt még
elég a versből, ott várták barátnői az őket illető búcsút.
Feltörölte szeméből a könnyet:*

*„Kedves leány barátaim, hozzátok fordulok
S ha reátok nézek ugyan megújulok,
De azon szívemből már nagyon búsulok,
Hogy seregetektől más útra indulok.*

*Nem lesz már veletek többé maradásom,
Már férjem házánál lészen én lakásom,
Az lesz ezután az én egész világom –
Jaj, de hamar elmúlt az én leányságom.*

*Az úr tinéktek is jó hitvestársat adjon,
Férjeteikkel együtt soha el ne hagyjon
Áldása Istennek rajtatok maradjon,
Végre az egekbe magához fogadjon.”*

Aztán rendre megölelé barátnőit.

*Ilyenkor a násznép ha teheti, lop mindenféle aprósá-
got: seprőt, fakanalat, tűzvonót, különösen bölcsőt keres-
nek nagyon, viszik az új háznak.*

*Istán báty' örül már, hogy újból az utczán vezetbeti
násznépét, mert mi türés-tagadás – ő is hozzá kapott a sze-*

méhez – lehet, hogy gonosz légy repült bele, vagy mi a csoda. A mint épen tovább büszkélkedne pár éles sikoltás és nagy nevetés állítja meg, hátra fordulva látja, hogy oda a menyasszony, ellopták. Ugyanis két gonosz legény már rég incselkedik a két csinos nyoszolyóleánnyal, egyik el is kapja a barnától nagybirtelen a kendőjét, míg az utána ugrik, másik hátulról befogja a szökének szeméit – ezalatt egy markos legény derékon kapja a menyasszonyt, és egy szempillantás alatt bérepíti egy kapu nyitott kis ajtaján –, a nép nevet a tréfán.

Am nem tréfa ez, mert a menyasszonyt ki nem adják a nyoszolyóleányoknak két kupa bor váltságán alul – mert hát ennek annyi a törvényes ára, mióta a világ fennáll.

A vőlegény házához érve, bemennek a zöldágakkal díszített kapun. Istán báty maga mellé veszi Józsit, vele a ház ajtajához áll, az ajtó előtt a vőlegény szülői. Andor három pohár bort hoz elő, egyiket adja a menyasszonynak, kettőt a vőlegény szülőinek. Sári minden tartózkodás nélkül a szülők elébe lép, felemeli poharát és a következőket mondja:

„Ez nálam a szeretet pohara,
Ennek tiszta színét semmi se zavarja,
Az én jegyesemnek hűséget esküdtem,
Ezzel a házban egy új vendég lettem,
Hűséget esküdtem szívem jegyesének,
Virágozzék éltünk, azért esküdtem meg.”

Végén koczint a szülőkkel és kiürítik a poharat fenéig, mert rosszat jelentene, ha marad a borból, az após ezen szavakkal fogadja leányuknak: „Kedves leányunk! – a mi fiunk veled hűséget esküve ide hozott, – ha te jó lész, mi is jók leszünk, – áldjon meg az Isten!” és a két szülő megöleli és megcsókolja a menyasszonyt.

Ekkor Andor egyik nyoszolyóleány segítségével leveszi a pártát a menyasszony fejéről – Sári szépsége még tisztább, nem zavarja aranyos kék –, átadják két rendelkezésre álló kontyoló asszonynak, kikkel egy mellék vonul.

Egy jó óra múlva – annyi bele is telik, mert módja és fogása van a kontyolásnak – az egyik kontyoloné jelenti, hogy kész az új asszony. Andor már tudja a rendet, két kezébe két kupa borral kérdi a násznagy atyánkfjától, hogy

beköszöntheti-e a menyasszonyt? Mikor Istán báty erre engedélyt ad, magához inti Geczi barátját és két kupa borral kiváltva a menyasszonyt, előhózzák a kontyolásból.

Sári a sima fejkötővel, lelapuló, nyakán körülcsavart menyecskefátyollal szendén, de boldog mosollyal jelent meg a nép előtt.

Andor a násznagy elébe viszi a piruló Sárit, aztán léniába rántva magát szavalja:

„Tisztelt násznagy uram! – fáradtságunk után
A mi menyasszonyunk főkötőhöz jutván,
Fel van ékesítve szép diszes fátyollal,
De az a szép fátyol vajjon nem lesz-é baj?
– A nők azt jósolják: a párta könnyű volt...
Terhesebbnek vélik ezt a könnyű fátyolt.
De én nem törődöm az ilyes mondákkal,
Csakhogy násznagy urnak adhassam már által.
Násznagy atyafinak most már beajánlom,
Dicséretre méltó, – a mint magam látom –
Kilencz próbás, tűzről pattant szép menyecske,
Szépséget, jóságot, bőven talál benne,
A mint vészem észre, tánczon áll az esze,
Többet nem beszélek, mert kacsint a szeme,
Hanem násznagy urnak tessék megítélni,
Hogy az igazságtól nem szoktam félteni.”

Istán báty alig várta a végét, hogy szólhasson ő is, most azonban prózában fogadja, azon kezdi, hogy: „Hadverés, házasság, királyválasztás istenen áll – régi magyarok mondása ez...” aztán előczitálja Ádámot és Évát, meg a Noé bárkáját, onnan egyenesen ugrik a mai szent napra, végzi pedig szokásosan következőleg: „Hanem, hogy a nép kívánalmái is beteljesedjenek, vőfély atyánkfia, lássuk a menyasszonyi tánczot, lássuk, hogy nincsen-é a menyasszonyban valami titkos hiba, eltudja-é járni, hogy senki valamely hibát meg ne jegyezhesen? Lássuk igazán ez-é, nem cserélték el mással? és ha ő az, nem történt-e valame-lyes hibája?”

*A cigány rábúzza, Andornak se kellett kétszer mon-
dani, derékon kapja a szép menyasszonyt megforgatja két-*

szer, háromszor, hogy magasra porzik a föld nyomukban. Istán báty azt mondja, hogy ez derék, de próbálja meg Geczi is. Geczi nagy bolond, úgy rugja mint a veszedelem, lábuk sem éri a földet, az ezer ránczu fehér fersing széle pedig a násznagy orrát legyezgeti.

Istán báty úgy vélekedik, hogy kísértse meg a vőlegény is, Józsi is eljár egy pár fordulást, büszkén – mintha kincseket tartana kezei között – az ő kincseit.

„No hát atyámfia, hogy teljesen tisztába legyen a dolog, hát magam is személyesen meggyőződöm”, ezzel az öreg kikanyarítja nyakából a szokmányt, derékon fogja a menyasszonyt, gangosan neki megy a táncznak, balkezelével kétszer is sodor a bajuszán, körül néz, mintha keresné hogy van-é anyi hely? – aztán elkiáltja: „Hop!” – nagy tüzzel rugja az öreg, úgy mozog a válla, dereka, csattant, pattant a kezével, de minél kevesebbet a lábával, a menyasszony pedig mint fürge orsó forog kezei között – ragyogó szeme körül villan, kaczerán tipeg a nóta után. A végén meg is éljeneztek.

„De hamis menyecske lesz belőle...” szól egy elvirult szépség, nem is tudva, hogy ezzel a mellette álló legény szívébe reményt ültet, a menyasszony betege szegény.

Istán báty most már piros kendőjével törülgetve homlokát, bátran kijelenti, hogy a menyasszony olyan ép, mint a most szedett makk, „... nincsen annak semmi hibája egyéb, mint-hogy elcsavarta úgy a vőlegény fejét, – örülhet, ha utolsó óráján is megtalálja.” Itt először esik ki hivatalos komolyságából megcsipűn a menyasszony majd kicsattanó piros arcát, „... ám kösd fel a nyakravalódat Józsi!” – aztán összeüti bokáját – „én is voltam legény – Sári, ha te akkor lettél volna...” azonban Sári jobbnak találja, hogy most van, és úgy oda szorul vőlegényéhez, mintha odább se menne soha.

A mozsárágyúk kissé későn durrantak el, hatot lőtt a kovács egyvégtébe a kőbe fúrt lyukakból.

Ez jeladás volt arra is, hogy a gazda hordót csapoljon. A cigány ráhúzza, a legények kurjonganak – tánczra kerekednek –, mérik a bort, de fizetik is a gazdának előre, mert az étel ingyen, de a bor pénzért járja. A menyasszony fáradtan simul vőlegénye karjába egy öreg fa törzse megett

– talán ez is násznagyuk mint Istán báty – forró arczát vállára hajtja, sötét szeméből olvasztó sugárt vet kedvese boldogan mosolygó ajkaira.

Mikor a tyukhus levest feltálalták, Istán báty nagy lármát csap, hogy ne sajnálják beljebb kerülni, mert ideje van.

A vacsora hosszan tart, míg a hat tál ételt mind felhordják, már jó este lesz – az ifjuság nem várja be. Az udvar bátsó felén viruló zöld ágból tágas szín van építve, elől virággal, zászlóval díszítve, hat cigány húzza – a táncz megy utána magától – hol a lassu, hol a frisse – be a sötét éjszakába, ki világos virradásba – be a szívbe mélyen – hogy új esküvőre keljen.

Simon, Istán és a többi bátyok csak a pobár mellett szolgálnak, el-elpanaszolják sorra, romlik a világ, de más volt akkor – akkor mikor ők is fiatalok voltak – hát persze hogy: mikor voltak.

Kedden ebéd van a vőlegény házánál, szintugy a mátkavacsora viszonzásául – összejön a násznép is, újra foly a táncz éjfélig. Még szerdán, csütörtökön is eljár a násznép fiatala a tánczra – alig-alig válnak meg tőle.

Az új pár egy hétig minden reggel és este ez esküvői ruhában elmegy a templomba. Látogatásokat nem tesznek ezalatt, lehetőleg nem távoznak a háztól. A boldogságot kicsiny tálba adja a sors, alig kettő, három ha megél belőle.

Aztán elteszik a szép ruhákat virágos kék ládába – majd, majd, leányuk abban esküszik meg – ha a jó Isten is úgy akarja.

Haláláról az Aranyosvidék a következőképpen tudósít (1904. jún. 4.): „Megyei közéletünknek egyik köztisztelőben és közszeretetőben álló alakja, toroczko-szt-györgyi Thoroczky Lajos nincs többé, életének 48-ik, boldog házasságának második évében meghalt. A kiváló férfiú tagja volt a vármegye törvényhatósági bizottságának, a közigazgatási bizottságnak, elnöke a Torda–Aranyos vármegyei szabadelvű pártnak, főparancsnoka a vármegyei tűzoltó egyletnek. Nemes, nagy szíve míg dobogott, mindig a közügyért hevült, tisztán, önzetlen becsületességgel. Egyenes, nyílt és őszinte jelleméért még ellenfelei is tisztelték és szerették.

Mint ifjú, tagja volt annak a küldöttségnek, mely az orosz–török háború alkalmával Abdul–Kerim basának díszkardot vitt; mint férfiú pedig e vármegye minden mozgalmában résztvett. Temetése május 31-én nagy részvét mellett ment végbe Toroczkó Szt. Györgyön. A vármegye és Torda–Aranyos vármegyei szabadelvű párt képviselőitében megjelentek a temetésen dr. Betegh Miklós alispán, Csegezy Mihály kir. törvényszéki elnök, Lovassy Andor főjegyző, dr. Horváth Miklós t. főügyész, Sándor Ákos főispáni titkár, Betegh Sándor, Zarándy Lipót, Erdélyi Elemér és Mészáros István fősolgabírók, Scharl Vilmos vezérigazgató, Magyary György solgabíró stb. stb. továbbá ott voltak Zeyk Dániel Alsó–Fehér vármegye főispánja, gróf Bánffy Kázmér főjegyző, dr. Vertán Endre a tordai kerület országgyűlési képviselője, Jokszmann Ödön, Vinczenti Kálmán lovag és a környék intelligenciája. Testületileg vonultak ki a toroczkói, toroczkó-szt.-györgyi, gyertyánosi, bedellői és borévi tüzoltók, Lelkes János vezetése alatt. A koporsót szebbnél szebb koszorúk borították, többek közt »Torda–Aranyos vármegye szabadelvű pártja« és a »Torda–Aranyos vármegyei takarékpénztár« koszorúi. Legyen síri álma csendes és örök nyugvása zavartalan!"

Thoroczkay Sándor nagyobbik lánya, Klára (1863–1892), a magyarországi származású báró Rudnyánszky Bélához (1854–1928) ment feleségül. 1890-ben fia született, Gyula.

Thoroczkay Sándor első unokája életpályáját többször megtörik a 20. század történelmi eseményei.

1890-ben született. Iskoláit és egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte, ahol jogi- és államtudományi doktorátust szerzett. Az egyetemen kortársai voltak Reményik Sándor és Olosz Lajos.

Az első világháború kitörésekor 24 éves. Öccseivel, Lajossal és Bélával a 9-es huszár-

Rudnyánszky Gyula díszmagyarban

ezredben harcolnak. Béla öccse korai halálát (1928) a háború évei alatt szerzett tüdőbaj okozta.

1920 után jogi végzettségével nem tudott magának Erdélyben megélhetést biztosítani. Kénytelen elhagyni szülőföldjét és Budapesten telepedik le. Hamarosan meg-nősül, felesége Keleti Mária. Két lánya születik, Éva (1929) és Gabriella (1935).

A család igazi otthonának Torockószentgyörgyöt érzi. Évente többször is hazalátogatnak. Rudnyánszky Gyula budapesti otthonát is torockói hímzésekkel, bokályokkal, faragásokkal díszítette.

Sokat tett a torockói hímzés népszerűsítéséért. A magyarországi arisztokrata családokkal megismertette azok szépségét és sok megrendelést szerzett a falu hímző asz-szonyainak.

A második világháborút Budapesten éli át a család. Lakásukat találat éri, és majdnem mindenük odavész.

A bárói címe miatti üldöztetést és megaláztatást ő sem kerülte el. Lajos öccsét Romániában 1949-ben telepítik ki és kényszerlakhelyre deportálják, őt ez a sors 1951-ben éri. A családot a Hortobágyra telepítik.

Itt igen nagy hasznát vette erdélyi ezmester tudásának, értett a víz- és villanyszereléshez, famunkához, praktikus megoldásaival sokat segített sorstársainak. Az internálásban két családnak egy szoba jutott. Nehéz feladat volt így emberi életkörülményeket teremteni. Töretlen optimizmusa, humora sokakat átsegített a nehézségeken. 1953-ban megszűnt a kényszerlakhelyhez való kötöttség, Debrecenbe költözhetett a család. Itt a faipari vállalatnál lett segédmunkás. Sok viszontagság és számos költözés után kerültek vissza Budapestre, ahol 1968-ban halt meg. Utolsó kívánságát, hogy a torockószentgyörgyi családi sírkertben nyugalomra, nem lehetett teljesíteni, így Nagytétényben, a báró Rudnyánszky József által épített templom kriptájában helyezték örök nyugalomra, a Torockószentgyörgyhöz lélekben oly erősen kötődő Rudnyánszky Gyulát.

Rudnyánszky Gyula édesanyját hamar elveszti. A megözvegyült Rudnyánszky Béla feleségének hűgával, Máriával köt házasságot. Ebből is fiúk születnek, Lajos és Béla.

Rudnyánszky Béláné Thoroczkay Mária sem volt hosszú életű, 47 éves, amikor meghal, 1917-ben édesapjával egy esztendőben temetik.

Thoroczkay Sándor feleségéről, Elekes Kláráról is maradt fénykép. A képről kellemes arcú, idősebb hölgy tekint ránk, aki még nem ősz és a fényképezés alkalmára díszes fekete csipkés főkötőt vett magára. Az ő gondja lehetett a háztartás vezetése, a nagy család ellátása. 70 éves amikor meghal, haláláról így írnak az *Aranyoszekében* (1903. jún. 6): „**A Thoroczkay család gyásza.** Nagy és súlyos

Elekes Klára (1831–1903)

csapás érte a köztisztjeletben álló Thorotzkay családot: toroczkó szentgyörgyi Thorotzkay Sándorné született szentkatolnai Elekes Klára urasszony jobblétre szenderült. A köztisztjeletben álló matróna elhunytáról a gyászba borult család a következő szomorujelentőt adta ki: Thoroczkószentgyörgyi Thoroczkay Sándor a maga és gyermekei: Lajos és neje friesi Fekete Irén, István és neje Selmeczy Györgyike. Máriczi és férje dezséri báró Rudnyánszky Béla kir. ítélőtáblai bíró és fiaik: Gyula, Béla, és Lajos, nevikben, továbbá első férjétől született lánya Mezey Lajosné toroczkószentgyörgyi Toroczkay Ilka és gyermekei, megszorodott szívvel jelentik a jó feleség, anya, nagyanya és anyós toroczkószentgyörgyi Toroczkay Sándorné született szentkatolnai Elekes Klárának f. évi május hó 30-án reggeli 6 órakor hosszabb betegség után életének 72, boldog házasságának 47-ik évében, a halotti szentségek felvétele után, történt gyászos kimúltát. A megboldogult hült tetemeit június hó 1-én de. 10 órakor nagy részvét mellett helyezték a toroczkószentgyörgyi családi sírboltba örök nyugalomra. Az engesztelő szentmise áldozatot jún. 4-én tartották meg.

1917-tel, Thoroczkay Sándor halálával megszűnik a Thoroczkayak jelenléte Torockószentgyörgyön. A kúriát és a birtokot Thoroczkay Mária férje, báró Rudnyánszky Béla után az itt lakók már Rudnyánszky-kúriának, a föl-

Rudnyánszky Lajos és Kemény Erzsébet, 1936

deket a „báró kertjének” emlegetik. A Thoroczkay családnév folytonossága megszűnik, a ma élő unokák és dédunokák már csak vérükben hordozzák a thoroczkayak génjeit.

A ma Romániában, Erdélyben élő Rudnyánszkyak Rudnyánszky Lajos leszármazottai, mivel testvére, Béla, aki tehetséges akvarellista volt és a Torockószentgyörgyről író történész Kelemen Lajos még ismerte; fiatalon, 27 éves korában meghalt.

Rudnyánszky Lajos jogot végez, de 1923-ban, 29 éves korában, amikor mindenki elhagyta Erdélyt, ő hazajön és nagyapja földjein gazdálkodó lesz. Már nem fiatal, amikor

1936-ban elveszi Kemény Erzsébetet. Házasságukból két gyermek születik: Zsófia (1941) és Béla (1943). A család élete a kúriában és Torockószentgyörgyön az 1949-es kitelepítéssel véget ér. Az otthontalanságot és a létbizonytalanságot a családból legnehezebben Rudnyánszky Lajos viselte. A kúria államosításakor idegösszeroppanást kapott és hónapokig kórházban kezelték. Soha nem épült már fel teljesen, alkalmi munkákból tartotta el családját. 66 éves volt, amikor Torockón, kényszerlakhelyükön, egy nyári konyhából átalakított szoba-konyhás lakásban meghalt.

Rudnyánszky Lajos katolikus volt, hamvai Torockószentgyörgyön a Thoroczkay családi kriptában nyugszanak.

Rudnyánszky Lajos felesége, akivel 1936-ban kötött házasságot, 1903-ban született Marosnémetiben, Hunyad megyében. Édesanyja Magyargyerőmonostori Kemény Jolán, édesapja a pusztakamarási Kemény József. Gyermekkorát Pusztakamaráson

Rudnyánszky Lajos

tölti, középiskoláit Kolozsváron végzi, szépen rajzol, fest, a budapesti Festőakadémiára jár. 1936-tól férjével, Rudnyánszky Lajossal Torockószentgyörgyön él. 46 éves a kitelepítéskor, egy 8 éves és egy 6 éves gyerek gondozása és felnevelése marad rá. A kitelepítés és a megbélyegzés a gyerekek életében is törést okozott, főleg azért, mert elvették tőlük a továbbtanulás lehetőségét, de sokkal könnyebben túltették magukat rajta, mint szüleik. Nem érezték a családfenntartással járó felelősséget, nem kötötték őket a kúriához, a parkhoz egy élet emlékei, és a nehéz anyagi körülmények sem döbbsentették meg őket annyira, mert a háború után mindenki ínséges viszonyok között élt, megmaradtak kis gyermeki örömeik, mint például a szánkózás, erdőben való barangolás vagy futballozás.

2002-ben Rudnyánszky Zsófiával beszélgetek, és arról kérdezem, hogy alakult az élete 1949 után?

„1949. III. 2-án Márton Áron püspök engedélyével a ferences kolostor két helységébe költöztünk. Egy szoba-konyhára való holmit vihettünk csak magunkkal. Rövidesen Aranyosgyéresre mentünk, mert édesapám ott kapott valami munkát. A negyedik elemet ezért Gyéresen jártam. Gyéresről a rendőrség visszatoloncolt Torockóra, ez lett a kényszerlakbely következő stációja. Itt az ötödik „felsőbb” osztályba mint az „osztályellenség” gyermekét nem engedtek beiratkozni. Majay Endre unitárius lelkész vállalta tanítatásomat és mint magántanuló vizsgáztam Gyéresen az ötödikes tananyagból. VI–VII. osztályba már járhattam a torockói nyilvános iskolába.

A líceumi tanulmányokkal is így jártam. Magánúton végeztem az első két évet Marosvásárbhelyen, az utolsó két évet a Brassai estiben, itt is érettségiztem. Érettségi után a kereskedelmi technikumba sikerült felvételiznem, és mint könyvelő dolgoztam Szentkeresztbányán, Balánbányán, Alsójárán. Férjem, Simon Mircea kollégám volt, két gyermekünk született: Kriszta (1963) és Róbert (1975). Ők szerencsére már tanulhattak, Kriszta vegyészmérnök, Róbert víz-, gázszerelő.”

Harag és keserűség nincs benne, ahogy a múltból beszélünk. A kúria körül sétálva úgy vettem észre, a fák, a bokrok pusztulását fájlalja leginkább, mint kislány jól

emlékezhetett a szép, gondozott parkra. A kor és körülmények megváltozását az idősödő ember bölcsességével és nyugalomával szemléli. Tordai tömbházlakásában egy-két bútordarab emlékezteti a régi kúria berendezésére. Torockószentgyörgyi szobácskája festett bútorral van berendezve, és arról tanúskodik, hogy lakójának kifinomult ízlése és szépérzéke van.

Rudnyánszky Béla is Tordán lakik, közel a nővérehez. 2002-es beszélgetésünk előtt futólag kétszer is találkoztam vele Torockószentgyörgyön, de akkor nem váltottunk szót. Mégis a beszélgetés baráti hangon indult, mintha régi ismerősök lettünk volna. Iskoláztatása, ahogy mesélte, viszonylag kevesebb bonyodalommal járt, mint nővére esetében. Egyetemről vagy Mezőgazdasági Akadémiáról ő sem álmodozhatott. Az első elemi Torockószentgyörgyön járta, egy év gyéresi kitérővel, a kötelező hét osztályról szóló abszolváló bizonyítványt a torockói iskolától kapta. A Csombordi Mezőgazdasági Szakiskolába a tanárok jóindulatával sikerült bekerülnie, akik elnézték a kis báró „egészségtelen” származását. Elvégezte a Szőlészeti és Borászati Technikumot is, és 1964-től nyugdíjaztatásáig a Tordai Mezőgazdasági Kísérleti Állomás munkatársa volt.

Arról kérdeztem Rudnyánszky Bélát, hogy 50 év távlatából milyen gyermekkori emlékek jutnak eszébe?

Torockószentgyörgyön mint kitelepítettek elsős koromban a hegyen levő kolostorban laktunk – meséli. Egy hétéves gyermeknek egy kicsit messzi is volt, mert kertek és temető mellett kellett elmenni. Hogy ne féljek, édesanyám felszegegy gyermekeket kért meg, hogy kísérjenek haza. Mindenki jött boldogan, mert a fizetség egy alma volt. Egy alma akkor különleges csemegének számított egy torockószentgyörgyi gyereknek, nem úgy, mint ma.

Négyéves voltam, amikor Benedek Miklós bácsi, a béresünk felültetett Szellő nevű lovunk hátára és elvitt itatni. Megtanított arra, hogy mi mindenre lehet következtetni a ló füleinek mozgásából.

A kitelepítés után a faluból különösen Györke János bácsi és felesége, Kati néni segítségére számíthatott édesanyám. Nem volt gyermekük, minden anyagi érdek nélkül

emberségből álltak mellénk. Évekig az elveszett torockó-szentgyörgyi otthont ők pótolták, amikor arra jártunk. Szüleink temetésekor is ők segítettek. Örök bálával őriz-zük emléküket.

Az első igazi futball-labda Torockón az én tulajdonom volt. Az ötvenes években kaptam édesapám tordai orvos barátjától, dr. Sebestyén Gábortól. Addig csak rongylabdát rugdostunk, az igazi bőrlabdával az iskolaudvaron elkezdődhetek a véget nem érő torockói bajnokságok!

Izgalmas dolog volt a Tilalmasra fáért menni. Ez fér-fimunka volt! Reggel ötkor keltünk, hogy a munka végezté-vel még napvilágnál hazatérhessünk. A téli tüzelőt nyáron kellett beszerezni.

Remek dolog volt boglyát taposni! A gazdák napszám-ba gyerekeket vittek magukkal a mezőre szénaboglya-rakáskor. A boglyát ugyanis megrakáskor meg kell tapos-ni, hogy jó tömör legyen. Erre a munkára a gyerekek a legalkalmasabbak.

Az ötvenes években – meséli tovább – a torockóiak és a torockó-szentgyörgyiek egyetlen szórakozása a Kolozsvár-ról jövő Kocsárdi bácsi filmvetítése volt. Szabadtéri az esetek nagy többségében. Az öreg az iskolaépület falára vetített, a közönség a majornál gyűlt össze. Az előadás előtt Kocsárdi bácsi hangszóróval járta be a falut, közölve a műsort a nagyjéreművel. A gyerekek által legkedveltebb filmje a Rákóczi hadnagya volt, amelyben Bornemissza János volt a főhős. A vetítés után Torockón betekig tartó kuruc-labanc háború dúlt, fakardokkal jobb híján.

– Az ifjú Rudnyánszky úrfi – teszem hozzá én – mint Thoroczky István leszátmazottja biztos kuruc vezér volt, ugye?

Furcsa emlékek is fűződnek a torockói iskolaévekhez – meséli tovább. – Én ötödikes voltam, Zsófi nővérem hetedikes, amikor mint jól tanulók, piros nyakkendő-s pionírok lettünk. Az osztályharc a gyerekeket sem kímélte. Valószínű a rajoni pártbizottságnál megtudhatták, hogy a báró gyerekei pio-nírok lettek és letolhatták az iskolaigazgatót, hogy nem volt elég „éber”. Három hét pionírság után az iskola gyermek-seregét összehívták az udvarra és nyilvánosan elvették tőlünk

a nyakkendőket, megszégyenítve ezzel minket a gyerekek előtt. Először nagyon rosszul esett, de aztán tiltettem magamat és tovább rugdostuk a labdát, pionírok és nem pionírok.

Rudnyánszky Béla 1971-ben megnősül, feleségét, Török Melániát iskolaévei alatt ismerte meg. Béla fia, aki 1972-ben született, a Rudnyánszky-féle gazdahagyományokat viszi tovább, állatorvos és a Mezőségen él, kisebbik fia, Zsolt 1974-ben született és közgazdaságit végzett. Őket már nem tiltották el a tanulástól, akarataijuk és képességeik szerint érvényesülhetnek az életben.

Thoroczkay Sándor és leszármazottai a Thoroczkay család nemesi ágához tartoztak.

A nemesség ma már inkább csak társadalmi jelentőséggel bíró kitüntető örökös cím, amely Európa majdnem minden országában fellelhető.

A középkorban a kereszténység és a lovagi kor szellemének megfelelően a magyarság körében nemesi rend alakult. Feladata a hazát, melyet alkotott, fenntartani, a földet, melyet birtokolt, megvédeni.

A nemesség alapvető jogai Werbőczy szerint a következők voltak:

1. Csak a koronás királynak voltak alárendelve.
2. Bírói ítélet nélkül le nem tartóztathatók.
3. Mentések a közterhektől és a szolgálattól, csak honvédelmi kötelezettségeik voltak.

1848 után a nemesi kiváltságok megszűntek, illetve közpolgári szabadságokká lettek.

A magyar nemességet azok, akik nem származtak ősidőktől fogva nemesi szabad földbirtokkal bíró családokból, többféleképpen szerezhették meg: királyi adomány útján, címeres nemesi levél adományozásával, fiúsítással, örökbefogadással, honfiúsítással.

A Thoroczkay család Erdély legrégebbi törzsökös családainak egyike, így ősidőktől fogva szabad földbirtokokkal és nemességgel rendelkeztek.

2. A bárói ág

A Thoroczkay családnak bárói és grófi címet viselő ága is volt.

A *báró* kelta eredetű szó. *Bár* férfiút, átvitt értelemben szabad eredetű előkelő származású férfiút jelent.

A cím Magyarországon a Habsburg-ház alatt honosodott meg, a német bárósággal egyesült (liber baro) és családi örökös címmé vált. A bárók a főnemességhez tartoztak, a cím viselői az országgyűlés főrendi házának tagjai voltak.

A Thoroczkay családból Thoroczkay János kapja meg ezt a címet 1733-ban.

Torockószentgyörgy 20. századi életében a Thoroczkay család bárói ágából Thoroczkay Viktor személye játszott szerepet. Ami ma a faluban rá emlékeztet, nagyon kevés; néhány családnál fellelhető levelezőlap nagyságú fénykép, amely az egyemeletes, tornyos, 1914–1915-re megépült szép kastélyt ábrázolja; a hajdani kastély déli szárnya földszintjének torzója (ma két család részére átalakított lakás), valamint cikkek, híradások a korabeli sajtóban, a torockói vasércbányászat újraindításával kapcsolatos próbálkozásairól, beszámolók választási körútjairól, klubalakítási szándékairól és egy nekrológ.

Minden más anyag híján ezekből próbálom összeállítani személyiségét, ami talán a legérdekesebb és a legellentmondásosabb a Thoroczkay család tagjai közül.

Thoroczkay Viktor 1860-ban született Mezőszentmihályon. Dés szabad királyi város rendőrfőkapitánya, Hódmezővásárhely szabad királyi város főispánja, országgyűlési képviselő, a főrendház titkára, császári és királyi huszárhadnagy.

1939-ben hunyt el Budapesten, 79 évet élt. Torockószentgyörgyöt járva mindenki felfigyel a református templom mögötti telekre, melyet magasított kőkerítés választ el az országúttól. A teleken levő földszintes

A ház mai lakója,
Varga Júlia és unokahúgai

ház délre néző széles lépcsőivel és tágas teraszával nemesi kúriára emlékeztet, északi oldala furcsa torzó, mint ha nem lenne befejezve.

A ház déli része Torockószentgyörgy egyik legidősebb és legkedvesebb lakójának tulajdona. Varga Júlia, Uli nénié, ahogy őt mindenki nevezi. Tőle tudtam meg az épület történetét is.

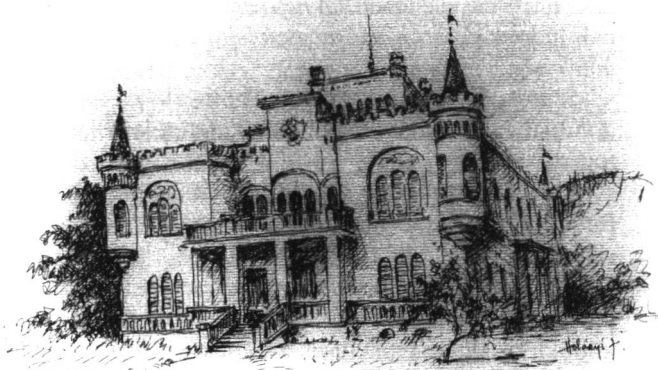
Ezek a szobák és ez a terasz egy szép egyemeletes tornyos épület megmaradt része, meséli Uli néni, és már hozza is a hajdani kastélyt ábrázoló levelezőlapot. A báró 1918-ban áruba bocsátja az épületet, mivel egyben nem tudta eladni, lebontatja, és mint épületanyagot értékesíti. Uli néni édesapja, aki erdőmester, megvesz az épületből három szobát és a déli fekvésű teraszt, ahonnan ma a bejárat van. Az ajtók a régiek, az ablakokat édesapám csináltatta – meséli Uli néni. Az eredeti felső részben félkörben végződő ablakokat ugyanis egy Demény nevű építész vette meg és Kolozsváron a Kül-Magyar utcában épülő házánál használta fel! Ma már senki sem tudja, hogy Thoroczkay Viktor eredetileg minek szánta az épületet. Egyesek szerint szanatóriumnak. A korabeli lapokból csak az építkezés időpontjára kaptunk utalást.

1909 júliusában a tordai állami polgári fiúiskola növendékei kirándulnak Torockóra és Torockószentgyörgyre, ahol „*megnézik Thoroczkay Sándor gyönyörűen beállított kertjét, és Báró Thoroczkay Viktor épülő kastélyát.*” – írja az *Aranyosvidék*.

Mai alakjában a hajdani kastélyt trianoni „emlékműnek” nevezném. Egy szép kezdeményezés, ami a rendszerváltás miatt nem valósulhatott meg. Torzója örök mementó.

Haladó gondolkodású és valószínű Angliában is megfordult egyén lehetett Thoroczkay Viktor. Erre utal az *Aranyosvidék* című lap 1897 májusában közzétett felhívása.

Országos vita-egyesület. Thoroczkay Viktor báró a főrendiház titkára az angol Public school-ok mintájára országos vita-egyesületet akar alapítani. Célja a hozzánk beküldött program szerint pártszínezeti és személyi momentumok kizárásával alkalmat adni a nyilvánosságot foglalkoztató nagy politikai és társadalmi témák BEHATÓ megvitatására. Az egyesület eszméket vetne föl s azokat propagál-

Thoroczkay Viktor egykori kastélya
Korabeli fotó alapján készült tusrajz – Holányi Julianna munkája

ná minden alkotmányosan megengedett úton, izmosítaná a független magyar társadalmat, fejlesztené a közszereplésre hivatott tehetségeket és mint a fölhívás mondja TARTALMAT ÓHAJT ÖNTENI A MAGYAR SZELLEMI ÉLET ESZMÉLETLENSÉGÉBE. Thoroczkay báró a magyar közönséghez fordul az egyesület érdekében és fölkéri azokat, akik törekvése iránt rokonszennvel viseltetnek, hogy az alakuló értekezleten való részvételüket levélben jelentsék be neki ezen a címen: Budapest VIII. ker. Sándor u. 23a.

Halálakor, 1939-ben, egy budapesti napilapban (a cikket a napilap neve és pontos dátummegjelölése nélkül kaptuk a családtól) megjelent nekrológból megtudjuk, hogy **1908**-ban mint képviselő az akkori országgyűlés elé megdöbentő javaslatot terjesztett elő, egy radikális földreformról. Ez egy olyan részletesen kidolgozott és megokolt tervezet volt a parasztság földhöz juttatásáról, melyhez hasonló gyökeres reformot abban az időben csak a szocialisták hirdettek.

Az állam kisajátítási jogát akarta törvénybe iktatni. Óvetette fel első ízben az 520 holdas birtokmaximum gondolatát, mezőgazdasági kisüzemeket akart létesíteni, részben tulajdoni alappal, részben 30 esztendőes kisbérletek alak-

jaban, a vételár 10%-ának lefizetése, illetve egy évi bérösszeg letétele ellenében. *(A nép kérése jogos – írta javaslatának indoklásában – azt megszívlelni emberi és hazafias kötelesség.)*

Sajnos, az akkori kormány Thoroczkay Viktor nagy gonddal és körültekintéssel előterjesztett javaslatát nem fogadta el.

Thoroczkay Viktor másik kezdeményezését, ami a torockói bányászat újraindítását célozta, sem koronázta siker.

A 20. század elején a nyersvas keresett áru lett az európai piacon. Valószínű erről értesülve, kapcsolatai révén, külföldi befektetőket keresett a torockói bányászat újraindításához.

1907-re sikerült az általa megvett bányákat eladni az Oberschleische Eisenindustrie A. G. für Bergbau und Hüttenbetrieb Gleivitz vállalatnak, mely el is kezdte a feltáró munkákat. Három évig dolgoztak, ezalatt az idő alatt a torockóiak kereseti lehetőséghez jutottak. Sajnos, 1910-re a vállalat beszüntette a munkálatokat, egyrészt mert nem talált elegendő ércet ahhoz, hogy helyben érdemes legyen kohót építeni, másrészt az érc elszállítása vasút híján megoldhatatlannak látszott.

1910-ből való Thoroczkay Viktorral kapcsolatban az a hír is, hogy a választások alkalmával Torockó választókerület gróf Bethlen Bálint Kossuth-párti képviselővel szemben a szabadelvű párt mandátumaiért küzd. Nincs tudomásunk arról, hogy kinek a győzelmével végződtek a szavazások.

Az első világháború kitörésekor 54 éves. Hivatalos ügyei mindinkább Budapesthez kötik. Amennyire sikerült megismerni életvitelét, vállalkozó kedvű egyéniség lehetett, önálló elképzelésekkel, aki sohasem élte a vidéki gazdálkodó földbirtokos életét. Személye 1920 után végleg kikerül a torockószentgyörgyiek látóköréből.

Nincs tudomásunk arról, hogy kastélyának elbontása, földjeinek eladása után járt volna Szentgyörgyön. A hajdani birtokot és vidékét csak a Kanadában élő leányunokája, b. Thoroczkay Katalin látogatta a családból az 1994 és 2002-es esztendőkből.

3. A grófi ág

A magyar *gróf* megnevezés a német graf szóból származik (latinul comes, franciául comte) a nemesség magasabb fokát megadó örökös cím és méltóság. Nyugat-Európa germán királyságaiban számos tisztséget, állást jelölt (pl. palotagróf, Pfaltzgraf, stb.).

Magyarországon a comes megnevezésnek egyenértéke az ispán szó volt, de ismerünk magyar vidéken is grófnak nevezett területi vagy hivatali előljárókat.

A magyarországi ősi grófi osztály a 15. század derekán a király által grófságra emelt birtokok adományozása során létrehozott grófokkal bővült.

Később a királyok, a már meglévő birtokai alapján ruháznak fel egy-egy családot grófi címmel.

A Thoroczkay családból grófi rangot 1757-ben Thoroczkay Zsigmond kap. Ma Torockószentgyörgyön egyetlen tárgyi emléke van annak, hogy itt valamikor Thoroczkay grófok éltek és ez a Thoroczkay Miklósnak (Zsigmond gróf dédunokája) a református templomban található címere. Innen temethették, és a kor szokásainak megfelelően a címert a templomban hagyták.

Senki sem tudja már pontosan, hol lehetett a kúriájuk és az a bizonyos zöld ágakkal díszített csűr, ahol a Brassai emléktábla leleplezésekor a vendégek ebédeltek. Valószínűleg a református templom mögött a Felszegrre vezető út mentén a Hegy alatt húzódó telken. Itt lehetett a kúria is, ahol id. és ifj. Thoroczkay Miklós lakhattak, de arról, hogy mikor bontották le vagy mikor távoztak a faluból, már senkinek sincs tudomása.

Amíg Szentgyörgyön éltek, aktívan részt vettek a falu és a vidék életében. Az *Aranyosvidék* című lapból tudtuk meg, hogy 1896-ban egy tűzvész alkalmából külön íveken gyűjtöttek a károsultak javára id. és ifj. Thoroczkay Miklós.

Id. Thoroczkay Miklós halálára az *Aranyosvidékben* a következő nekrológ jelenik meg:

Gróf Thoroczkay Miklós vármegyénk közigazgatási bizottságának tagja f. hó 20-án éjjel Torockószentgyörgyön 68 éves korában elhunyt. Gróf Thoroczkay egyike volt azon igazi magyar hazafiaknak, akik melegen érdeklődtek mindig a

Mária Terézia által aláírt grófi címet
adományozó okirat.

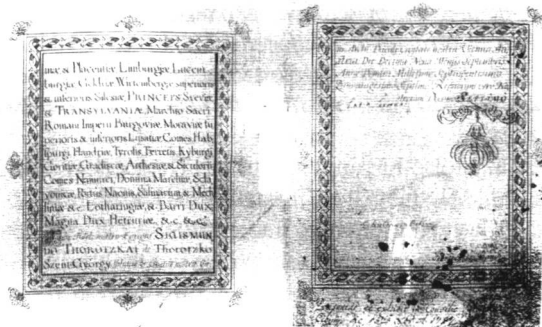

Mi, Mária Terézia, Isten kegyelméből Római császárnő, Németországnak, Magyarországnak stb.

Császári-királyi és fejedelmi kegyünkől üdvözlletet és jó előmenetelt kívánunk néked, kiváló Thorotzkó Szent Györgyi Thorotzkai Zsigmond, aki irántunk hűséget tanúsítottál. E világ nagy fejedelmei dicsőséges és csodálatra méltó uralkodási művészetéről fényes bizonyosságot tettek (daruissent???? claruissent) mindennapi jóindulatukkal és a századokon át terjedő példásan teljesített feladataikkal szeretett Erdélyünkben, mindenek előtt családod elsőként emlegethető őse Thorotzkai Éliás, aki főispánként már ama jól ismert tatárbetörés idején is jeleskedett, amit IV. Béla magyar király ideje alatt készült évkönyv is megemlíti, s a tűz- és vas-pusztításra kárhoztatott ország és haza megtartásából, hitével és állhatatosságával, gazdagon kivette részét, midőn Torda vármegyében lévő várát az ellenség erős és rettenetes ostroma ellen nem szűnt meg védelmezni addig, amíg azt (ti. az ellenséget) a felmentésre érkező székely csapatok le nem vágták és megfutamodásra nem készítették.

Családod ősenek ragyogásához tartozik az is, hogy Erdélyben, a legjelesebb főúri házakhoz vérrokoni szálakkal kapcsolódott, és ennek köszönhetően érdemelte ki, hogy a legtehetősebb családok egyikeként emlegessék, amiért téged Thorotzko Szent Györgyi Thorotzkai Zsigmond, örököseiddel és leszármazottaiddal együtt, akik isteni áldás folytán, mindkét nem tekintetében örök időnkig törvényes leszármazottai a Thorotzkaiaknak, teljes császári-királyi és fejedelmi hatalmunknál fogva, saját jóindulatunkból felhatalmazunk a főispáni méltóság és rang viselésére, és örökös tartományunkban, Erdélyben, Magyarországon és más országunkban vagy fennhatóságunk alá tartozó országrészünkben és tartományunkban főispánná teszünk és emelünk ezen okmány formájában megalkotott levelünkkel, amelyet saját kezűleg írtunk alá és nagyobbik pecsétünkkel, illetve a levél alján csüngő viaszpecséttel hitelesen megerősítettünk, bizonyáglevelünk közvetítésére. Kelt főhercegi székhelyünkön, az ausztriai Bécs városában. 1757. szeptember 19-én, uralkodásunk 17. esztendejében.

Fordította: Buzogány Dezső, teológiai tanár, Kolozsvár.

köz-ügyek iránt, igyekeztek munkásságuk által is a közjól előmozdítani. Az elhunyt is – aki fiatal korában mint magyar királyi testőrtiszt töltött be hivatást – szeretett a közügyek terén működni, s mint ilyen nem tért ki soha a részébe jutott munka teljesítése elől. Fő erényei közé tartozott továbbá a szívjóság mert valódi jó ember volt, akit a nyomor látása mindég részvétre indított. Elhunytat legközelebről neje, két lánya, és fia, gr. Thoroczky Miklós, a torockói választókerület országgyűlési képviselője gyászolja. Nyugodjék csendesen. 1899. ápr. 22.

Édesapja halála után, 1900-ban a 41 éves ifj. Thoroczky Miklós a torockói választókerület országgyűlési képviselője beszámoló beszédet tart Torockón.

„A helybeli és az aranyosszéki választók nagy számmal gyűltek össze ez alkalommal és a városháza nagy termét egészen megtöltötték. Gróf Thoroczky Miklós az ő szokott egyszerű, vonzó előadásában ismertette a képviselőházban és szabadelvű pártnak közelebb véghezment átalakulást. Biztosította hallgatóit arról, hogy ez idő szerint a magyar állam kormányzata olyan férfiak kezében van, kik állami függetlenségünk teljes biztosítását nyújtják s a kiket támogatni minden igaz hazafinak saját érdekében áll.

A zajos és egyhangú tetszés, melyet a hallgatóság az elmondott beszéd után nyilvánított, jele annak, hogy e kerület választói a szabadelvű párt hívei s mint ilyenek mostani képviselőjüknek jövőre is bizalmat szavaztak. E bizalmat

Biró Lajos várfalvi lelkész élénk színekkel tolmácsolván, köszönte meg a képviselőnek azt a tevékenységet a mit egyesek és a közérdekben is kifejtett.”

„Gróf Thoroczkay Miklós szombaton Topánfalván tart beszámolóbeszédet, hol nagy ünnepélylyel készülnek őt fogadni.”

Ez az utolsó hír, amit a sajtóban Thoroczkay Miklósról olvastam. Még megéli a II. világháború kitörését, 1940-ben, 81 éves korában hunyt el Budapesten. Az ő hamvait már nem az itthoni torockószentgyörgyi családi kriptába helyezik, hanem a Rákoskeresztúri temetőbe. Aki volt szíves a grófi adománylevelet nekem megmutatni és közlését engedélyezni, az gróf Thoroczkay Péter, Thoroczkay Zsigmond hatodíziglenni leszármazottja, ifj. Thoroczkay Miklós unokája.

1998 nyarán a *Torockó útikalauz* c. könyv bemutatója volt Budapesten. A műsor lejártá után egy magas, idősebb úr és egy nagyon kedves, szerény megjelenésű hölgy jött hozzám, bemutatkoztak. Nagyon meglepődtem, amikor megtudtam, hogy gr. Thoroczkay Péter és felesége, Pataky Magdolna állnak előttem.

Még aznap este meghívtak otthonukba, hogy megmutassák a Mária Terézia által aláírt grófi adománylevelet. Hosszabb beszélgetésünkre csak 2002 nyarán kerülhetett sor, amikor megismertem egy Thoroczkay gróf huszadik századi hányatott életét.

Thoroczkay Péter édesanyja, a bécsi származású Naumann Otília édesapja, Péter 1884-ben született. Nem jogász vagy mezőgazdász, ahogy egy birtokkal rendelkező thorockaytól elvárnánk, hanem műgyetemet végez és a gépek közül is a század újdonságával, a repülőgépekkel foglalkozik, repülőmotor-konstruktőr. Tragikus hirtelenséggel hal meg 1942-ben, 58 éves korában.

Péter 1927-ben született Budapesten. 1948-ban érettségizik, majd ő is édesapja nyomdokain járt volna, ha nem lett volna gróf. A Műgyetem gépészmérnöki karára iratkozik, de az '50-es években már nem akarják aláírni az indexét „rossz származása” miatt. A Műgyetem kísérleti laboratóriumában, majd a Geodéziai és Térképészeti Intézetben

dolgozott. 1956-ban éppen Albániában végeztek méréseket, amikor kirobban a forradalom. Nem jött haza, hanem rövid bécsi kitérő után Londonban telepedett le és ott mint geodéta dolgozott. Földmérő munkálatokban vesz részt angol társaságokkal Afrikától Ausztráliáig. A 89-es változások után tér vissza szülőhazájába és idős korára ismét budapesti lakos lesz.

Gyermekkorában soha nem járt Torockószentgyörgyön, igaz, határ, frontvonalak, vasfüggöny majd az óceán választotta el Erdélytől. Csak a 20. század legvégén, 1995-ben határozzák el, hogy ellátogatnak az ősi „birtokra”.

Megragadta a táj szépsége, érdekessége. 2002-ben megrokkant egészséggel még abban reménykedik, hogy lesz alkalma egyszer huzamosabb időt tölteni a torockószentgyörgyi vár tövében.

A Thoroczkay grófokkal kapcsolatban egy érdekességre figyeltünk fel.

A grófi adománylevél címzettje Thoroczkay Zsigmond (III.) császári és királyi kamarás 1757-ben csak 25 éves. A grófi címért oly hálás volt a bécsi udvarnak, hogy amikor hét év múlva 1765-ben lánya születik, Mária Teréziának keresztelik és magát a császárnőt hívják meg keresztanyának.

A grófi ág – a grófi cimer

VII. Torockószentgyörgy – Brassai Sámuel szülőfaluja

A torockószentgyörgyiek nagyon büszkék arra, hogy az ő falujukban született Brassai Sámuel, a nagy tudós, unitárius gondolkodó, az utolsó erdélyi polihisztor, ahogy őt az utókor nevezi.

Brassai családja brassói származású, dédapja, Wellmess János asztalosmester az 1700-as évek elején jött Torockóra munkát keresni. Abban az időben még virágzott a vasbányászat, volt felvevő piaca a festett ládáknak, padoknak és a nagyfiókos asztaloknak. A torockóiak a Wellmess nevet nehezen tudták kiejteni, ezért inkább Brassainak emlegették. Az öreg Wellmess Jánost 1757-ben éri a halál Torockón.

Fia, János (II.) is asztalosmester, ő már Torockószentgyörgyről házasodik, felesége Vernes Ilona, jómódú gazdák lánya. Házasságukból három gyermek született, de csak egy, a legkisebb, Sámuel érte meg a férfikort.

Brassai Sámuel (I.) a nagy tudós Brassainak édesapja, 1764-ben született Torockószentgyörgyön, iskoláit szülőfalujában, majd Kolozsváron végezte. Huszonöt éves, amikor

Brassai Sámuel szülőháza

1789 júliusában beiktatják iskolamesternek a torockói particulába. Az iskolamester abban az időben énekvezér és paphelyettes is volt. Brassai Sámuel (I.) a több mint 80 tanuló tanítását nagyon jól meg tudta szervezni, de az éneklésben gyenge volt. Nem volt elég közvetlen természetű, szabad idejében inkább olvasott, mint társalgott volna az emberekkel, ezért azt tartották róla, hogy „magavető”, vagyis büszke. Panaszt nyújtottak be Lázár püspöknek, de a püspök nem mozdította el az állásából. Közben megházasodik, felesége Koncz Krisztina lesz, a torockószentgyörgyi unitárius lelkész lánya. Így születik Brassai Sámuel Torockószentgyörgyön, pedig a család még Torockón lakott.

1805-re az id. Brassai és a falu között annyira elmérgesedik a helyzet Torockón, hogy otthagyja Torockót és apósa házába, Szentgyörgyre költözik. Itt fuvarozással, vaskereskedéssel tartja fenn a családját. Időközben Torockószentgyörgyön felszabadul az iskolamesteri állás és ezt kapja meg. Apósa halála után, 1811-ben a falu papja lesz, az iskolamesteri tisztséget más veszi át. Sajnos, a torockószentgyörgyiek is különböző vádakkal illették, ezért öregségére feleségével, Koncz Krisztinával Alsószentmihályra költözik. Itt lesz a falu lelkésze haláláig. Megözvegyülve, Koncz Krisztina fiához költözik Kolozsvárra és vele él élete végéig.

A kis Samu a Brassai és Koncz családnak szívesen látott „vendége”. Édesanyja, aki egyaránt bírta a latin és a német nyelvet, egy időben tanított is a torockói iskolában.

A gyermek Brassai négy éves, amikor szülei elkerülnek Torockóról, így emlékei Torockószentgyörgyhez kapcsolódnak. A szentgyörgyi gyerekekkel járja a környéket, ismerkedik a növényekkel, állatokkal. Olthatatlan a tudászsomja. Hegedűre is szert tesz. Tízéves sincs, amikor megtanulja kezelni ezt a hangszert. Tizenkét éves koráig csak édesapja tanította, sajátos módszerével. Ennek lényege, hogy a dolgok mikéntjére a gyermeknek magának kell rájönnie.

1812-ben vizsgázik először esperesi vizsgálószerk előtt – vizsgája jelesre sikerül. A jó vizsgaeredmény édesapját arra sarkallja, hogy felsőbb iskolába írassa. Az iskola látatáshoz való pénz nehezen gyűlt össze, csak 1813. október végén indulhatott el Kolozsvárra.

1813. november 2-tól Brassai Sámuel a kolozsvári Unitárius Kollégium diákja.

Nem sokáig élvezhette a kolozsvári tartózkodást, 16 éves, amikor megakad a taníttatása. Az országban uralkodó éhínség miatt, a kollégiumban már május elején megszűntetik a tanítást, a diákokat hazaküldik. Brassai is visszatér szeretett Torockószentgyörgyére. Segít a házi teendőkben, rendezi apja könyvtárát. Ahogy visszaemlékezéseiből kitűnik, ekkor edződött meg lelkében a valóságos érzület. Halála előtt két hónappal valaki megkérdezte tőle, hogy szeretett-e templomba járni? *Igen*, felelte, *de szerettem a privát imádkozást is. Volt egy szobám a torockószentgyörgyi kerti lakban, bementem és órákig imádkoztam. Ez otthon volt. Ekkor körülbelül tizenhat esztendő voltam.* (Ellenzék, 1891. június 16.)

És még egy szentgyörgyi emlék. A 19. század elején építették Erdély-szerte az utakat. Aranyosszék főkirálybírója Ugron István volt, akit az öreg Brassai jól ismert. Arra kérte Ugront, hogy ha lehetséges, az útépítő munkálatoknál valamilyen foglalkozást nyújtson a fiának. Ugron azt tanácsolta, hogy Brassai tanulja meg az útépítés geometriai alapjait és jelentkezzen Koppádon, ahol akkor folyt a Dobogó útjának munkája. Brassainak tetszett az ajánlat, egy hét alatt kész volt a tanulással. Ez után a királybíró megbízta, hogy jelentkezzék a Torockó–Torockószentgyörgy között készülő út útbiztosánál. Napjainkban ezen az úton autózók közül talán senki sem tudja, hogy az út kanyarjait, az út vonalát 180 évvel ezelőtt Brassai Sámuel mérte ki.

Az út elkészült, Brassai munkájáért 15 ezüst forint fizetséget kapott. Utolsó huzamosabb szentgyörgyi tartózkodása tehát az 1816–18-as évekre esett. Az ínséges időszak elmúltával ismét visszatér Kolozsvárra. 1827-ben édesapját elhelyezik Torockószentgyörgyről, ezután kapcsolata szülőfalujával gyakorlatilag megszűnik.

Rendkívüli adottságainak, szorgalmának és munkabírájának köszönhetően töretlen ívben halad felfelé a tudományos pályán.

1837-től az Unitárius Kollégium tanára, majd 1841-től igazgatója.

☛ Az ő igazgatása alatt a kollégiumban a latin helyett a magyar lesz a tanítás nyelve. Mint középiskolai tanár megdöbbenve tapasztalja, hogy az ifjúság számára nincsenek tankönyvek, a tanítók részére pedig hiányzik a módszertani utasítás. Megindítja a *Kék Könyvtár* sorozatot, ezeket a könyveket majd Erdély-szerte több mint hatvan évig használják. Írt tankönyvet a rajztanításról (*Rajzminták*), a matematika tárgyköréből (*Kisdedek számvetése, Számító Szókratész, Algebrai gyakorlókönyv, Algebrai gyakorlatok, Egyenletek, Bankismeret*). Nyelvoktatási kézikönyveket (*Német és Francia Nyelvkönyv, Latin nyelvtan, Elméleti és gyakorlati német nyelvtan*) és tankönyvet a földrajz tárgyköréből (*Földirat*). 1865-ben akadémiai értekezést tart a módszerről, ezzel megveti a magyar didaktika alapjait. Gyakorló tanítóknak *Vezérkönyvet* ír. Alapelve: keveset, jól és lassan.

Nagy tudását nemcsak az ifjúság körében terjeszti, hanem minden erdélyi magyar családnak juttatni akar belőle. 1834-től írja és szerkeszti a *Vasárnapi Újságot*, az első, magyar nyelvű, erdélyi hetilapot. A kolozsvári Kaszinó alapító tagja. A szabadságharc előtti időkben és az 50-es években a Kaszinó volt az a hely, ahol jeles személyiségek találkozhattak. 1887-ben megalakítja a Kolozsvári Zenetársaságot (ő maga nagyszerűen hegedült és zongorázott). Az Erdélyi Múzeum első öre (1860–1872 között). 1865-ben az Akadémia rendes tagja, 1884-ben, 84 éves korában elvállalja az akkor indult Dávid Ferenc Egyesület elnöki tisztségét, amit ő tölt be haláláig. Az egyesület ülésin 2 beszédet és 9 felolvasást tartott.

1875-ben Erdély legrangosabb, újonnan alakult kulturális intézményébe, a Ferenc József Tudományegyetemre „bármely szakra” jelentkezett tanárként, az elemi mennyiségtan tanszékre kap professzori kinevezést. Ez volt életének egyik legnagyobb erkölcsi elismerése.

Hitét és életfilozófiáját így foglalta össze:

„Ragaszkodj abhoz az igazsághoz, amely egyesít. És tartsd távol magadat attól a szőrszálhasogató okoskodástól, mely eltávolít. Bízzál Isten szeretetében és támaszkodj az ő egységére, melyet a világmindenségben oly tökéletesen valósít meg. Legyen bited a te meggyőződésed szerint, de szereteted öleljen magához

mindenkit (...), azt ne bánd, hogy idegenkednek tőled válasod miatt, csak arra vigyázz, hogy te ne adj okot ilyesmire cselekedettel. Kövesd Jézust, és boldog leszel."

Hosszú, gazdag életének a halál 1897. június 24-én vet véget. Kolozsvár lakói mély részvéttel kísérik utolsó útjára a híres tudóst, a közéleti embert. Hamvait a Házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Emlékének megőrzéséért szülőfalujának, Torockószentgyörgynek közössége tesz elsőként.

Egy hónappal halála után emléktáblával jelölik meg szülőházát. Ebből az alkalomból egyszer 1897 júliusában Torockószentgyörgy is az erdélyi társadalmi élet középpontjába kerül.

Több száz vendég érkezik Kolozsvárról, Nagyenyedről, Tordáról, de jöttek Budapestről, Selmeceből és Fiuméből is. Az emléktábla-állítás gondolata a Thoroczkay családtól származhatott, Thoroczkay Sándor korán elhalt fia, Lajos jegyzi a korabeli újságokban közzétett meghívót is.

A tordai *Aranyosvidék*, a nagyenyedi *Közérdek*, de a kolozsvári lapok is részletesen beszámolnak az ünnepségről. Száz év távlatából érdekes elolvasni ezeket a tudósításokat, mert tükrözik a kor hangulatát.

Brassai emlékezetére

A következő sorok közlésére kérttünk fel: (Aranyosvidék szerkesztősége)

Kicsiny községünk unitárius papi lakásában született tudós doktor Brassai Sámuel 1797. év június 15-én. Szellemének az a kis szikrája, amely születésénél itt csillant föl, nemzetünk fejlődésének majd egy századát világította be, a humanizmus és az igazság fénye mellett kutatva tudást, a szeretet és az áldozatkészség hangja mellett terjesztve tudást. A tudomány minden ágának tudósa és tanítója, minden tudósok és tanítók örege volt, majd egy századnak igazságában és hazafiasságában nevelője. A természet titkait ő látta legélelőbbben, ő ismerte legjobban. A magyar tudományos szellemnek legtöbb tiszteletet és dicsőséget ő szerzett az ország és Európa határain túl. Községünk lakói hazafiasságtól és egy dicső, nemes és hosszú élet munkásságának tiszteletétől föl-

buzdulva dr. Brassai Sámuel születési házát emlékkövel jelölik meg, s ennek az emlékkőnek ünnepélyes leleplezését folyó év július 18-án rendezik. Dr. Brassai Sámuel emléktáblájának leleplezése Magyarországon, amelynek fejlődésére áldozta százéves életének minden tevékenységét, nagy elméjének minden tudását, hozzá méltóan országos és nemzeti ünnep kell hogy legyen. Ebből a magasztos célból a rendezőbizottság az ünnepre tisztelettel meghívja mindazokat, akik ez alkalommal kegyeletüket kifejezni kívánják.

Toroczkó-Szt-György, 1897. jún. 30. Thorotzkay Lajos a bizottság elnöke.

***

Az ország különböző részeiből az ünnep színhelyére utazó küldöttségek az ünnep napján reggel 8 órakor érkeznek Tordára gyorsvonattal. Tordáról a menet kocsikon indul Toroczkó-Szt-Györgyre s délelőtt 11 órakor érkezik oda.

Az ünnepet ima előzi meg az unitárius templomban. Ezt követőleg az emlékkövet leplezik le ünnepi beszédek mellett. Ünnep után közebed lesz, s végül bemutatják a toroczkói népviseletet. Az ünnep tartama alatt és a vendégek érkezésekor ősi szokás szerint mozsaras dörgések, este pedig a hegyek oldalán örömtüzek fölcsapó lángja hirdeti majd távoli falvaknak a toroczkóvidéki magyarság kegyeletét.

A kocsiszükséglet s a közebeden való részvétel a bizottság elnökénél, Thorotzkay Lajosnál Toroczkó-Szt-Györgyön (posta Toroczkón) július 11-ig múlhatatlanul bejelentendő. Az érdeklődők ugyanott egyéb fölvilágosításokat is nyerhetnek.

Emléktábla-leleplezés Brassai szülőházán

(Aranyosvidék, 1897. júl. 25.)

– Saját tudósítónktól –

Meghatóan kegyeletes ünnepély lefolyásának valánk tanúi Toroczkó-Szt-Györgyön július 18-án d.e. 11 órától kezdve. Ekkor vette kezdetét a Brassai ünnepély a magas küldöttségek bevonulásával. Ez időre bámulatos szorgalommal, hangyanyizsgálással teljesen helyre állította a nép az előnap délutánján árvíz okozta romlásokat; eltávolította az iszapos törmeléklet, s állított két díszes diadalkaput. Az ünnepélyre jövő, s Torocz-

A Brassai tábla leleplezése Torockószentgyörgyön 1897-ben

kön át közeledő vendégek az összes templomok harangzúgása közt pont 11 órakor érkeztek meg. S tekintettel a borongós időre, 60–70 távolból érkező vendégnél többre számítani nem mertünk, de örvendetesen csalódtunk, mert a jöttek száma 150–160-ra tehető.

A leleplezési ünnepélyen a m. t. akadémiát dr. Márki Sándor képviselte, az erdélyi múzeumegyletet dr. Apáthy István, a kolozsvári tud. egyetemet dr. Szádeczky Lajos egyetemi tanárok. Megjelentek azon kívül Kolozsvárról Nagy Lajos unitárius esperes, Boros György, dr. Versényi György, dr. Szabó Dénes, Szabó Sámuel tanárok, Pákei Lajos mérnök és többnek családja is. Nagy-Enyedről az elhunyt tudós közeli rokona, Albert Iván, a kir. államépítészeti hivatal főnöke, Uray László és családja, és még többen. A vasúton érkezőket a tordai vasúti állomáson a rendezőbizottság nevében Sándor Kálmán kir. táblai bíró fogadta, ki az Emke torda-aranyos megyei választmányát is hivatalosan képviselte az ünnepélyen. Tordáról öt kocsin csatlakoztak az emlékünnepelelyre kirándulók a kolozsvári vendégekhez, s együtt vonultak ki az Aranyos gyönyörű völgyén Thoroczkó-Szt-Györgyre.

A nagy közönség azonnal az unitárius templomba vonult, amely 500 lelket képes befogadni, de ez alkalommal 300–400 is künn rekedt a helybeliekből, mert megjegy-

zendő, hogy Toroczkóról is nagy számmal jöttek az ünnepélyre. Első hely a vendégeké. A toroczkói életre való zenekar két darab eljátszása közben (Himnusz és Szózat) melyeket fenn állva hallgatott a közönség, mondotta el az unitárius egyh. főjegyző s esperes Nagy Lajos szép, költői gondolatokban gazdag imáját. Mind a megérkezésnél, mind a templomból kivonulásnál a helybeli jól szervezett tűzoltók tartottak rendet Mészáros József segédtséget tapintatos rendezése mellett. A közvetlen szomszéd lelkészi lak előtt a közönség helyet foglalván eközben a zenekar egy darabot ismét eljátszott. Ennek végeztével ünnepélyrendező b. elnök Thoroczkay Lajos úr rövid megnyitója után (miközben a lepel az emlék-tábláról legördült) dr. Martin Sándor mint a magyar tud. akad. küldöttje, utána dr. Szádeczky Lajos, mint a kolozsvári tud. egyetem küldöttje, dr. Apáthy István, mint az erd. Múzeum küldöttje, egyetemi tanárok és Boros György unitárius theol. dékán tartották meg nagy hatást keltő beszédeiket. Végül Józán Miklós, toroczkói lelkész alkalmi ódáját költői hévvel szavalta el. Ezek után a zenekar által előadott egy-két darab mellett a népviselet lett bemutatva, ami nagy gyönyörűségére szolgált különösen azoknak, kik ez alkalommal jöttek először Toroczkó regényes és kies völgyébe. Majd a távoli vendégek a Thoroczkay Sándor szépen gondozott parkját bejárva, annak a várrom felőli részéből gyönyörködtek a természet változatos szépségeiben, míg nem a banketre vonulásra a jeladás bekövetkezett.

Bankettartásra a gr. Thoroczkay M. úr csüire volt ügyesen zöld ágakkal maszkírozással feldíszítve, hogy abban mindenki gyönyörködött. Étél és ital kifogástalan jó és ízletes volt, ami a vállalkozó Tangel J. dicséretére szolgál.

A pobárköszöntők sorát (a király és családjára) Thoroczkay Lajos kezdette meg, s folytatták: Csiky Viktor, dr. Szádeczky Lajos e.t., Sándor Kálmán, dr. Márki Sándor e.t., Siménfalvi György, Boros György, Székely László, Józán Miklós, Létay Domokos, az utolsó tósztot dr. Szádeczky L. e.t. mondotta búcsúzóul kifejezést adván annak, hogy a vasút, melyen otthonukba menendők, „nem áll s nem vár”, menniök kell, s egyszersmind e községet előzetesen is felhívta, hogy tömeges képviselétével annakidején Kolozsvárt Brassai emlék leleplezési ünnepélyére jelenjék meg. Hiszem

és remélem, hogy a község e felhívásnak szépen meg fog felelni. (A földműves osztály előkelő templomi alkalmakra használni szokott öltözetekkel.) Mert merem feltenni és állítani, – ha nem csalódom –, hogy e község a Brassai születésbáznak emléktáblával való megjelölésével azt tette, amit aránylag sem város, sem község még nem tett, hogy egymaga minden gyűjtés s mások hozzájárulása nélkül e tekintetben, amit tehetett, sőt a Thoroczkó által felajánlott mennyiséget sem fogadta el.

A szép sikerért, eredményért, dicsőségért a tisztelet és elismerés jutalma első helyen Thoroczkay Lajos urat illeti; de köszönetre és elismerésre kötelez mindnyájunkat Thoroczkay Sándor úr, az emlékkő helyreállításánál tanúsított fáradozásai, utasításai s ezekkel járt áldozataiért. Mindkettőnek azonban jobbkeze, végrehajtó közege Csiki Viktor úr, hálánk s köszönetünk kifejezésére kötelezett. Éljen T-Szt-György hazafias közönsége, a lelkes vezetők és tanítók útmutatása mellett. (T.Vári)

További tudósítások az Aranyosvidék című lapból:

1. – Aranyosszék és Toroczkó vidéke, Brassai ünnep –

A tordai vasúti állomástól indultunk el f. hó 18-án d.e. 8 órakor több fogatokon Toroczkó-Szent-Györgyre menendő, hogy az ottan azon nap lefolyandó Brassai emléktábla leleplezési ünnepélyének szemlélő és szereplő tényezői lehessünk. A Kolozsvárról megérkezett vendégek voltak a kiket a vasúti állomásonál Sándor Kálmán kir. táblai bíró üdvözölt, dr. Szádeczky Lajos egyetemi tanár és neje, dr. Márki Sándor, dr. Apáthy István, dr. Szabó Dénes, szintén egyetemi tanárok, Nagy Lajos főgymnáziumi tanár családjával, Boros György nejevel és Szabó Samu...

.....

2. A sokszoros éljenzés és tapssal fogadott óda elszavalásával a tulajdonképpeni ünnepély véget ért. Azonban az ünnepély folytatásául tekintettük a d.u. 12-kor megkezdődött díszebédet is, amelyen közel százötvenen vettünk részt, s amely díszebéd úgy az ételek finomságát, mint az elhangzott szebbnél-szebb toásztok sokaságát tekintve – kitűnően sikerült. Az ebéd folyama alatt 12 toroczkó-szt-györgyi szép

lány szolgálta fel ügyesen, kifogástalanul és a toroczkói zenekar adott elő szebbnél szebb darabokat.

.....
3. *Érdekes volt, hogy az ünnepélyen négy 1849-es honvéd vett részt: Thoroczkay Sándor, Sebes Pál, Szabó Samu és Nagy Lajos.*

A mikor Toroczkó-szt-györgyről elindultunk haza egy nevezetes ünnepély emlékével szíveinkben, bizony az ég azúrján kezdeték a csillagok kinyitogatni arany szemeiket, ottan rezegevn már az alkony rózsapírja az ég boltozatán.

(Nagy Albert)

.....
4. **A Brassai ünnepen** az első cikkünkben említeteken kívül még jelen voltak: Telegdi Roth Lajos kir. főbánya tanácsos és főgeológus a m. kir. földtani intézet képviselőjében, Varga Dénes, Derzsi Károly, a tordai polg. isk. képviselőjében, Székely Miklós törvényszéki bíró, dr. Budai Kálmán egyet. tanár, Dindár István, Thoroczkay Sándor, br. Rudnyánszky Béláné, Dindár Lujza, Sebes Pál posta és távirtda főigazgató családjával, Geréb Márton tanár családjával, Róder bánya tanácsos, Kornya bánya tiszt, Albert Iván kir. főmérnök nejével, Zalányi János tanár Selmeczről, Kilényi Endre tanár Fiuméből, Kovács Dániel tanár, dr. Pálffy Gyula, Létay Domokos lelkész családjával, Asztalos Gábor főszolgabíró, Pálffy János takarékpénztári igazgató, Kimpel Tóni nejével Tordáról, Nagy Miklós leányok Tordáról, Barthó Boldizsár kath. lelkész, Csíki Viktorné és Némethi Eliz áll. tanítónők, Fodor András isk. ig. és még sokan.

1997-ben, Brassai születésének 200. évfordulóján a kolozsvári Brassai Sámuel Líceum tanárai és diákjai domborművet helyeztek el az emléktábla alatt, Gergely István szobrászművész alkotását, az erdélyi tudományosság és unitarizmus nagy alakjára emlékezve.

VIII. Egy igazi magyar mindenész.

Gáspár János (1816–1892)

Bakó Botond 1996. nov. 22-én, a Hét-ben megjelent
cikke nyomán

Gáspár János (1816–1892),
Holányi Julianna tusrája

Torockószentgyörgyről és Torockóról beszélve, az itt született, az itt dolgozó, de az innen elkerült értelmiségiek, közéleti személyiségek számbavételekor Brassai Sámuel, az utolsó erdélyi polihisztor, Sebes Pál, a híres torockói tanító, Kriza János unitárius püspök, népdalgyűjtő, Borbély István történész neve kerül megemlítésre. Bakó Botondnak, a Bethlen Gábor Kollégium tanárának érdeme, hogy ezt a névsort Gáspár János személyiségével

egészítette ki, kiemelve a feledés homályából a jeles pedagógust, iskolaszervezőt.

Gáspár János 1816. okt. 27-én született Torockószentgyörgyön. Édesapja a torockószentgyörgyi kántortanító. Az ő irányításával itt kezdi tanulmányait, majd Torockón folytatja, felsőbb osztályokba pedig a nagyenyedi Református Kollégiumba íratják. Baráti köréhez a kor haladó szellemű ifjú értelmiségei tartoznak: Kemény Zsigmond, Mentovich Ferenc, ifj. Szász Károly, akik Kossuthért és Wesselényiért lelkesednek. Első írásai álnéven (Csongor, Hábor, Komoly) a Regélők c. nagyenyedi lapban jelennek meg.

Kollégiumi tanulmányainak befejezése után a Zeyk családban nevelősködik. Mint ifj. Zeyk József nevelője lehetőségessé válik számára egy több éves berlini tanulmányút. 1842 januárjától lesz berlini diák. Diesterweg előadásain hall először Pestalozzi, Rousseau, Campe haladó eszméiről és válik a korszerű pedagógia elkötelezett hívévé.

Szervezőkészsége is hamar megmutatkozik. Kezdeményezője a Berlini Magyar Emlékkönyv c. kulturális

egyesület és a mellette működő Magyar Könyvtárnak, amely az akkor Berlinben tanuló magyar diákságot fogta össze.

1844-ben tér baza és foglalja el a nagyenyedi Kollégiumban nevelői állását.

1846. január 12-én Pestalozzi születésének 100. évfordulóján méltató előadást tart Kolozsváron. Az előadás utáni lelkes hangulatban az ő kezdeményezésére alapították meg a kolozsvári Nevelői Kört. Ez a tudományos társaság célul tűzi ki a színvonalas tankönyvek és a tanítók számára az ún. „Vezérkönyvek” megírását. Így született meg Gáspár János és Kovács Antal tanár tollából 7–10 éves gyerekek részére írt „Olvasókönyv” és az olvasni még nem tudó gyerekeknek a „Csemegék”.

A Kollégium 1849-es pusztulása utáni újjászervezőkor merült fel először az intézményes tanítóképzés gondolata, mely először 1853-ban, a kolozsvári Református Kollégiumban kezdi meg működését. 1855-től Gáspár János a tanítóképző igazgatója és a neveléstan rendes tanára. 1858-ban ezt az intézményt költözteti át Nagyenyedre, itt is ő tölti be az igazgatói munkakört.

1868-ban Eötvös József, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, arra kérte Gáspár Jánost, hogy foglalja el Fehér és Kükküllő megye tanfelügyelői tisztségét. Fărădhatatlanul járja a megyék magyar iskoláit, újakat teremt és tanítói kart szervez.

1886. december 6-án díszes keretek közt ünnepelték meg Nagyenyeden pedagógiai munkásságának 50. évfordulóját.

1891-ben, 75 éves korában vonul nyugalomba. Az életet az állandó munka jelentette a számára, mert egy évre nyugdíjba vonulása után meghalt. Hamvait Maroscsúcson helyezték örök nyugalomra.

Gáspár János életműve rendkívüli, összetett szellemi teljesítmény. Azt a munkát, amit ez a (Berde Mária szavait idézve) magyar „mindenész” egyedül végzett, ma jól szervezett munkaközösségeknek is megerőltető lenne. Méltán maradhat örök példaképe minden erdélyi magyar pedagógusnak.

IX. A torockói völgy virágainak és fáinak ismerője.

Dr. Gergely János (1928–1989)

A szülőfölddel való kapcsolatot mindenki másként éli meg. Van, aki írással, van, aki képpel, és van, aki megismerésével fejezi ki kötődését.

Gergely János ez utóbbiakhoz tartozik. Szülőföldjének, Torockó vidékének sziklás, erdős, vadregényes tája különleges szépségével kisgyermek korában rabul ejti. Egész életét, tudásának legjavát, kutató szenvedélyét adja ezért a szeretetért.

Dr. Gergely János munka közben

Édesapja Gergely János, édesanyja Simon Anna, gazdálkodók és mindkettő torockószentgyörgyiek. Iskoláit szülőfalujában kezdi, Torockón folytatja, majd Kolozsváron a Brassai Líceum esti tagozatán érettségizik. Érettségi után, édesapja kívánságára először kitanulja a szabómesterséget, az egyetem természetrajz szakára csak 1950-ben felvételizik. Olyan jó eredménnyel végzi tanulmányait, hogy tanszemélyzeti tagnak tartják vissza az egyetemen.

Csűrös István professzor tanársegéde lesz, majd 1959-től korai haláláig az egyetemhez tartozó Botanikus Kert tudományos főkutatója. Több mint 30 éves tudományos munkássága alatt 99 szaktanulmánya jelent meg, ebből 16

szülőföldjéhez kapcsolódik. Doktori disszertációjának témáját is Torockó vidékéről veszi. „A Maros és a Bedellői havasok közti rész flórája és vegetációja.” c. tézisét 1964-ben védi meg a Bukaresti Egyetemen.

Kitűnő növényismeretét, jó megfigyelőképességét bizonyítják az általa felfedezett és a tudomány számára elsőnek leírt új növényfajok, mint: a fehéres csüdfű (*Astrogalus vesicarius varleochanthus* Gergely), a nagyvirágú pipitér (*Anthemis macrantha* f. *monocephala* Gergely) és a havasi nyúlfarkfű (*Sesleria coelurans* ssp. *coelurans* f. *solakolui* Gergely). A vegetációkutatásban is kiemelkedő eredményei voltak. Új növénytársulásokot állapított meg, ezek közül sok Torockó és a Székelykő vidékén található.

Hogy mennyire szolgálta kutatómunkája szülőföldjét, ennek bizonyosága a kolozsvári Botanikus Kertben látható. A látogató, miután átsétált a gyönyörű tulipános, tearózsás, dísznövényes részlegen, a Japán kerten túl a fenyvesbe és a bükkös-gyertyános árnyas csendjébe érkezik. Itt kelti fel figyelmét az új melegház melletti sziklakert. Ez a sziklakert, tudományos rendszer szerint a sziklatömbök közé telepített szerény kis virágok, apró füvek Gergely János munkája, szülőföldjének általánosítottá változtatott darabkája, a Székelykő megfejtett titkának bizonyosága.

Hirtelen jött halála előtt is terepre készült, a diákokkal akarta megosztani tudását, szenvedélyes természetszeretét.

A Házsongárdi temetőben nyugszik, de leírt gondolatai, tudományos megállapításai közkinccsé váltak. Szolgálják mindazokat, akik a Székelykő sziklavilágával vagy Erdélyország más tájegységei növénytakarójával foglalkoznak.

Gergely János és családja

X. Vernes András (1926–2002) életútja a torockószentgyörgyi alszegtől a Festőművészeti Akadémiáig

Vernes András festőművész kedves, világos kolozsvári belvárosi otthonában a múlttól, a küzdelmes ifjúságról, a munkás férfikorról beszélgettünk 2001 nyarán. Szó került arról az indítatásról, azokról a körülményekről és sors-helyzetekről, amelyek életútját meghatározták, és amelyek átszűrődve lélekprizmáján sajátos szín- és formakombinációban képei vásznára vetődtek.

Az indítatás az a gazdag forma- és színélmény-anyag, amit szülőfalujától kapott. A Székelykő és a vár komor sziklái, az erdők és mezők sokárnyalatú zöldje, a színes népviselet képeinek állandó témái. A Székelykő alatti rétek virágait, napraforgós táblák szépségét csendéleteiben örökíti meg.

Édesapja, Vernes Simon a torockói Vernes Andor fia, akinek háza a torockói piactéren volt a paplak szomszédságában. Az öreg ház szépen faragott kő ajtószemöldöke ma is látható, őrzi a hajdani tulajdonos nevét.

Édesanyja, Falamon Borbála torockószentgyörgyi gazdálkodók lánya. Vernes Simon és Falamon Borbála házasságából három fiú születik, András a második a sorban.

András a többi torockószentgyörgyi aprósággal összevont osztályban tanulta a betűvetést és a számtant. Az első és második osztályokkal Pungucz Ágnes tanítónő foglalkozott, a felső osztályokat Gál Dezső tanította, Gál Gyula unitárius lelkész testvére.

Vernes András: Édesanyám

A harmincas években külön iskolaépülete nem volt Torockószentgyörgynek. A református paplakban és az unitárius kántor házában biztosítottak a gyerekeknek egy-egy szobát. Gál Dezső felfigyelt András rajzkészségére, akit a gyerekek „festőnek”

tituláltak. Azt javasolta a szülőknek, hogy a négy elemi után a kis Andrást Székelykeresztúrra, az Unitárius Kollégiumba küldjék tanulni. Anyagiak miatt a negyedik, de 1938-ban még a hetedik elvégzése után is elmarad a továbbtanulás.

A harmincas években Vass Albert festőművész, enyedi rajztanár és Gruzda János is tájképeznek Torockószentgyörgyön. A kis Vernes gyerek órák hosszát áll a művészek mögött és figyelni a vásznon az ecset munkáját. Összeszedi az eldobott festékes tubusokat, és titokban mázolgat a maradék festékekkel. Ezek voltak első próbálkozásaim olajban – emlékezik vissza mosolyogva a művész.

Vernes András életében a fordulat esztendeje 1942. Országhatáron átszökve Kolozsvárra jön, a Minerva nyomdánál helyezkedik el. A kolozsvári unitárius közösség karolja fel, a Kollégiumban biztosítanak számára lakást és kosztot. 1945-től esti líceumba iratkozik, közben dolgozik, hogy eltarthassa magát. Az 1948–49-es tanévre felvételizett az akkoriban alakult Festőművészeti Akadémiára. Tanárai Kádár Tibor, Bene József, Cs. Erdős Tibor, Nagy Imre és Mohy Sándor. Művészi alkatarára legnagyobb hatással Mohy Sándor volt. Ösztöndíjas, de nyáron így is dolgoznia kell, otthonról nem várható segítséget. A főiskola elvégzése után 10 évig a *Dolgozó Nőképzésszerkesztője*. Nyaranta hazalátogat. Képeinek tárgya Torockó, Torockószentgyörgy és festői környéke, a torockói népviselet és népi építészet. Készít egy sorozat virágcsendéletet is. Kedvelt „modelljei” a nagyszirmú virágok, mint a napraforgó, liliom, magnólia, kanna-virág.

Az 1961–62-es tanévtől a Bălcescu Líceum tanára. Innen is vonul nyugalomba 1984-ben. Hogy hány képet festett eddig életében, nem számolta, de száznál többet, minden bizonytal. 17 egyéni kiállítása volt, Kolozsváron a Filo Galéria, a Főtéri Kisgaléria, a Korunk Galéria adott helyet képeinek. Kiállított Abrudbányán és Topánfalván, Torockón és a kolozsvári Báthory Líceum dísztermében. Részt vett bukaresti, beszercei, kovásznai csoportkiállításokon is.

Képei sok kolozsvári otthon falait díszítik, s mivel ve-
vőit a történelem forgószele sokfelé sodorta, munkáinak egy része is szétszóródott a nagyvilágban. Hirdetik Erdély

szépségét, a népművészet gazdagságát egy ihletett művész tolmácsolásában.

Vernes Andrászt Torockó festőjének emlegetik. Hogy vall a művész az alkotás mikéntjéről és szülőföldjéről, képeinek állandó témájáról?

(...) Főleg tájképet és csendéletet szeretek festeni, de ez nem zárja ki, hogy kompozícióval vagy portréval foglalkozzam. Szeretem a világos színeket, tónusokat, a színek keverése, kialakítása izgat, talán még a rajzosság rovására is. Szeretek akvarellezni is, gyorsan lejegyezni élményeimet (1964. május 23. – Igazság)

(...) az utóbbi időben az emberábrázolás sok kérdést felvető és örökké izgalmas problémája felé fordultam. A festő számára nagy feladatot jelent egy ember sokszor féltve őrzött lelkivilágát feltárni, kivetíteni. Szeretnék elmélyülni, hogy portréimat még hitelesebbé tehessem. Igyekszem formavilágot még jobban leegyszerűsíteni és az elem táruló valóság összképéből mindig közérthetően kiragadni a mai embert legjobban érdeklő mozzanatokot. Sokat küzdöttem és küzdök az elgondolás és kivitelezés közötti különbség nehéz problémájával. Maradéktalan örömet jelent számomra, ha csak megközelítőleg is sikerül formába öntenem egy-egy gondolatot, érzésemet. (1966. január 7. – Igazság)

(...) aki a sokat emlegetett kétszeri napfelkeltét megélte itt, biztos, hogy beleszeret e tájba. A Székelykő? Én mindig másnak látom. A mészkő színeződik. Más esős időben, más napfényben. Lenyűgöző szürkesége a fény erősségétől kap eltérő tónusokat. (1986. április 27. – Igazság)

(...) Szébb vidék, táj, építkezés és viselet számomra nincs, mint a torockói. A Székelykő monumentalitása, a himzések és a ládákra meg a tálásokra festett virágok különleges ornamentikája, az ünnepi viseletek méltósága már gyermekkoromban megragadott. Egy életem át témám mindez. Lehet, hogy családi örökség. Apai nagynéném Görgényiné Vernes Sára varrottasra álmodta a torockói forma- és színvilágot, az utolsó bútorfestő Vernes Judit is a családközből került ki. (...) Előbb ösztönösen, aztán tudatosan törekedtem, hogy megörökítem a régi házakat, visszaadjam e hegyvidék hangulatát, papírra rögzítem a szokásokat, a népviseletet és a saját

A vár árnyékában – Vernes András festménye

tos szobabelsőt. A Torockói menyasszony, Padon ülő fiatalasszony és Édesanyám portréja állóképszerűen vannak komponálva. Az alakok merev tartásúak. A torockói viselet megköveteli ezt a beállítást: az emberek méltóságteljesen, büszkén hordják a sajátosan szép viseletet, melynek minden darabja, a csipkék, az öv, a hímzések, a párta, a karra vetett kendő, a mente kézi munkával készült. Megfelelő kiállítás is kell a ruhához. És én ezt tudatosan hangsúlyozom, komponálok így meg. (1987. október – Dolgozó Nő)

Kiállításait Kolozsvár neves újságírói, kritikusai méltatták. Az alábbiakban ezekből tallózunk.

(...) Torockói bútorfestők kései ivadéka, Vernes András nyomdásznak ment Kolozsvárra. A mesterség több évszázados hagyományai, készségei, a rajzoló és színező ösztön benne válaszolnak először új hívásra. Az elsők között jelentkezik Erdély új képzőművészeti főiskolájára.

S amikor a merőben új torockói mesterség a festőművészet valamennyi alapszabályával és technikai követelményeivel megismerkedett opus 1-ként megfestette édesanyját az

Kilátás a várra

öregék torockói népviseletének fenéségességébe burkoltan.

Azóta mind rejtettebb közelségből szemléli és építi a maga Torockóját a festői témák sokaságából mindinkább egyetlen motívumra összpontosítva, a természeti és az emberi tájformák hasonulására. Vernes András lassanként életművi méretűvé sokasítja ennek az egyetlen motívumnak a változatait: a Székelykő hatalmas tömbjének s az árnyékában, a lábánál színváltozásainak a hajlataiban meg-

húzódó régi piros ablakkeretes, meseszerűvé érett barna faházak párbeszédeit. Az ábrázolás dokumentációs hűsége ellenére nem a nép és tájrajzi, hanem a festői hitelesség uralkodik képein. Ez a sziklabérc sohasem olyan rózsaszín, zöld, szürke, kék, lila, meleg vagy hidegrázós, mint ahogy Vernes látja ráereszkedni a házakra, kertekre, Tereád, hogy szinte betemet, leteper vagy vállára kap, vagy koponyacsonttá dermedve uralkodik az élő világ fölött. Minden felesleges táji vagy tárgyi elem (legtöbbször maga az ég is) kiszorul Vernes András szigorúan megszerkesztett, körülrajzolt, színben rendszerint komoran pompázó torockói tájkompozícióiból, egy nyugtalan, zaklatott, aggódó lélek keresi bennük az otthon és az otthonosság jeleit. (Banner Zoltán. Utunk 1979. okt.)

(...) Tarisznyájába tett útravalója, amellyel annak idején faluja elbocsátotta, mai napig sem fogyott el. Még frissebb keltezésű képei is egy életre meghatározó, hajdani rácsodálkozásainak tanúi. Meglehet, hogy az idő sodrában talán már holnap azt kell mondanunk, ő ilyennek látta. Ilyen bukolikusnak és fenségesnek, puritán egyszerűségében is páratlanul szépnek, sehol a földkerekségen meg nem ismételtetőnek. A Korunk szerkesztőségében kiállított festményei a Külső Kővár utca öreg házai, az Alszeg, a torockói régi ház a Székelykövel, de még motívumos csendelelei is mementők, egy művész szülőföldszeretetének szép tanúi. (Bazsó Zsigmond. 1979. október 19. Igazság)

(...) A torockói táj egyediesítő uraló eleme (...) a Székelykő, roppant tömegével, a falu fölé emelkedő félelmetes tömbjével. Ez adja meg többek között Vernes művészetének sajátosságát is... A rónaságot bemutató vásznak alacsony láthatárúak, följük nagy kékség vetül, a képeknek alig egyharmada jut a föld ábrázolására, s kétharmad marad az égboltnak. A havasok ábrázolói viszont fordítva, a föld részletezésének szánnak több teret, s a légmagasságot csökkentik a kép felső harmadára.

Vernes még ennél is szűkebb markú: akár a Székelykő, akár a Tilalmas álljon a kép háttérében, irombaságuk felér majdnem a felső rámaig, alig jut ott néhány ujjnyi sáv a mennyboltnak. Mindez híven jellemzi a torockói táj zordságát, zártságát. De a sziklák szürkesége, öregsége is ott van képein. Jól kimutatható a sok komor, fakó, mord árnyalatban a szirtek vadsága, szabdaltsága, üressége, odavassága, egész karsztos külleme. Ugyancsak ott van Vernes vonalvezetésében, ecsetkezelésében, hogy sehol egy egyenes vonal, szabályos ív, pontos félkör, nem, itt minden összetört, megszakított, behorpadt és leroskadt, begörbedt, akár csak a Nagy-árok vagy a vár falai. Vernes ecsetvonásai éppen markánságukkal, erős kontúrjaikkal, éles kontrasztjaikkal tűnnek ki. Ez is a torockóiak sajátossága, a bányaméllyel, kohótűzzel, izzó vassal, köves földdel való sokszázados küzdelemben nyert edzettség. Meglepő mennyire sikerült ezt a különvaló torockóiságot a festőnek visszaadni. (Herédi Gusztáv. 1984. január 14. Igazság)

(...) A Székelykő alatti falu, Torockó és a szomszédos Torockószentgyörgy számos festményen, rajzon örökítődött meg, már a múlt század közepe óta. Szerencsés véletlen hozta aztán úgy, hogy művész fiai is akadtak. Sárdi István, a múlt század jeles festője Torockót vallotta szülőfalujának, Vernes András torockószentgyörgyi.

Ha kiállításait vesszük, képeit nyomon követjük, a szülőföld iránti hűség tartja meg munkáit emlékezetünkben. Szinte minden képe itt készült, ennek az alpesi szépségű tájnak varázsát próbálja a vásznon is megörökíteni. (Murádin Jenő. 1985. február 27. Igazság)

XI. Egy alkotó szellemű gazdálkodó, id. Csucsi Róbert életírása

Torockószentgyörgyről szóló ismertetőm megírásának gondolatával foglalkozva baráti körömből páratlanul érdekes kéziratot kaptam. A kézirat tulajdonosa ifj. Csucsi Róbert könyvelő, írója édesapja id. Csucsi Róbert gazdálkodó, aki fiának és Farkas Zoltán agrármérnöknek biztatására 1974-ben lejegyezte életének eseményeit. Az alábbiakban kisebb átfogalmazásokkal, az események sorrendjét megőrizve, évszámokra bontva adjuk közre azt. Ez az életírás falutörténet, egy magyar, erdélyi faluban élő, alkotó szellemű gazdálkodó vallomása munkájáról, küzdelméről, sikereiről és kudarcairól. A múlt században Erdélyben kibontakozó szövetkezeti mozgalom és a mezőgazdasági termelés krónikája. Bizonyossága annak a mákban, búzában, krumpliban és mézben lemérhető haszonnak, amely az EMGE által szervezett gazdatanfolyamok és a nagy nehézségek árán fenntartott *Erdélyi Gazda* újság hozott minden előfizetőjének.

1902. június 7. – Vulkánban bányászként dolgozó torockószentgyörgyi illetőségű Csucsi Ferenc és Anna családjában második gyereknek születik Róbert. Az édesanya ekkor 33, az édesapja 39, Ferenc testvére 11 éves.

1903 – A család visszaköltözik Szentgyörgyre.

1903 – Thoroczky Sándor lemond a gazdálkodásról, földjeit felosztja 20 holdas részekre és ezeket kiadja a falusi gazdáknak évi 80 Ft. haszonbérért.

1903-ban a faluban van már vízvezeték, a várkertből vezetik a vizet, két helyen vehető, az unitárius templommal szemben és a Felszegen egy gémes kútból. A házakhoz vedrekkel viszik az ivóvizet.

1905 – Gazdasági társaság alakul a faluban. Cséplőgépet és egy kétköví malomszerkezetet is vesznek. A hanyag kezelés miatt a gép hamarosan tönkrement. Torockószentgyörgyön még vízimalom sincs. A Gyertyánosiak viszik el a búzát őrölni, és hozzák vissza a lisztet, mert Gyertyánoson 5 vízimalom működik.

Kalangyák id. Csucsi Róbert földjén

- 1908 – Hítel és Fogyasztási Szövetkezet alakul Torockószentgyörgyön.
- 1908 – Thoroczky Viktor elkezd egy tudószanatórium építését, telkére szép, háromszintes, tornyos épületet emel, amely a református templom mögött volt. 1920-ra csődöt mondott és a már kész épületet az első szintig lebontatja, épületanyagnak adja el. Ő Budapestre távozik.
- 1910–1915 – Ebben az időben Torockószentgyörgyön hat ökörrrel húzott faekével szántanak, a búza- és a kukoricamagot csak úgy szórják a földbe, kézi cséplővel csépelik a búzát.
- 1910–1920 között alig van cseréppel fedett ház Szentgyörgyön. A legtöbbnek sem bekerített udvara, sem kapuja nincs.
- 1911 – 9 évesen balesetben elveszti jobb szeme világát. Oltatlan mésszel akart robbantani nővére esküvőjén a nagyobb hatás kedvéért.
- 1911 – Csucsi Róbert anyai ágról származó nagyapja, aki a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban dolgozott mint béres bíró, meggazdagodva hazatér Szentgyörgyre. Az Enyeden megspórolt pénzzel vasekét vesz. Ez az eszköz forradalmasította a szántás műveletét, eddig ugyanis faekével szántottak.

- 1913 – Elvégezte a kötelező 6 osztályt. Nem tudott tovább tanulni, szülei nem nélkülözhatték a gazdaságban munkaerejét. Egész nyáron az állatokat legeltette, az erdőn hált. Abban az időben minden gazda maga gondoskodott az állatok legeltetéséről, nem adták be közös csordába.
- 1913 – Marosi Mátyás tanító lábbal hajtható fonókereket szerez be és terjeszt el a faluban.
- 1915 – Tüdőgyulladásban meghal bátyja, Ferenc, aki Kudzsiron volt erdész, onnan viszik el katonának. Özvegye és két gyermeke marad hátra.
- 1919 – Tüdőgyulladásban meghal édesapja, így már 17 évesen családfenntartó lesz. 40 hold föld megmunkálása és 10 szarvasmarha gondozása lesz az ő feladata.
- 1920 – Thoroczky Viktoról a Szurdikban egy belsőséget vesz.
- 1920-tól járhatja az *Erdélyi Gazdát* és kiadványait, sokat tanul belőlük.
- 1920–24 – Járja az aranyosszéki falvakat tapasztalatszerzés céljából. Rájön arra, hogy csak Torockószentgyörgyön dívik még a hármass forduló (búza, kukorica, parlag). Ezt 1924-re sikerült felszámolni. Ebben a tapasztalatcserében segítségére voltak Szócs András, Varga Miklós, Simon Kuruc János.

Virágzó mák a Székelykő tövében, Bakó Irén fotója

1922 – 21 éves korában megnősül. Elveszi Györke János torockószentgyörgyi gazdálkodó lányát, Annát.

Györke Anna Torockószentgyörgyön hat osztályt végzett, rendkívüli kezűgyességgel rendelkezett, szépen varrt, később a falu egyik legismertebb kézimunkázó asszonya lett. A kor szokásának megfelelően szolgálni ment Kolozsvárra, jobb módú családokhoz.

Ebből az időből való az a verses levél, amit Csucsi Róbert írt hozzá. A levél faluhelyen szokásos felköszöntők stílusában íródott, feltűnő érzelmi gazdagsága és az a gyöngéd hangnem, amelyen ez a húszéves fiatalember vall távollevő kedvesének.

Csucsi Róbert életírásához mellékeljük mint érzelmi életének írásbeli bizonyágát.

*Indítom levelem nagy Kolozsvárra,
Kolozsvár várába, babám lakására.*

*Menj el levelem az én kedvesemhez,
Vidámítsd fel szívét az én édesemnek.*

*Remélem, az időt talán megérem,
Hogy tevéled rózsám vig napjaim éljem.*

*Fehér liliomra írok egy levelet,
Piros rózsa vérrel szép piros örömet.*

*Egy csepp barmat gyönggyel lesz lepecsételve,
Gyönyörű illattal, szerelemmel telve.*

*Neked küldöm, babám, kis arany darázstól,
Meg ne csípjen, vigyázz, mérges fullánkjától.*

*Mert megsúgtam neki, ha más ölében lel,
Csípje meg szívedet fullánkjá mérgével.*

*De ha híven szeretsz, szépen árassza szét,
Gömbölyű ajkadon a remény színmézét.*

*Aztán én meg ontom rád
A mennyei mannát
A szerelem csak jó /.../*

*Hogyba látsz egy kis madarat
Elszállni az ablak alatt,
Viszi az én izenetem
Rád gondolok, én kedvesem.*

*Indítom levelem,
Melyben megírom, édesem,
Ezen levelemből
Amit beleírok bánatos szívemből.*

*Aki megvigasztalt minden bánatomban,
Elvált tőlem messze idegenben.*

*Csak benned találtam,
Te vagy énnekem egyetlen galambom,
Kit föl nem találok sehol a világon!*

*Téged fogadtalak igaz szeretőmnek,
Érted álmaimból is sokszor fölébredék.*

*Érted fáj a szívem minden idő tájon.
Csak érted hervad az én boldogságom.*

*Jobb is volna nekem föld alá szállanom,
Legalább nem élném búval a világom.*

*Hervassza a bánat az én ifjúságomat,
Mint ősszel a hideg levelét a fának,
Mint vándormadár, mely messzire elszáll.*

*Bánattal dalával a párját siratja,
Hogy elmaradt tőlle, többet nem láthatja.*

*Kívánom, kedvesem, szíved vígan éljen,
Hogy szívedhez bú és bánat ne férjen.*

*Nem akarlak csalni hízelgő szavakkal,
Áldjon meg az Isten mindenféle jóval.*

*Örvend az én szívem a jeleni percben,
Midőn leveletem tehozzád intézem.*

*Egyetlenegy kincse szerelmes szívemnek,
Légy vigasztalója az én életemnek.*

*Kedves, gyöngye rózsám, kerti szép virágom,
Kedvem szerint nőttél, ékes tulipánom,
Ártatlan gyöngyvirágom, Györke Anna.*

*Az írást közlésre dr. Lázár Katalin, a budapesti Zene-
tudományi Intézet munkatársa tette alkalmassá.*

1923 – Marosi Mátyás tanító rábeszélésére kertjében faiskolát indít, de a csemetéket nem tudta eladni, az embereknek nem volt rá igényük.

1923 – Hazaköltözik, és gazdálkodni kezd, báró Rudnyánszky Lajos, Thoroczky Sándor unokája, már nem adják bérbé a földeket.

1924 – Megszületik első gyermekük, Győző.

1924 – Kertjükben (Felszeg 139. sz.), amelyen keresztül folyt a patak, a fűzfákat kivágja, helyettük alma- és körtefacsemetéket ültet. A csemetéket az enyedi Ambrozi Fischer cégtől veszi.

1925 – Elterjeszti a faluban az Izabella szőlőt. Ház mellé, tornácok elé ültetik az emberek.

1925 – Megépül a kultúrház Gáll Gyula lelkész terve alapján. A falu kalákával építi fel. Van végre egy helyiség, ahol gyűléseket és bálakat is lehet rendezni.

1926 – Simon Kuruc Jánossal járnak Nagyenyedre Császár Gyula mezőgazdászhoz, aki rábeszéli őket a csincsilanya nyúl tenyésztésére.

1926 – Simon Kuruc Jánossal Kövenden járnak, ahol Abrudbányai Fikker János, az unitárius pap, arra tanítja őket, hogy a jobb krumplitermés végett a vetőmag krumplit mindig máshonnan kell beszerezni.

- 1927 – Megalakul a Gazdakör. Megalakításában Marosi Máttyás tanítónak volt nagy szerepe. Létrejön a tejcsarnok is.
- 1930 – 10 család méhet vesz.
- 1933 – A csincsilláról az angóra nyúl tenyésztésére tér át, de ez sem váltja be reményeit.
- 1933 – Az Unitárius Nőszövetség az asszonyoknak tart varró tanfolyamot.
- 1933 – Megszületik Róbert nevű fia.
- 1934 – április 15-én néhány hónapra bírónak választják, a kisbíró Simon Kuruc János lesz. Első tevékenysége a vízvezeték megjavítása, amely már hét hónapja nem működött.
- 1934 – Elvégzi Nagyenyeden a Gazdasági Egyesület által rendezett 10 napos méhésztanfolyamot.
Az Erdélyi Gazdában olvasott az amerikai pöszmétérről (egres). A Fischer telepről 50 db oltványt vett. Az ő kertjében volt először egres Torockószentgyörgyön. A falu csodájára járt. Ma is Róbert-egresnek nevezik. Az oltványok árából két borjút lehetett volna venni.
- 1934 – Gáll Dezső tanító egy kuglipálya megépítését kezdeményezi. El is készül. Jó szórakozást biztosít fiataloknak, öregnek.
- 1935 – A tordai Mendel sörgyár gazdatisztje Szentgyörgyön jár és előadást tart a modern mezőgazdasági termelésről. Az előadás hatására újít a kukoricavetésen, sorhúzóval veti, a sorhúzót ő maga készíti. A módszer bevált, háromszor kevesebb vetőmag kellett az ezzel a módszerrel bevetett földekre. A falu először kölcsönkérte a sorhúzóját, majd kezdtek mind többen rátérni erre a módszerre saját sorhúzóval.
- 1935 – A faluban a gazdák megszavazzák a szabad gazdálkodást.
- 1936 – Az EMGE gazdasági tanfolyamot szervez Torockószentgyörgyön. Sajnos ezen a faluból csak 23 gazda vesz részt. Az előadók Csontos János és Szász Ferenc. Elhatározták, hogy vesznek egy búzavetőgépet. Ennek ára akkor hat ökör árának felelt meg. A gépvásárlásra többen álltak össze, Csucsi Róbert, Szócs András,

ERDÉLYRÉSZI MÉHÉSZ EGYESÜLET

Szám: 19 356-1935.

CLUJ-KOLOZSVÁR, 19 35. aug. 30.
Str. A. Nr. 10000 - A.M.A. Nr. 10
 Telefon 114

B I Z O N Y I T V Á N Y.

Csucsai Róbert Ándás.....

luxis, az Erdélyrészi Méhész Egyesület által a Földművelésügyi Mi-
 niszterium 156.725.-1935.sz. engedélye alapján más és ráruka részé-
 rnyenyeden, 1935. augusztus hó 20.-tól 30.-ig tartott

M É H É S Z T I - T Á N F O L Y A M O N

részt vett és az okoserdő méhészkedés körébe tartozó gyakorlati és
 elméleti előadásokat szorgalmasan látogatta, a méhtenyésztéséről az
 Erdélyrészi Méhész Egyesület igazgató-választmányja által kiküldött
 bizottság előtt vizsgázott, amit jelen bizonyítvánnyal igazolunk.

Phelbis
 Erdélyrészi Méhész
 Egyesület alelnöke.

Török
 Erdélyrészi Méhész
 Egyesület titkára.

Stiglmay
 elnök

Oklevél méhésztanfolyamról

Szakács József, Szabó Márton, Simon K. János, Simon
 Kuruc István, Csucsai János. Dr. Nagy Endrétől, a
 Csombordi Gazdasági Iskola igazgatójától kérnek útmu-
 tatást a gép működtetéséhez. A vetőgép óriási előre-
 lépést jelentett a gazdálkodásban, mákvetésre is alkal-
 mas volt.

1936-ban vetett először mákot. A falu kicsúfolja, mond-
 ván, Csucsai Róbert egy fél hold virágot vetett.

A virágzó mák nagyon szép volt. A falu kb. 10–12 évig nézegette a mákot, míg lassacskán olyannyira ráálltak a mák természetésére, hogy idővel ez lett a falu fő terménye. Volt olyan is, hogy a mák tartotta el a falut. A későbbi kollektív gazdaságnak is jó jövedelmet biztosított.

1936 – Wolf-kapát vesz a föld könnyebb porhanyítására.

1937-ben megveszi a *Gazdatudomány*c. kézikönyvet, ami abban az időben a mezőgazdasági termelés legfejlettebb eljárásait ismertette.

1938 – Az EMGE Várfalván tartott tanfolyamán vesz részt.

Itt megismerkedik Finta Andor felügyelővel, akivel azután egy életre szóló barátságot köt.

1938 – Torockószentgyörgyön a gazdakör elnökévé választják. Mint gazdaköri elnök nemesített vetőmagok beszerzését szorgalmazza. Csüngős zabot, kopasz tavaszbúzát hoznak Tordáról, nemesített őszi búzát, 241-es Konopi búzát. Mindezekkel nagyon jó eredményt értek el.

1939 – Javaslatára vetőgépet vesz a Gazdakör.

Oklevél gazdasági tanfolyamról

1941 – A Gazdakörnek már 50 tagja van, még vesznek 2 db

nyolckéses kapát a kukorica kapálásához.

1943 – Még egy vetőgépet vesznek. A tagok segítségével a kultúrház udvarán gépszínt építenek.

1941 – Próbálkozik a szójabab és a takarmánykaposzta termesztésével.

1943 – A Gazdakör egy sokgyerekes családból származó szegény fiút taníttat a csombordi Mezőgazdasági iskolában 2 évig.

1944 – Tragédia éri a családot. Győző fia, akit először Székelykeresztúron majd Kolozsváron taníttat, az Unitárius Kollégiumban érettségi után katona lesz a magyar hadseregben. Röviddel a besorozás után hősi halált halt. Ezt a bánatot feleségével egész életükön át viselték.

1938-as gazdatanfolyam résztvevői

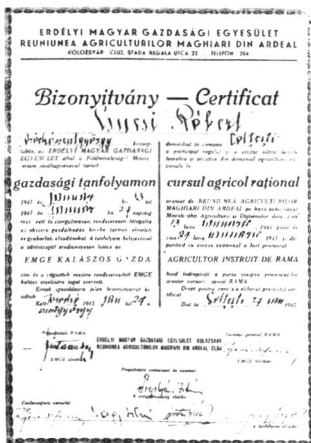
1944-es Gazda Naptár „A mi mai mezőgazdálkodásunk előharcosai” c. cikkében ír Csucsai Róbertről, fényképet is közöl, a tíz legjobb gazdaköri elnök között említi.

1945 – A háború után a Magyar Népi Szövetség segítségével újjraalakítják a Fogyasztási Szövetkezetet, aminek ő lesz az elnöke.

1945 – őszén a kolozsvári magyar egyetem újraindításának támogatásáért, kériólapokkal adományokért járja be a falut. Az akció sikerrel járt. Jelentős összeggel, terménnyel járultak hozzá a Bolyai Egyetem megnyitásához, a diákok ellátásához a torockószentgyörgyi gazdák.

1945 – Róbert fiát a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban taníttatja.

1947 – Másodszor is gazdatanfolyamot szervez. Finta Andor a növénytermesztésről, dr. Nagy Miklós az állattenyésztésről és dr. Szövérdi Ferenc a méhészetéről tart előadást.

Oklevél gazdasági tanfolyamról

- 1947 – A gazdatanfolyam után kezdeményezi a földek tagosítását, a szalagparcellák helyett egy-egy nagyobb földdarab létesítését. Ez megkönnyítené a művelést. A nagygazdák ellenállásába ütközik, így nem valósulhatott meg a modernebb mezőgazdasági termelés.
- 1947 – Nagy sikerrel beindítja Tamás Simonnal a csíráztatott krumpli termesztését.
- 1952 – Vajasdon jár Sikó Gergely református papnál, aki búzanemesítéssel foglalkozik. Egy véka nemesített vetőmagot vesz, az eredmény olyan jó, hogy tavasszal az egész megtermelt búzáját vetőmagnak adja el.
- 1954 – Róbert fia a Bolyai Egyetem 3 éves tanárképzőjén államvizsgázik.
- 1960-ban megalakul a kollektív gazdaság. Az 58 éves gazda ennek munkájában szervezéssel már nem foglalkozik. Az ő földjei is bekerülnek a kollektívbe, a gazdakör gépeit is államosítják, mindenkinek egyformán kiosztanak 0,30 ha földet, amelybe a legtöbben mákot vetettek. Ez az a növény, amely az adott körülmények között a legtöbb jövedelmet biztosította és eltartotta a falut.
- 1969 – Villamosítják a falut. A villanyáram a munkában is, a mindennapi életben is óriási változást hozott.
1989. aug. 15 – id. Csucsi Róbert halálának napja. A torockószentgyörgyi temető katolikus kápolna körüli részére temetik a falu lakóinak nagy részvéte mellett.
- Gál Gyulát a 60-as években Sándor Bálint követi a torockószentgyörgyi parókián. Verselő tehetséggel megáldott lelkipásztor volt, aki temetésekre verses búcsúztatókat írt, amit a sírnál ő maga mondott el, majd kézíratos formában átadta a családnak. Így maradt fenn Csucsi Róbert búcsúztatója, amelyben életútjáról, munkájáról, családtagjairól és rokonairól is említést tesz.
- A hosszas búcsúztatót a falu lakói kedvelték, hozzátartozott a temetési szertartáshoz.

RENDRÉ ELREPÜLTEK

Búcsúztató id. Csucsi Róbert felett, aki élt 87 évet, ebből házasságban 65 évet és rövid, de végzetes szenvedései után távozik örökre oda, ahonnan már többet nincsen visszatérés, ahol zavartalan a csend, piben a gond és nem kötelez a holnap. Meghalt 1989. augusztus 15-én.

Rendre elrepültek a kiszabott évek

Visszatért Istenhez a megfáradt lélek...

E mulló világban véget ért az utam

87 év után csendben megnyugodtam.

Vállamról letettem súlyos keresztemet,

Sír ölére teszük meggyengült testemet.

Sok minden kijutott nekem ez életben,

De a terveimet mindég véghezvittem.

Fűtötte lelkemet vágyaim világa,

Reménykedve álltam minden nap munkába,

Nem hagytam magamat a meddig lehetett

Mégis számomra kevés rózsa termett.

A jóért és szépért áldozatot hoztam

Boldog, szép életre jó példát mutattam.

Így telt el életem munka s törődésben

És mint fáradt vándor el távozik csendben.

Kik végső utamon engem elkísértek

Hallgassátok meg a végbúcsú beszédet:

1. Előbbször is elbúcsúzik meggyengült és beteg

Feleségétől: Györke Annától, akivel 65 évig élt megértő házasságban. Megosztva vele az élet sok

gondját, baját, sok hétköznapi terhet, kevés

ünnepi hangulatnak örömét. Fájlalja, hogy gyenge, öreg napjaiban támasz nélkül itt marad.

Köszöni az együtt töltött éveket, mindazt,

Csucsi Róbert és Györke Anna

amit 65 év alatt átal éltek. Sír szélén álló gyenge életére Isten jóságát és gondviselését kéri.

*Drága feleségem! Én immár elmegyek,
Bevégeztem mulló földi életemet.*

*Sok minden kijutott, Te nagyon jól tudod
Megkönyékeztek a nehéz gondok s bajok.*

*Értek veszteségek, szívfájdalom, bánat,
De mi reménykedve végeztük munkánkat.*

*Kifelé nem sírtunk, csak a lelkünk vérzett,
Rendre így szálltak el fölöttünk az évek.*

*Ami tőlünk kitelt azokat megtettük,
Gyermekeinket az életnek neveltük,*

*Hogy boldoguljanak áldozatot hoztunk,
Megcsalt remény után könnyeket hullattunk.*

*Egymást támogattuk, amiben lehetett,
Mulló évek során így lettünk öregek.*

*És most sírba szállok, áldjon meg az Isten,
Legyen gondviselőd földi életedben.*

*Vegyen pártfogásodba egyetlen gyermeked,
Drága unokáid segítsenek neked.*

*Földi életedből úgy sincs már sok hátra,
Nemsokára Te is követsz a halálba.*

*Ott együtt pihenünk örök csendességben,
De míg út vég órád Vigyázzon rád Isten.*

*2. Búcsúzik továbbá édes, jó fiától: Róbertől,
aki minden tőle telhetőt megtett, hogy az
egyre öregedő édesapa, az itt élő család
semminek ne érezze hiányát.*

*Menyétől, Teréztől és két drága unokájától:
Robitól és Árpitól, akiket nagyon szeretett*

*És akiket boldogan várt mindég
kicsi hajlékába, hogy bennük*

gyönyörködhessen a szíve.

*Drága, édes Fiam! Immár lejárt minden,
Nem kötelez semmi e múltó életben.*

*Munkám elvégeztem, keresztem letettem,
Künn a sírom ölén megpihenek csendben.*

Minden tekintetben én csak neked éltem,

Hogy könnyebb lehessen a Te osztályrészed.
Dolgoztam, áldoztam, hogy boldoguljatok,
Hogy könnyebb lehessen, mint enyém sorsotok.
Isten megsegített, ez öröm volt nekem,
Az is, hogy jó voltál, egyetlen gyermekem.
Nem hagytál el minket, sokszor baza jöttél,
Miben tehetted rajtunk segítettél.
A jóságos Isten pótolja ki neked,
Legyen boldog, békés e létben életed.
Velem már nincs gondod, de itt marad anyád,
Nagyon szépen kérlek, viselj gondot reá.
Ő is beteg, gyenge, ne hagyd őt magára,
Mig napjai vannak, vedd az oltalmadba.
Mindent reád bizok, légy olyan, mint eddig,
Mindenre jól vigyázz, támogass és segíts!
Gondozd a síromat künn a temetőben
És őrizd emlékem, amíg élsz szívedben.
Édes unokáim és megértő Menyem,
Benmetek volt teljes mindég az örömem.
Boldog voltam, mikor ide eljöttetek,
S kis házamban együtt lehettem veletek.
Ezután is jertek, míg él nagyanyátok
Betegen magára, soha ne hagyjátok.
Szerezzetek neki míg lehet örömet,
S törüljétek le a fájdalmas könnyeket.
Legyetek jók mindég és szót fogadjatok,
Tanuljatok jól, hogy boldogulhassatok.
Édes apátoknak mindég segítsetek.
Nagyapót zárjátok be a szívetekbe,
S ne felejtsetek el soha az életben.
Béke, siker, áldás kísérje léptetek.
Jó fiam és menyem, Drága unokáim
Az Isten legyen veletek...

3. Búcsúzik egyetlen életben levő testvérétől:
Judittól, gyermekeitől, családjuktól és hozzátartozóiktól.
Búcsúzik elhalt testvéreinek: Pálnak, Ilonának és
Jánosnak nejeiktől,
gyermekeiktől és azoknak minden hozzátartozójától.

4. *Búcsúzik az apai és anyai ágon lévő összes közeli és távoli rokonaitól. A Csucsi, Simon és Györke családotól, akik itt Szentgyörgyön és máshol idegenben élnek.*

II./5. Búcsúzik a felesége utáni rokonságtól, úgy a közeliektől, mint a távoliaktól. Néhai Györke Ferenc nejétől, gyermekeitől és azoknak hozzátartozóitól.

6. *Búcsúzik Kereszt gyermekeitől és azoknak hozzátartozóitól.*

7. *Az összes szomszédoktól*

8. *Ismerősöktől*

9. *És végezetül elbúcsúzik az egész Halotti Gyülekezettől, akik az utolsó uton örök nyugalomra a temetőbe elkisérik őt. A szép testvéri körben ő volt a legnagyobb, A halálban mintha reája lettek volna bizva a többiek, ő végsőnek maradt.*

Kemény volt számára az életnek harca, de amíg lehetett megállotta helyét, mindennap dogozott tett-vett valamit.

Immáron vége van a sok küzdelemnek. Számára mind elmúltak a nehéz évek. Az órája lejárt, a munkás évek után pihen örök csendben, azoknak porai mellett, akik előtte jártak, és maguk mellé várják őt a temetőbe.

Egyetlen Testvérem és Kedves Rokonok, Keresztgyermekeim, Szomszédok, Barátok, Gyászos Gyülekezet, Ismerősök köre, Az én időm lejárt, búcsúzom örökre.

Ez az ember sorsa, fárad és küszködik, Végre lejár minden, temetőbe viszik.

Sok törődés után vár reá a béke,

Az anyaföld ölén pihen örök csendben.

Az egyikünk előbb, más később jut sírba,

De mindenik sorsa eképp van megírva:

*Porból formáltattunk, porrá kell hogy legyünk,
Ha végsőt üt óránk és lejár életünk.
Én végleg elmegyek, Ti még itt maradtok,
Földi sorsotokkal küszködtök, fáradtok.
Segítsen az Isten minden tekintetben
Engem őrizzetek érző szívetekben....*

.....

*Elhangzott az örök búcsú, már semmi sem kötelez,
Szólhatnak a gyászharangok, vibetitek testemet.
Itt mindennel leszámoltam, vár a sírom mély öle
Földi küzdelmeim után megpihenek örökre.
Gond, küzdelem, könny és bánat, minden, minden
itt marad,
Néma, csendes, örök álmat alszom lenni a föld alatt,
Emlékeket őriztetek, míg dobog a szívetek
Jó Rokonok, Falum Népe, Halotti Gyülekezet
A fennvaló, igaz Isten maradjon Ti veletek,
Maradjon Ti veletek.....*

Á M E N

*Sándor Bálint
torockószentgyörgyi
unitárius pap búcsúztatója*

XII. Torockószentgyörgy lakóinak hitéletéről

A történelmi egyházak híveiről

Unitárius egyház

„Kicsi fehér templomotokba
Most minden erők tömörülnek”

Reményik Sándor: *Templom és iskola*

„...Ne szidalmaztassék senki az religioéért... mert a hit Istennek ajándéka, ez hallásból leszen, mely hallás Istennek igéje által vagyon...” (Részlet az 1568-ban a tordai országgyűlésen kihirdetett és 1571-ben a marosvásárhelyi országgyűlés által megerősített vallásszabadság-törvényből)

Három különböző felekezethez tartozó népességével Torockószentgyörgy az 1568-ban Dávid Ferenc által kihirdetett vallásszabadság, vallási tolerancia jelképe is lehetne.

A falu lakóinak döntő többsége (85% körül) unitárius, Thoroczky Mátyás hatására és akaratából lettek azzá. 1583-ban Hunyadi Demeter unitárius püspök már vizitációt tart itt. Torockószentgyörgyön több mint 520 éve folytonos unitárius papi szolgálat van. A falu lakóinak lelki élete elsősorban tehát a mindenkori unitárius pap felelőssége.

A kommunista rendszer egyik célkitűzése volt megszüntetni a „vallás mákonyától” az embereket. Bár szóban elismerték a vallásszabadságot, tettekben minden lehető módon gátolták az egyházak tevékenységét. Ahhoz, hogy egy gyülekezet fennmaradhasson, nagy lelki és erkölcsi erőre volt szükség, mind a gyülekezet tagjai, mind a lelkész részéről. Ehhez hozzájárultak még az anyagi nehézségek. A rendszerváltást az erdélyi magyar gyülekezetek legnagyobb része mint súlyos betegségen átesett lábadozó érte meg.

Lassú javulás az utóbbi 8–10 évben mindenütt tapasztalható. A lelkészek igyekeznek legjobb tudásuk szerint dolgozni, vannak látványos eredmények, de vannak nehezebben felépülő gyülekezetek is. Ezek vagy nagyobb traumákon estek át az elmúlt 40 év alatt, vagy lelkészüik

nem tud alkalmazkodni tudással, ügyszeretettel, a több lehetőséget felkínáló, de sokkal több és leleményesebb, sokoldalúbb munkát igénylő, modern időkhöz.

A látványos felgyógyulás a beteg szervezetén is múlik, nem csak az orvoson. A gyülekezet tagjai is kell hogy változtassanak szokásaikon, közömbösségükön, kényelmükön. Az emberek az elmúlt 40 év alatt leszoktak a templombajárásról. Nem tudatosodott bennük, hogy a vasárnapi istentisztelet a közösségi élet egyik legfontosabb megnyilvánulási formája. Sok helyen a falu elöljárói nem járnak templomba. Még most is úgy vélik, hogy állami alkalmazottaknak ez nem illik. Lehet, hogy kényelmetlenül érzik magukat, mert sok helyen a vezetőségben ugyanazok vannak, akik 15 évvel ezelőtt voltak, ha akkor nem jártak, mert féltették állásukat, mit szól a falu, ha most templomjárókká válnak? De milyen tekintélye lehet és milyen képviselője a közösségnek egy olyan polgármester vagy tanácstag, aki sohasem vesz részt húsvétkor egy úrvacsoraosztáson vagy az őszi hálaadás napján? Az egyházi tevékenységben való részvétel vagy az attól való távolmaradás esetenként a faluközösségnek vagy egy részének a pappal szemben tanúsított szimpátia vagy antipátia megnyilvánulási formája. Ennek lehet anyagi háttere, de lehetnek erkölcsi kifogások is. Sok esetben a lelkészek nem veszik tudomásul, hogy magánéletük akarva-akaratlanul a közösség szeme előtt zajlik és annak botlásai, hiányosságai az ő esetükben súlyosabb következményekkel járnak, mint egy átlagember esetében.

A televíziózás, pozitívumai mellett sajnos, leszoktatja az embereket a közös szellemi, lelki tevékenységről (bibliaóra, nőszövetség, gazdaszövetségi kör, ifjúsági egyesület stb.), legyenek azok egyházi vagy más jellegű rendezvények. A képernyőt néző abban a tévhitben van, hogy nincs egyedül, valaki beszél hozzá, csak egy gombnyomásra van szükség, nem kell gondosan felöltözni és kilépni a házból. Új szokást bevezetni, amely ráadásul még kissé kényelmetlen is, meg szellemi hozzájárulást is igényel a résztvevőtől, nagyon nehéz dolog és a siker nem csak a lelkész leleményességén, ügyszeretetésén múlik. Sok esetben, egy-két

kudarc után főleg a tapasztalatlanabb papok abbahagyják, értelmetlennek látják az „erőlködést”, és a gyülekezet halódik. Még van egy nagyon fontos szempont, a templomok döntő többségében nincs semmi fűtési lehetőség. A megoldás óriási anyagi áldozatba kerül, amit a közösségek legnagyobb része nem vállalhat. A téli hónapokban a mínusz 20, mínusz 10 fokos hidegekben (és Erdélyben sok ilyen nap van egy évben) főleg az idősebbektől nem lehet megkívánni, hogy egy óra hosszat fűtetlen helyiségben üljenek. Kevés olyan gyülekezet van, amelyik a leghidegebb időszakban fűtött imateremben hallgathatná az igét. Így a lelkész hiába készül az istentiszteletre, hiába igyekszik azt érdekessé és tartalmassá tenni, ha nincs hívő, akivel együtt imádkozhasson.

Torockószentgyörgyön a rendszerváltás nagyjából egybeesett a lelkészváltással, ami ebben az esetben nemzedékváltást is jelentett. Sándor Bálint lelkészt, aki több mint 30 éven át szolgálta az unitárius gyülekezetet, és a legnehezebb években próbálta megőriztetni a hitet és a keresztény erkölcsi normákat a falu népével, 1997-ben Koppándi Botond, a teológia végzőse váltja fel.

A falu jó szívvel fogadja a még nőtlen fiatalembert. A paplakot közösségi munkával újjávarázsolták, a helyi virágkertészek muskátli és verbéna csodákkal díszítették Brassai szülőházának ablakait (azzal a titkolt szándékkal, hátha követőkre akadnak a faluban); 2002-ben sikerült telefonvonallal összekötni a parókiát a nagyvilággal. Közben a fiatal lelkész sikerrel megpályázott egy éves amerikai ösztöndíjat. Testvérgyülekezeti kapcsolat alakult ki az Egyesült Államokbeli Bellcone, WA gyülekezettel, hazaérve a hitélet gyakorlásának sok új formáját hozza létre falujában. Amerikai barátai támogatásával elkezdik a volt kántori lakás renoválását, amelyben gyülekezeti házat alakítanak ki. Itt helyet kapnak a különböző jellegű gyülekezeti tevékenységek. Eddig elkészült a tanácsterem, ahol az újjászervezett Nőszövetség, az Ifjúsági Egylet és a Vasárnapi Iskola kaptak helyet.

A fiatal lelkész különösen az Ifjúsági Egylet tevékenységének beindulására büszke, ebben a munkában saját bevallása szerint a gitárja nagy segítségére volt. Az első

időben, amíg a gyülekezeti ház nem készült el, a parókián gyűltek össze a fiatalok, itt muzsikáltak, beszélgettek.

Népszerűek lettek a Nőszövetség rendezésében a teaestek. Itt mindig van valami kulturális program is, a közös ima és éneklés mellett.

2002 februárjában sikerült egy hiterősítő hetet szervezni. Egy hét alatt a templomban minden nap más-más meghívott vendéglelkész szolgált. Mivel a fiatal lelkész jól beszéli az angol nyelvet, az amerikai testvérgyülekezettel szorosabb lett a kapcsolat, olyannyira, hogy 2002-ben hárman a faluból átrepülhették az óceánt és három hétig élvezhették az ottaniak vendégszeretetét.

Változnak az idők, lehetőségek. 50–60 évvel ezelőtt Enyed, Torda esetleg Kolozsvár zárta a torockószentgyörgyiek látóhatárát. Mára, ha még csak keveseknek is, ez tágulóban van; a fiatalok közül egyre többen beszélnek angolul, németül, ami lehetővé teszi a kapcsolattartást a nagyvilággal, ahonnan reméljük, hogy csak a jó, a megtanulni érdemes kerül a torockószentgyörgyi unitáriusok birtokába.

A reformátusok

A 17. századtól vannak reformátusok Torockószentgyörgyön. Thoroczky Ferenc gróf volt a református vallás meghonosítója a faluban. Az ő jobbágyaiból kerültek ki az első református családok. A Thoroczky család grófi ágának támogatását élvezte a református parókia is.

Mindég kis közösséget képeztek, lelkipásztoruk az évszázadok során az unitáriussal közös erővel munkálkodott a falu szellemi, lelki életének művelésén.

A torockószentgyörgyi reformátusság legjelentősebb képviselője az író, pedagógus Gáspár János volt.

A közösségnek folyamatosan 1963-ig volt lelkipásztor. A 70- és 80-as évek paphiánya miatt először a kis közösségeknél szűnt meg az állandó szolgálat. Torockószentgyörgyöt a felenyedi parókia hatáskörébe utalták, innen a tiszteletes egyszer egy hónapban jön ki istentiszteletet tartani.

Teleki Pál róm. kat. plébános beiktatása Torockószentgyörgyön

2000-ben a gyülekezet 40 tagot számlál és van egy konfirmandusa is. A templomot szépen rendben tartják az új gondnokok, a nyugdíjas Balázs házaspár torockói mintával újjáfestette a padokat, a szószéket és a szószékkoronát. A vidám színek életet leheltek a kis fehér templombelsőbe.

2000 nyarán Leányfaluból (Magyarország) turisták jártak a faluban, benéztek a kis fehér templomba, ahol Balázsék éppen a padokat festették. A véletlen látogatásból testvéregyházi kapcsolat lett Leányfalu-Pócsmegyer és Torockószentgyörgy között. A 21. századra a református közösség is megújulni látszik.

A katolikusok

A Thoroczkay családból Thoroczkay György és felesége, Pekri Krisztina tértek át a katolikus hitre 1727-ben. A katolikus hívek akárcsak a reformátusok esetében, Thoroczkay György jobbágyaiból lettek.

A Thoroczkay György által épített kolostorban szerzetesek éltek, akiknek szerzetesi hivatásuk mellett másodrendű kötelességük volt a falu katolikus híveinek lelki gondozása.

A katolikus hitélet a Rudnyánszky ág Torockószentgyörgyre való telepődése után lendül fel, ugyanis a Rud-

nyánszkyak katolikusak voltak. A 20. században Rudnyánszky Lajos az, aki gondoskodik a falu katolikus híveiről, 1930-ban plébánosa lesz Torockószentgyörgynek Teleki Pál személyében aki bekapcsolódik a falu életébe. Az unitárius és református közösség szeretettel fogadja, ez látszik abból a fényképből is, ami a beiktatásán készült és amelyen az első sorban ott vannak az unitárius egyház képviselői nem csak Torockószentgyörgyről, hanem Torockóról is Péterffy Gyula kántortanító személyében.

A második világháború utáni időket leginkább a legkisebb vallási közösség, a katolikusol sínylették meg. Megszűnt az önálló plébánia, misézni havonta egyszer Nagyenyedről jártak ki. '89 után a helyzet valamivel javult, mise most is havonta egyszer van csak, de meghonosodott a pünkösöd utáni vasárnapon rendezett búcsú, amelyre a közeli falvakból és a Torockószentgyörgyről elszármazott katolikusok szép számban szoktak összegyűlni.

Találkozásaim Jehova tanúival

Az 1970-es évekig nem is tudtam létezésükről. Egy téli vakáció idején az osztályfőnökök részére a városi pártbizottság egyik aktivistája a szektákról tartott előadást. Ekkor hallottam róluk először. A Jehova tanút úgy említette, mint a társadalom egyik legveszélyesebb szektáját, akik főleg a Mezőségeen vannak nagy számban. Az előadó valáselméleti szempontból felkészületlen volt, igaz, a hallgatósága sem állott teológusokból. Szándéka nyilvánvaló volt, elrettenteni és beszervezni akart a besúgásra, ugyanis arra szólított fel, hogy jelentsük azokat a gyerekeket, akiknél a szektásság jeleit észre vesszük. A jehovisták legnagyobb vétké, hogy nem akarnak fegyvert fogni és megtagadják a katonai szolgálatot. Nekem ez nem is tűnt olyan nagy véteknek, még el is játszadoztam a gondolattal, mi lenne, ha az egész világ Jehova tanúiból állana és soha sehol se lenne háború?

A '89-es változás gyökeres fordulatot hozott Románia lakóinak hitéletében. A hivatalosan ateista állam egyházpártoló lett. Az ortodoxia államvallássá avanzsált és soha nem látott fejlődésnek indult. Erdély területén ko-

lostorok és templomok százai épültek, de zöld utat nyertek a különböző vallási csoportosulások, szekták, szabadegyházak, így a Jehova tanúi is. 1990. április 9-én újra törvényesítették őket. (Rövid történelmi visszatekintés: Romániában 1911-től gyakorolják vallásukat, 1919-ben Kolozsváron jegyzik be őket törvényesen, 1949–1990-ig betiltották működésüket.)

Jehova tanúinak híveivel való találkozásaim 1991–1995 között gyakoribb volt. Akkortájt sokat utaztam vonattal Enyedre, onnan autóstoppal Torockóra. Építettük, szerveztük a Tóbiás Házat. Kolozsvárról a fél tízes gyorsra váltottam jegyet. A vonat indulása előtt általában 15–20 perccel hamarabb értem ki az állomásra és a peronon váraкоztam. Négyöt alkalommal is felfigyeltem egy idősebb nőre, kissé dagadt, szívbjaura utaló lábakkal, ahogy le s fel sétált a peron hosszában, kezében színes nyomású füzetekkel. Meg-megállt egy-egy várakozó mellett, és olvasásra ajánlotta ezeket. Volt, aki elfogadta, volt, aki nem. A füzetek történetei betegségek-ből való csodálatos gyógyulásokról szóltak, az alkohol és a drog rabságából való szabadulásról, és más ilyen problémákról. Minden oldaláról jól öltözött fehér és színesbőrű emberek mosolygós képe tekintett az olvasóra. A szövegből tudomást szerezhettünk arról, hogy a kiadványt Jehova tanúi terjesztik, a csodálatos gyógyulásokban és az élet szerencsés fordulataiban elsősorban Jehova tanúi részesülnek. Úgyes fogalmazással arra vezetik az olvasót, hogy közelebbi kapcsolatot keressen a Jehova tanúi közösségével.

1996-ban késő délután enyedi utcasarkon stoppolok Torockó felé. Rossz az időpont, aki akart, már elment, de szerencsém van, egy idősebb úr megáll és felvesz a kocsijába, de csak Torockószentgyörgyig visz. Mint ahogy szokás, szóba elegyedünk; megtudom, hogy ő Jehova tanúinak híve és hogy Torockószentgyörgyön van egy ilyen közösség. Nem akart megtéríteni, de szenvedélyesen beszélt a közösség elnevezéséről, a Jehova név használatának helyességéről, a keresztelés módjáról (vízbemerítés) és arról, hogy a közösségnek nincs szüksége papra. Nem szóltam közbe, nem ellenkeztem, Torockószentgyörgy határában békésen elváltunk, de magamban megjegyeztem,

hogy ebben az alig 600 lelket számláló kis faluban ilyen közösség is létezik.

2002-ben a J. t. vallásos gyülekezet múltjáról és működési gyakorlatáról a következőket tudtam meg (sajtótermékek; J. t.-kiadványok, Órtorony; dr. Bükösi János: *Tévtanítások per-gőtüzében*. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya kiadása, Budapest 1994; magánbeszélgetések).

A J. t. mozgalom a múlt század közepén az Egyesült Államokból indult el. Az akkori Amerika a sok különböző vallási felekezethez tartozó bevándorló miatt, akik az Újvilágban gyökértelessé váltak, a szekták paradicsoma volt. (*szekta* – újabb korban alakult, sajátos elveket valló történelmi egyházaktól független, szűkkörű vallásos közösség. *A Magyar Nyelv Értelmező Szótára*, VI. kötet) Alapítójának, Charles T. Russel-nek nem volt különösebb elméleti vagy teológusi képzettsége, mégis könyveket adott ki, az első időben az *Órtorony* nevű újságot teljes egészében ő írta. Tanainak egyik fontos tétele a világvége várása, mely Russel szerint 1914-ben fog eljönni. Mivel jóslata nem teljesedett, a katasztrófa bekövetkezését 1918-ra tolta ki. Kudarcát nem élte meg, mert 1916-ban meghalt.

Russel utóda I. F. Rutheford lett, aki 1914–1942 között állt a mozgalom élén. Végzett jogász, bírő. Ő tudatosítja a tagokban, hogy „hírnökké” kell hogy váljanak, 1919-ben megszervezi az első kongresszust, 1931-ben felveszik a J. t. nevet az addig használatos Nemzetközi Bibliakutatók helyett.

Ő tiltja meg a karácsony ünneplését, ugyancsak ő nyilatkoztatja ki 1935-ben azt a tényt, hogy J. t.-it Jehova vezeti a brooklyni (New York egy városnegyede) vezetők csoportja által.

Rutheford 1942-ben bekövetkezett halála után a vezető N. H. Knorr lett 1977-ig. Az ő nevéhez fűződik a fiókhivatalok és a sajtó megszervezése. A brooklyni sajtóközpont a világ egyik legnagyobb nyomdaüzemévé vált, folyóiratukat, propagandalapjaikat 80 nyelvre fordítják.

Knorr megkövetelte, hogy az „úttörők” havi 100 órát (ez naponta kb. 3 óra), az igehirdetők pedig havi 15 órát töltsenek látogatással és kiscsoportos gyűlésekkel. (A ko-

lozsvári állomáson szolgálatot teljesítő „úttörő” tehát napi 3 órát sétálhatott dagadt lábaival a peronon.). Az ő elnöksége idején tiltják meg a tagok számára a vérátömlesztést és a dohányzást. (Egy J. t. hitet valló nő elvérezhet a 21. században egy problematikus szülés következtében.)

N. H. Knornnak halála után Frederick W. Frantz lett az utóda, ő már egy jól szervezett közösséget örököl, amelyik hívei számának (2 348 500) és nyomtatványai mennyiségének (513 282 880 folyóirat) folyamatos közlésével a számok erejével akar hatni olymódon, hogy az emberiség más vallásos csoportosulásainak adatait sohasem közölve, összehasonlításai alap nélkül, arról akarja meggyőzni az embereket, hogy egy hatalmas, dinamikus fejlődő világ-valláshoz fognak tartozni, ha csatlakoznak a J. t.-ihez.

2002 júniusában torockószentgyörgyi J. t.-val beszélgetve megtudom, hogy itt az első J. t.-ja Simon Ilona volt, 1914-ben született, a magyarországi Pátyra települt, majd a harmincas években visszatért Torockószentgyörgyre, nyomtatványokat hozott magával, „úttörő” lett, sikerült híveket toboroznia. Beszélgetőpartnerem felvilágosít mindenekelőtt arról, hogy a J. t. nemzetközi keresztény szabadvallás (az állammal szemben, amelyikben élnek, nem ismernek el kötöttségeket). Nemzetköziségük abban nyilvánul meg, hogy nem ünnepelnek semmiféle nemzeti ünnepet, se regionális vallási ünnepet (konfuciánus, buddhista, keresztény).

A torockószentgyörgyi jehovisták otthonában nincs karácsonyfa, és nem festenek piros tojást, nem sütnek új búzából kenyeret, se somodit az őszi hálaadás napján. Semlegesek. Nem lehetnek semmiféle párt tagjai, nem vesznek részt a szavazásokon, és nem teljesítenek katonai szolgálatot. Nem cigarettáznak, ezt már Knorr a hetvenes évektől követelte. Nem ünneplik a névnapokat, se a születésnapokat, a gyermekek nem köszöntik édesanyjukat anyák napján, nincs baráti összejövetel András, Katalin vagy István napján. Nem fogyasztanak alkoholt. A részegest kiközösítik.

Vannak ellenben vallásos összejöveteleik. Hetente 32 óra. Kedden és pénteken ún. teokratikus iskola összejöveteleire járnak házakhoz 10–15-ös csoportokban. Ennek

a programját és tankönyvét a brooklyni központból kapják. A tankönyvet amerikai iskolás könyvek mintájára szerkesztették, kérdés-felelet formájában, az érthetőség megkönnyítése érdekében. Minden összejevetel imával kezdődik. Előimádkozó csak férfi lehet (a nő alárendeltje a férfinak, minden férfi feje Krisztus, és minden nőnek a feje a férfi), énekelnek, az énekeket is az amerikai központból kapják kazettán, hallásból tanulják meg azokat. Vasárnap 10–12-ig a Királyság teremben találkozhatnak. Ez Torockószentgyörgyön a Felszegen található. A foglalkozás egy óras nyilvános előadásból áll, ezt csak férfi tarthatja. Az előadás témáját és vázlatát készen kapják az amerikai központból. A második óra az *Órtorony* tanulmányozásával telik el, ez úgy zajlik, hogy a kiutalt szöveg egy-egy mondatát elolvassák, majd felelnek a szövegrészekhez csatolt kérdésekre.

Szervezetileg a kolozsvári központhoz tartoznak, és Torockószentgyörgy összlakosságának kb. 5%-át teszik ki (kb. 30 személy). Elgondolkodtató és bizonyos fokig sajnálatra méltó ez a közösség.

Sajnálatra méltó, nem a vallásos tanítás milyensége (mindenkinek magánügye, hogy miben hisz) miatt, hanem az ún. nemzetköziségéért. Önként kirekesztik magukat a faluközösségből, így ez nem számíthat a különben rendkívül becsületesen dolgozó, nem iszákos tagjaira, akikre a közösségi munkában szükségük lenne. Egy kis erdélyi faluban mindenki számít, aki tenni képes valamit a közösségért.

Talán majd valamikor Brooklynból megengedik nekik egy magyar ifjúsági táborban vagy egy anyák napja ünnepségen való részvételt, modern énekeik mellett esetleg engedélyt kapnak a 400 évvel ezelőtt őseik által énekeltek megtanulására is és nem lesznek elkülönült tagjai a torockószentgyörgyi közösségnek, hanem a falu haladását, fejlődését aktívan elősegítő gazdákká válhatnak. Csak Brooklyn messze van – az ottani vezetőség nem érti a torockószentgyörgyi gondokat és talán hosszú évtizedek telnek még el az elszigeteltségben, melynek kárát a faluközösség is és az önként elszigetelt is megérzi.

A pünkösdisták

A legkisebb vallásos csoportosulás Torockószentgyörgyön. Hivatalos néven Apostoli Hitvallású Pünkösdi Szövetség.

Pünkösdinek lenni a pünkösdisták szerint azt jelenti, hogy vállalják az Apostolok Cselekedetei 2. részében leírt események mai átélhetőségét abban a meggyőződésben, hogy a Szentlélekkel való kiteljesedés ma is úgy történik, mint az első alkalommal történt.

A modern pünkösdi mozgalom is Amerikából, Los Angelesből indult el 1906-ban. Charles F. Parham metodista lelkész 12 tanítványával megbizonyosodott a Szentlélek-kereszttség jelenségében. Amerikából aztán Norvégián és Németországon keresztül jutott el ez a mozgalom Európába. Magyarországon az I. világháborúból hazatért hadifoglyok, majd Amerikából hazatért kivándorolt magyarok terjesztették ezt a vallásos meggyőződést.

Az első pünkösdista Torockószentgyörgyön Györke Anna néni volt, aki pünkösdista hitét a II. világháború után Kolozsvárról hozta magával Torockószentgyörgyre, és ha kis számban is, de talált olyanokra, akik megosztották vele ezt. Györke Anna néni a Szabad Keresztyének Öreg otthonában él Kolozsváron.

A pünkösdistáknak nincs épített imaházuk, egy magánháznál erre a célra elkülönített szobában gyűlnek össze havonta egyszer, amikor meglátogatja őket Kolozsvárról a prédikátor.

Vallásos meggyőződésük miatt nem különülnek el annyira a faluközösségtől mint a J. t., megtartják a vallásos ünnepeket, de a maguk szűk kis körében. Egy olyan kis közösség számára, mint Torockószentgyörgy, minden elkülönülő csoport veszteség, mert kevesen vannak és a falu haladásához, szellemi gyarapodásához minden lélek közös erőfeszítésére van szükség.

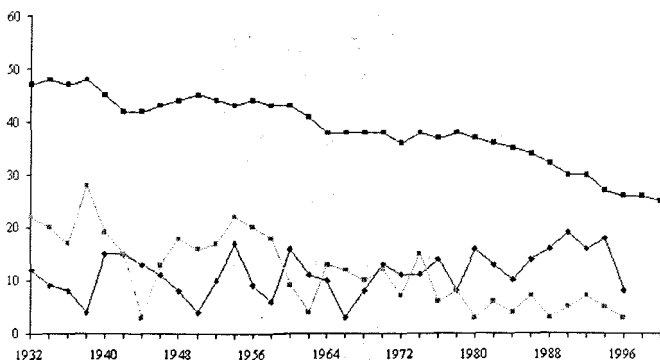

XIII. A falu számadatok tükrében

A néphagyomány szerint a torockószentgyörgyiek Torockóról települtek át (Orbán Balázs), valószínűleg a mongoldúlás előtt (1241) vagy közvetlenül azután. A pápai dézsmák regesztruma 1332-ben már Sancto Georgio néven említi, plébániatemploma van és papja Márton, ki 41 dénárt fizetett. 1461-ben Sent Geurg Sicularumnak, 1474-ben Thoroczko Zenth Gyewrgh, 1624-ben Torocko Szentgyörgy néven említik.

Ami lakóinak számát illeti, az unitárius egyház anyakönyvének adataira támaszkodunk, mivel a falu lakóinak 90%-a unitárius. Ezekből az adatokból szerkesztett grafikonok véleményünk szerint megfelelnek a jelen kiadvány céljainak.

A 19. századból egyházi anyakönyvi adatok nem állnak rendelkezésünkre, valószínűleg a templom többszöri felégetésével azok is elpusztultak. Az 1910-es népszámlálási adatok szerint a falu lakóinak száma 983. 1932-től napjainkig a népességre vonatkozó feljegyzések folyamatosak. A falu lélekszáma a 960-as csúcst 1934-ben és 1938-ban éri el. A második világháború eseményei drámaian érintik Szentgyörgy lakosságát, a negyvenes évekre 100-zal

Az összlakosság Torockószentgyörgyön 1932–2002 között, az unitárius egyház adatai szerint

csökken a népesség. Ezt a csökkenést a frontszolgáltatón levők mellett az Észak-Erdélybe átszököttek jelentős száma adja. A 900-as lélekszámot Torockószentgyörgy lakossága a 20. század folyamán már soha nem éri el. 1950–1960 között a lélekszám 850 körüli értékkel állandósul, majd az 1960 és 64 között lezajló látható csökkenés után 1968 és 1978 között ismét egy kiegyensúlyozottabb tíz év következik 790 körüli lélekszámmal. 1978–1988-ig fokozatos, lassú apadást állapíthatunk meg (790 → 683). Ez a folyamat a 90-es években sem állt le (1990: 641; 1998: 600).

Egy fejlődő település esetében a születések száma meghaladja a halálozásét, vagy legalábbis nagyjából egy szinten mozog.

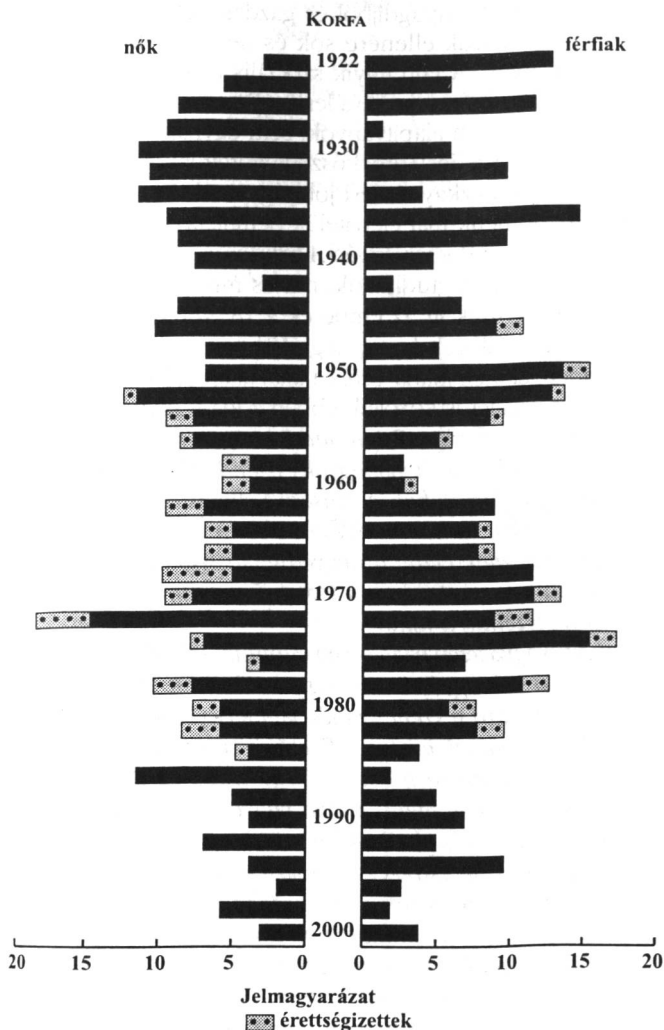
Ezeket az adatokat vizsgálva láthatjuk, hogy a háborús éveket kivéve (1942–46), 1960-ig Torockószentgyörgyön többet keresztelnek, mint temetnek. 1960 és 1978 között az arány évenként szeszélyesen változik, míg 1978-tól napjainkig sokkal több a temetés, mint a keresztelés. A szomorú csúcsot 1990-ben érték el 27 temetéssel és csak 5 kereszteléssel. Érdekes, hogy a születések csúcserkéi (1938, 1956, 1974) és mélypontjai (1944, 1962, 1980) 18 éves periódicitással lépnek fel.

A falu lakóinak korfáját elemezve, nem jelölhetünk rajta domináló korcsoportot. Talán a 68–70 éves nők élnek nagyobb számban. A munka dandárját a 20 és 60 év közötti mintegy 360 ember vállalja magára.

A családok összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a torockószentgyörgyi családmódelel a kétgyermekes. Egy gyermek többnyire fiataloknál van, ahol remélhetőleg még lesz gyermekáldás a családban.

Három gyermeket mindössze hét család nevel, és hatot egyetlenegy.

A családösszetétel szempontjából, sajnos, a torockószentgyörgyi hasonlatos a nagyobb magyar erdélyi városi közösségekhez. Az okok valószínűleg azonosak. Elsősorban, ami a nők túlterheltségét illeti, ezt követik az anyagiak, a megnövekedett igények, amiket a szülők, megérzésük szerint, nem tudnak kielégíteni, és nem utolsósorban a házassághoz való erkölcsi hozzáállás. Sok házban él idős ház-

pár vagy egyedülálló idős ember. Gyermekük, ha voltak, elköltöztek. Jó, ha csak Enyedre, mert onnan szükség esetén hazajárhatnak, de Gyulafehérvárnak, Dévának, Vajdahunyadnak is volt vonzásköre a szocialista iparosítás éveiben. Ezeknek az embereknek, akik sok esetben nevetségesen

csekély kollektív nyugdíjból és gazdaságuk terményeiből élnek, idős koruk ellenére sok és nehéz fizikai munkát kell végezniük. A falu egyik szociális problémája az idősök életminőségének javítása lenne. Ezzel napjainkban nem foglalkoznak sem alapítványok, sem egyházi szervek.

Eredetük szerint Torockószentgyörgy lakói zömében a hajdani Thoroczky család jobbágyainak leszármazottai. Mielőtt rátérnénk mai életvitelük bemutatására, gondoljuk, nem érdektelen Borbély István *A régi Torockó* című könyvéből idézni. Ebből megtudhatjuk, mit és milyen körülmények között dolgoztak itt az emberek a 18. században. Milyen kötelezettségeik voltak azzal a gróf Thoroczky Zsigmonddal szemben, akinek Mária Terézia által aláírt grófi címről szóló adománylevelét is közöljük ebben a kiadványban.

Gróf Thoroczky Zsigmond jobbágyainak kötelességei.

Az első classisbeli jobbágyok esztendőnként adunk taxat 20 magyar forintokat, a második classisbeliek adunk 18 m. forintokat, a harmadik classisban valók 14 és 12 m. forintokat, akik pedig a negyedik classisban vagyunk facultásunk szerint adjuk a taxat, 5 forinton elkezdve, 10 forintig fizetjük a taxát.

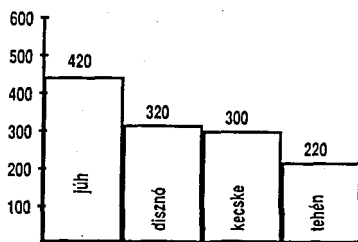
A taxa fizetésén kívül egyéb manuális labort nem teszünk, hanem a szénagyűjtésen végig jelen kell lennünk és, ha 12 napig nem tart a szénagyűjtés, kendernyövéssel pótoljuk ki.

Ezen kívül mi, kik taxát fizetünk, a clitellaris lovainkkal 2 nap hordunk vaskövet az ő Nagysága verője számára; ezen kívül kinek mennyi lova vagyon ugyanannyi terüh karácsonyfát adunk. Emellett minden esztendőben adunk egy tyúkot és egy csirkét és 20 tojást esztendőnként. 2–3 font kender fonunk minden esztendőben, melyből kell beadunk 120 paszma fonalat és ha annyi paszma ki nem telik a kiadott kenderből, a magunkéból pótoljuk. Adunk ezek felett két véka vadalmát esztendőnként mindenik. Azon jobbágyok pedig, akik taxat nem adunk, minden heten 3 napot szolgálunk vagy tenyerrel vagy lóval, amint kívánja a földesurunk, tyúkot, tojást, kenderfonást és egyéb praestációkat is mint a taxas jobbágyok úgy teszünk, úgy a karácsonyfáját is, akinek lova van. Akik taxát fizetünk azok közül, akiknek szekerünk és lovaink vannak, 12 hosszú utat teszünk egy-egy esztendőben.

Akik mesteremberek vagyunk, meghatározás nélkül szolgálunk mesterségünkkel.

Azt, ahogyan a mezőgazdasági termelés a 20. században Torockószentgyörgyön fejlődött, id. Csucsi Róbert vizsgálataiból tudhattuk meg. Adataink vannak arra vonatkozóan, hogy ma milyen állatállománnyal és mezőgazdasági gépparkkal rendelkezik a falu.

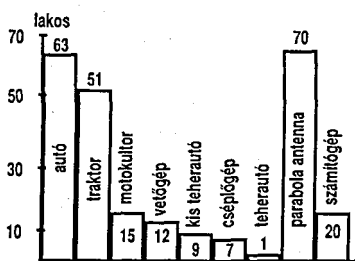
Régebben az ökrök voltak a legfontosabb igásállatok. Szántásnál a faekét 4 vagy 6 bivaly húzta. Híres fuvarosok voltak, jó lovakkal, erős szekerekkel, követ, meszet, fát, szénát fuvaroztak. Ma 51 traktor és ugyanennyi vaseke szántja a falu földjét. Ezekon kívül még 15 kisebb kapacitású traktor, ún. motokultor segíti a munkát. Lakosságszám/traktor szerint a második helyen állnak Fehér megyében.

Torockószentgyörgyi állatállomány

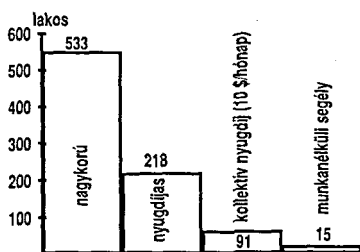
1915-ben még kézzel szórják a magot a földbe, csak a harmincas években vesznek egy vetőgépet, ma ebből már 12 van és 7 darab cséplőgép, ún. kombájn is aratja a búzát.

A falu 63 személyautóval rendelkezik, ez körülbelül minden tizedik személyre jelent egy autót. Ez a szám magasabb az országos átlagnál. A 9 darab kis teherautót főleg tejtermékek és virágok szállítására használják, de személyszállításra is alkalmasak.

Autók, mezőgazdasági gépek
Torockószentgyörgyön

Nem közlekedési és nem munkaeszköz, de a modern élet tartozéka a televízió, mely majdnem minden házban megtalálható, 70 parabola antenna magasodik a háztetőkön, 20 számítógép segíti az információáramlást.

A lakosság anyagi helyzete 2003-ban

Ami az állatállományt illeti, a számadatok a tejfeldolgozó hatását tükrözik. A tehének száma (220) háromszorosa a torockóinak (80). A kecskék és a juhok száma nagyjából megegyezik. Valamivel kevesebb disznót tartanak (320). Disznóhízlalással nem foglalkoznak, míg Torockón

három család is foglalkozik ezzel (500 darab sertés).

Torockószentgyörgy igazi gazdagsága a virágkertészet. Sok bívelődő munkát, de jó kereseti lehetőséget is jelent.

A virágtermesztést Szakács János kezdi el a faluban a hatvanas évek elején. Példáját elsőnek Veres Mihály követi a szabadföldi kardvirággal, dáliaival, őszirózsával és apró sóvirággal.

Virágtermesztéssel ma, a fent említett gazdákon kívül még kilencen foglalkoznak.

A Móricz, Imre családok és Nagy Miklós, főleg kora tavaszi virágokat természetnek nőnapra. Szakács Emese és férje, Krizbai Árpád fóliás muskátlival és verbénával, Szabó Gyula és Szabó Csongor fóliás szegfűvel és fréziával, Veres Rudolf és Nagy Sándor főleg szabadföldi kardvirággal, Veres Simon fóliás rózsatermesztéssel foglalkoznak.

Sokan természetnek zöldséget, murkot, petrezselymet, céklát, amit főleg az enyedi piacon értékesítenek.

Jelentős a máktermesztés. A mákot főleg Enyeden és Kolozsváron árulják, ami elengedhetetlen a hagyományos bejgli készítéséhez. A bejgli az erdélyi magyar családokban nem hiányozhat a karácsonyi és húsvéti ünnepi asztalról.

XIV. Sikeres torockószentgyörgyiek

A Magyar Nyelv Értelmező Szótára a következőképpen határozza meg a sikert: „valamely tevékenység szerencsés kimenetele, jó eredménye. Alkotással, magatartással kivívott tetszés.”

Beszélgetve a torockószentgyörgyi Szakács család tagjaival, azon gondolkodtam, mi a sikerük titka?

Szakács Krizbai Emesével 2002 júniusában találkoztam munkahelyén, a fóliaházban. Szálvia és verbéna cserepeket rendezett, készítette a szállításra. A füllesztő meleg miatt én csak az ajtóból csodáltam a törekeny alkatú fiatalasszonyt és segítőtársát, ahogy rendezgették a cserepeket.

Emese 1975-ben született Nagyenyeden. Édesapja nyomdokain járva a csombordi Mezőgazdasági Líceumba megy, de a '89-es változások után, hogy magyarul tanulhasson, átiratkozik a Bethlen Gábor Kollégium kémia-biológia osztályába. 1993-ban érettségizik. Az 1993-as év nemcsak az érettségi miatt volt határkő Emese életében. Ebben az évben nyílt alkalmá egy 10 hónapos németországi tartózkodásra, ami alatt nyelvet tanulhatott, és világot láthatott. Sikeres nyelvvizsgával, szélesebb látókörrrel, segítőkész barátokkal gazdagodva tér haza. Életének ezt a szerencsés fordulatát kilencedikes korában alapozta meg. Még a csombordi iskolában dr. Csávossy György tanár úr segítségével, magánszor-

Fóliaház

galomból kezdett el németül tanulni. 1993-ban Torockóról stuttgarti vendégek jöttek át Torockószentgyörgyre, ahol csak Emese tudott velük beszélni. Ők hívták meg nyelvet tanulni, világot látni. Tanulmányait az egyetem filológia karán a német-magyar szakon akarta folytatni, de nem tudott elszakadni a virágaitól (édesapjának ekkor már jelentős virágkertészete volt, ahova Emese besegített). A filológia helyett 1994 tavaszán a virágkertészet mellett kötelezte el magát.

1998 ismét határkő. Volt iskolatársa, a Bethlen Gábor

Virágsor

Kollégiumban érettségizett, enyedi származású, Krizbai Árpád felesége lesz. Árpád az érettségi után az autóbádogosságot tanulta, de Emese kedvéért kiköltözik Szentgyörgyre, és második szakmaként felvállalja a virágkertészetet.

2002-ben hét, egyenként 50 m² fóliaházban öt fajta virágot termesztenek: muskátlit, álló- és futó petúniát, verbénát, büdöskét és szálviát. Az első muskátli dugványokat Magyarországról hozták, jól gondozták őket, és ma nem kis büszkeséggel mondhatják, hogy az égőpiros 4–5 elágazású muskátli töveik nagyon keresettek a piacon.

A muskátlival októbertől júniusig van munka, a verbénákkal februártól, ekkor kell a fűtött fóliaházban elültetni a Hollandiából hozott verbéna-magvakat.

Szabadságra július közepétől augusztus elejéig mehetnek, miután az utolsó verbénákat is eladták és a fóliaházak kiürülnek.

Három autóval szállítják a virágokat Petrozsénytől Gyulafehérvárig, Kolozsvártól Szebenig, Szászsebesig, hogy csak a fontosabb piacokat említsük. Az árut általában a virágüzletek nagyban felvásárolják, de sokszor úgy is adódhat, hogy Emesének kell árulnia, ami bizony nem kis fáradtság. 2001-ben a Krizbai család egy kisfiúval, Nándorkával gyarapodott. 2002 őszén újabb anyagi befektetésbe fogtak. Szülői segítséggel házat építettek a fóliaházak közelében, olyan beosztással, hogy a család is, a vállalkozás is elférjen egy fedél alatt.

A falusi csend egyáltalán nem jellemző Emese életére. Ha nem lenne magánvállalkozó, ülhetne otthon gyermeknevelési szabadságon, de ő ezt nem engedheti meg magának, a virágait nem hagyhatja. Egy kis figyelmetlenség és a téli időszakban egyetlen éjjel minden elpusztulhat. Arról kérdezem, van-e munkamegosztás kettejük közt. Van – mondja Emese – Árpád gondja főleg a fóliaházak fűtése és a virágok eladása, az enyém a virágformálás és gondozás.

Számítógépük még nincs. Szaklapot nem járhatnak, még azokat a könyveket sincs idejük mind elolvasni, amelyek édesapja könyvtárában vannak. A termeléssel, értékesítéssel járó gondokat maguk kell, hogy megoldják, nincs olyan szervezet, amely a virágkertészeket összefogná.

Arra a kérdésemre, milyen falufejlesztési programot támogatna, elsősorban egy szebb faluképet szeretne, jobb utat és vízellátást. A kultúrház munkáját is fellendítené. Régebben színjátszók, táncosok jártak Szentgyörgyön, ma senki sem foglalkozik a kultúrház tevékenységével.

Van korcsolyája és síléce, csak ideje nincs a sportoláshoz, azt a kevés szabadidejét még, ami van, gyermekneveléssel és olvasással tölti.

A 90-es években már hallottam arról, hogy Torockószentgyörgyön egy **Szakács János** nevű gazdálkodó virágkertészettel foglalkozik, de nem tudtam, hogy Emese és Nimród az ő gyermekei, névrokonoknak gondoltam őket. 2002 júniusában derült fény a családi kapcsolatokra, de a szülőkkel csak szeptemberben találkozhattam. Tudtam, hogy Szakács úr nagyon elfoglalt és sokat van távol, mert ő szállítja a virágokat a megrendelőkhez.

Udvarias, előzékeny, meleg lelkű embert ismerhettem meg személyében. Az, aki egész életét a virágok közt éli és a virágoknak szenteli, nem is lehet más.

Szakács János Hidi 1946-ban született. Szülei Szakács András és Szőcs Anna torockószentgyörgyi gazdálkodók, munkájukból mindkét fiúknak biztosították a továbbtanulást.

Szakács János a nyolc osztály elvégzése után a csembordi Mezőgazdasági Líceumban folytatja tanulmányait. Nagy szerencséjére még a csembordi iskola híres, nagy tudású tanárai oktatták, akiktől nemcsak szakmát, hanem emberi tartást is tanulhatott.

A technikum elvégzése után Udvarhelyre kerül, itt is elkezdhetette volna az életét, de feleségét, Bara Ilonát a torockószentgyörgyi család „visszasírta”, ahogy ő félig viccesen megjegyezte, mert úgy látták a szülők, hogy a fiataloknak Torockószentgyörgy jobb lehetőségeket biztosít a családi háttér miatt, mint Udvarhely. Szabadúszó lett – ő sohasem volt kollektivista, de hamar belátta, hogy a megmaradt kis háztáji földön a megélhetést kukoricával vagy búzával nem lehet biztosítani. A kertészkedést rózsával kezdte, de jó jövedelmet hozott a hagymapalánta is. Közben olvas, tanul. Önszorgalomból nyelveket, román és német szótárakat forgat, hogy belföldön is, külföldön is szót érthessen az emberekkel. Öccse, aki a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen a jogot végezte, és ma Csíkszeredán ügyvéd, a jogi pályára csábította, de ő maradt a virágainál. Az iskola elvégzése után is tartotta a kapcsolatot volt tanáraival, Erdély jelentős mezőgazdasági szakembereivel. Egy alkalommal Péter Sándor tanár úr azt javasolta, hogy foglalkozzon kardvirággal. Ezzel a virággal a kolozsvári Palocsay kertészet a hatvanas évek végén kezdett foglalkozni, akkor kísérletezték ki különböző fajtáit, színeit, többek között az azóta közkedvelté vált bordópiros, Oszkár elnevezésűt. 1969-ben a tanár úr révén kapja az első hagymákat, 5 év múlva már 100 000 kardvirágot termeszt. Mivel Torockószentgyörgyön a családtól a földeket elvette a kollektív gazdaság, a szomszédos gyertyánosiaiktól bérelt földet. (Itt ugyanis nem volt kollektív gazdaság.) 15 éven keresztül ő az egyetlen virágtermesztő a faluban, nem akadt követője. Akárcsak annak idején Csucsi Róbert a mákjaival, a falu nem akarta elhinni, hogy nem csak gabonából, hanem virágból is meg lehet élni.

Családi életét, a sok elfoglaltság mellett, feleségével, Bara Ilonával sikerült úgy megszerveznie, hogy jutott pénz és idő is a gyermekek nevelésére és a közös programokra. Ilona asszony könyvelőként dolgozott a helyi gyermekszanatóriumban. Az érettségi bizonyítvány megszerzése nehézségbe ütközött, mert szüleit kulákoknak nyilvánították, ezért a Bethlen Gábor Líceumból eltanácsolták, így Kolozsvárt, a Brassai Líceum esti tagozatán fejezte be tanul-

mányait. Most ő mint többszörös nagymama, biztosítja azt a bizonyos nyugodt családi háttérrel, ami gyermekeit is, férjét is hozzásegítik az eredményes munkához.

A hagymapalántáknak és a kardvirágoknak köszönhetően, az akkori lehetőségekhez mérten, a Szakács család világot láthatott. A szülők nemcsak az anyagiakat, hanem az igényt is megteremtik a fiataloknak a színvonalas szabadidő töltésre. Az utazás igénye mellett, a testmozgás és a sportolás szeretetét is beléjük nevelték. Sílécet és korcsolyát vesznek nekik, hogy a tél öröme ne csak a szánkózás legyen.

2002 őszén, amikor találkoztunk, a Krizbai apatárs 56 évesen a betonkeverő mellett lapátolt, a lánya épülő házának alapját öntötték. Látja, hogy várom, kis mosollyal felint, türelmet kér, amíg jár a gép, nincs megállás. Későbbi beszélgetés során megjegyezte, hogy 5 évvel ezelőtt a fiának is segített a házépítésben, most a lányán a sor.

Jövőbeli terveiről kérdelem. Az építkezés mellett továbbra is a kardvirág és a muskátli termesztése mellett marad, de nagy kedve lenne megint a rózsákkal foglalkozni. Emese, aki hallja a beszélgetésünket, közbeszól: „azt már nem, édesapám, azzal rengeteget kell hajolni, az már nem magának való”. Munkabírása és munkaszeretete elfeledteti környezetével korát, ami ugyan még nem kor a mai felgyorsult világban, de visszaélni se a fizikai, se a lelki erővel nem kell. Szakács János munkabírására, szervezőképességére, kezdeményező erejére nem csak a családjának van szüksége, hanem Torockószentgyörgynek is. Egy magasabb rendű életfelfogás és életmód jelképe lehet. Gyermekein kívül talán még lesznek követői a 21. században.

A torockószentgyörgyi tejfeldolgozó üzem mondhatni a szemem előtt létesült. Az utóbbi tíz évben Torockóra menet figyeltem az országút mellett épülő szép emeletes házra, tágas udvarára, majd alkalmi vásárlója lettem a jó minőségű tejszínnek, esetenként a sajtnak.

A megvalósításokat látva, a tulajdonosokat javakorabeli házaspárnak gondoltam. Nagy volt a meglepetésem, amikor megtudtam, hogy csak 30 évesek. Igaz, a kezdetekben szülői segítséggel, de sikerült egy jól működő vállalat-

Szakács Nimród háza

kozást létrehozniuk. Üzemük az egész vidék állattenyésztésére is jótékony hatással van és sok kisgazdaságnak állandó pénzforrást jelent.

Szakács Nimród – a tulajdonos, 1970-ben született. Édesapja tanácsára középiskolai tanulmányait a csombordi Mezőgazdasági Líceumban végzi, itt is érettségizik 1989-ben, a változás évében. 1990-ben letudja a katonai szolgálatot és meg is házasodik. Felesége Lukács Márta kézdívasárhelyi, iskolatársa volt. A Székelyföldről a Székelykő tövébe költözik, ma már egy kislány és egy kisfiú édesanyja.

Ha valaki megházasodik, családját el is kell hogy tartsa – vallja Szakács Nimród. Édesapjától, Szakács Jánostól örököelve a kezdeményező készséget, a tejbegyűjtés hagyományaira alapozva (a szövetségi mozgalom keretén belül Szentgyörgyön már 1927-től foglalkoztak tejbegyűjtéssel és vajkészítéssel, a vajat Enyeden értékesítették), egy tejfeldolgozó üzem létesítésére gondolt. Így a tej helyben került feldolgozásra és munkahelyek is létesültek a falu lakói számára. A minőségi BRÁDET márkájú sajt a torockószentgyörgyi üzem jó hírét terjeszti a közeli városokban, Tordán, Enyeden, Kolozsváron és Gyulafehérváron, de érkeznek vásárlók a Kárpátokon túli vidékekről is.

Az üzem kapacitása nagyobb, mint a közvetlen környék tejtermelése, így a begyűjtést kiterjesztették Marosújvár környékére is és a Maros túlsó oldalán Gombás, Vadverem, Lapád vidékére. A feldolgozott tejmennyiség 2000–2500 liter naponta.

A vállalkozás szépen fejlődik, a termékek kibővítését tervezik.

A szülők, Szakács János és Bara Ilona büszkék lehetnek gyermekeikre. Jól működő vállalkozásokban, virágban, sajtban láthatják nevelő munkájuk eredményét.

Ha élne, bizonyára megelégedésének adna hangot Aranyosvidék apostoli lelkületű papja, Balázs Ferenc is, hogy 70 évvel ezelőtti kezdeményezései a vidék egyik unitárius falujában megvalósultak, így küzdelmei mégsem voltak hiábavalóak.

XV. A népi kultúra Torockószentgyörgyön

1. Csipkeverés, varrás

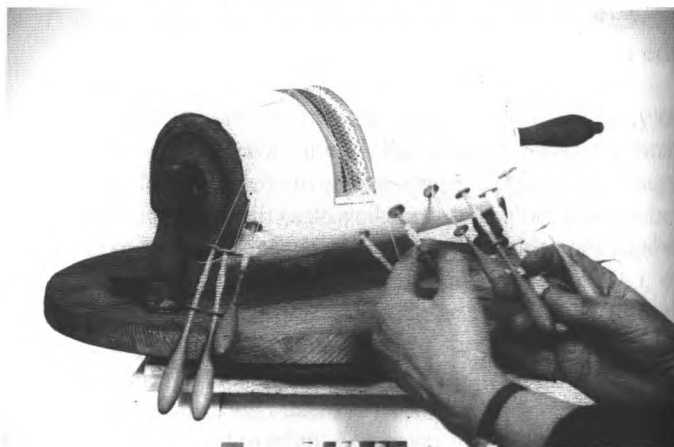
Torockószentgyörgyön is azt a díszes, különlegesen szép népviseletet hordják, mint Torockón. A viselet elkészítése a kézimunka különböző technikáját igényli.

Az ingek díszítése az ún. hím lapos öltéssel készül, a keskenyebb mintát száröltéses technikával varrják.

Egyes ingeknél betétnek, a kötény díszítésénél, a pártánál csipkét használnak. Ez nem horgolt, hanem vert, ún. klöpli csipke. A méteráru vert csipke készítéséhez szükséges egy ún. csipkeverő párna, amely szövettel, vászonnal borított forgatható henger, erre illesztik gombostűkkel a papírra készített mintarajzot. A cérnát botocskákra, Torockón „batyikókra” csőrölik (németül klöppel-ekre, innen a klöpli csipke elnevezés) ezeket mozgatva szövik a minta szerint a csipkét.

Torockón a legelterjedtebb a leveles vagy lanna minta.

Mivel a csipkeverés bonyolult művelet, a faluból csak néhányan tudtak ezzel foglalkozni. Ha ezek a személyek kihaltak, vagy már nem tudtak dolgozni, leállt a viselet-varrás. Valószínűleg ilyen helyzet állhatott elő a múlt század elején, mert 1909 januárjában azt olvashattuk az *Ara-*

Csipkeverő

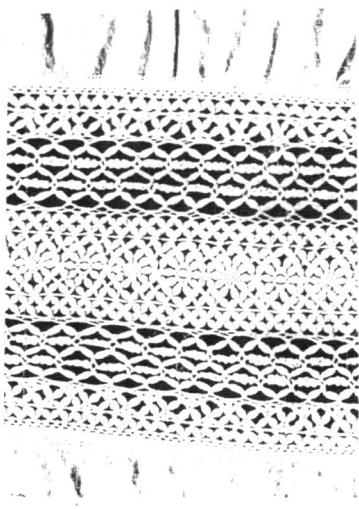

nyosvidékben, hogy csipkeverő tanfolyam indul Torockó-szentgyörgyön.

„Csipkeverő tanfolyam Torockó-Szent-Györgyön. A honi házi-ipar fellendítése és támogatása az utóbbi időkben mindinkább helyes mederbe jutott. Nem hangos hivalgó szavak, hanem – hála az Égnek – nap-nap mellett tettek beszélnek erről. Örömmel dobban meg a szívünk, mikor ilyen praktikus, lelkes akciók keletkezéséről hallunk, s a kitartó munkásság közérdekű gyümölcseit látjuk itt-ott megérni.

Ilyen fontos és áldásos iparmozgalomról adhatunk hírt ezúttal is. A mi áldott lelkű, magyar szívű patrónánknak: ifj. gróf Bethlen Sándorné öméltóságának egy hasonló ideális lelkesedésű, nemes szívű társa Kolozsváron Nemes Polixéna grófnő, ki a honi házi-ipar fejlesztése körül már eddig is oly jelentős érdemeket szerzett.

Legújabb akciója a csipkeverési ipar fellendítése. Lelkes kezdeményezése és agitálása a legszebb sikerrel járt. A Magyar Védő-Egyesület kolozsvári fiókja élén a nemes grófnővel megalakította Torockó-Szent-Györgyön a csipkeverő tanfolyamot, melynek már is igen sok növendéke van. A tanfolyam célja e fontos házi-ipar versenyképessé fejlesztése és főleg a már szinte feledésbe menő régi csipkeverő művészet felélesztése, közkinccsé tévése s a legszebb ősi minták, ornamentikai motívumok reaktiválása. A tanfolyam felügyelője Gál Miklós t.szt.-györgyi unitárius lelkész, a honi iparfejlesztés ismert bajnoka. A tordai Védő-Egylet lelkes örömmel ígérte meg a testvéregyletnek, hogy e fontos akcióját minden erejéből támogatni fogja. Igaz magyar lelkek, honszeretet melegétől áthatott szívek akciója ez s ezért hisszük, hogy a magyarok Istene a legszebb sikerrel fogja megáldani.” (Aranyosvidék, 1909. jan. 9.)

Batikolt „lanna” csipkeminta

„Csipkeverő tanfolyam Torockószentgyörgyön.

A múlt és azt megelőző számunkban megemlékeztünk már a Torockószentgyörgyön létesített csipkeverő tanfolyamról. Örömjünkre szolgál, hogy honi iparunk fellendítése tekintetében igen fontos jelentőségű praktikus intézmény életképes működéséről néhány szóval ezúttal is megemlékezhessünk. Mint Torockószentgyörgyről értesítenek a tanfolyam január hó 6-án kezdődött előbb csak 20 növendékkel. Azóta a tanulók száma napról-napra nő s a község és vidék lelkes érdeklődéssel karolja fel a tanfolyam eszméjének minél szebb sikerre való vezetését. A növendékek a legnagyobb érdeklődéssel és buzgósággal vesznek részt a tanfolyam előadásokon, hol különösen Csíki Viktorné tanítónő gondos és szakszerű vezetése mellett bámulatos gyorsan sajátítják el a legszebb ősi magyaros, Torockó vidéki stílusú ornamentikás csipke-minták készítését.

A tanfolyamot az érdeklődő közönség február közepétől kezdve már megtekintheti, egyébként különben az eredményt egy nyilvános vizsga keretében fogják a nagy közönségnek bemutatni.” (Aranyosvidék, 1909. jan. 23.)

A század elején nem csak csipkeveréssel, hanem általában a háziipar fellendítésével is foglalkoztak az illetékesek.

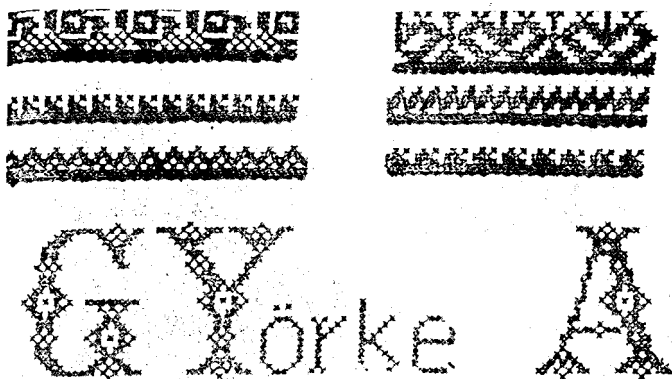
1910-ben háziipari tanfolyamot tartanak. Erről értesít az *Aranyosvidék* november 19-i száma.

„Az Erdélyi Védőegyesület háziipari szakosztálya elhatározta, hogy Torockószentgyörgyön a régi magyar hímzések felújítására háziipari tanfolyamot rendez. A tanfolyam jövő év januárjában veszi kezdetét. Az előadók erre a célra szerzett kiváló tanerőkből lesznek összeállítva.”

1914-ben bekövetkezett haláláig Torockószentgyörgyön a kézimunkázás fellendítéséért és szorgalmazásáért főleg Csíky Viktorné Tana Laura tanítónő tesz sokat. A harmincas években ezt a munkát Gál Gyuláné Péterffi Anna tiszteletes asszony vállalta magára. Az ő irányításával készültek el azok a varrottasok, amelyek a diplomát díszítik. Sok régi mintát gyűjtött össze, amelyeket aztán Szentimrei Judit is felhasznált könyvében.

A varrottasok kétféle technikával készülnek:

– Keresztszemes öltéssel, ezt szálán varrott szemes vagy szeminas varrásnak nevezik. A mintát szálszámolással varr-

Györke Anna himzése

ják alulról felfelé vagy felülről lefele haladva. Ezzel az alapanyag szálait annyira összehúzzák, hogy jellegzetes kiemelkedő felületet nyer a kivarrt rész.

Ezt a varrásmódot az iskolában is tanították a leánykáknek. A mellékelt ábra Györke Anna (később id. Csucsi Róbert felesége) iskolamunkáját ábrázolja 1911-ből.

– Lapos öltéssel készülnek az írásos, helyi elnevezéssel rámán varrott kézimunkák. Azért rámán varrott, mert a mintával kiírt, kirajzolt vásznat ráfeszítik egy fakeretre, így sokkal könnyebben, szabályosabban és szebben lehet kivarni. Hogy a minta vonala még hangsúlyosabb legyen, száröltéssel körbevarrják, inazzák. A kézimunkákhoz általában kék vagy piros hímzőfonalat, ún. fejtőt használnak.

„A torockói varrottasokról. Hírül adtuk múlt számunkban, hogy a torockói varrottasokból egy kollekción állított össze Buzogány Elek és Buzogány Elekné torockói (és nem mint tévesen szedett: torockószentgyörgyi) tanító és felesége és ezeket a varrottasokat egy bizottság április 8-án a vármegeház nagytermében kisorsolja.

A sorsolással kapcsolatosan többek közt azt írtuk Buzogány Elekről és feleségéről, hogy ők bontották ki e nemes akciónak – vagyis a torockói háziipar népszerűsítésének – lobogóját.

A történelmi igazságnak és újságírói kötelességünknek tesszünk most eleget azzal, hogy hírünket ebből a szempont-

Készül a rámánvarrott

ből némileg helyreigazítjuk anélkül, hogy ezzel Buzogány úr és felesége érdemeikből valamit elvonni akarnánk. Múlt számunk megjelenése óta szerzett behatóbb informálódásaink alapján ui. leszegezzük azon tény, hogy a torockói varrottások megismertetésének, népszerűsítésének és általában a torockói háziipar részére piacért való küzdelemnek első bajnoka Csíky Viktorné torockószentgyörgyi ált. isk. igazgató felesége (ki maga is tanítónő) volt, ki nagy idealizmussal, önzetlen, lángoló lelkesedéssel és kiváló szakértelemmel karolta fel a torockói varrottások és csipkék sorsát. Kerek húsz esztendővel ezelőtt Thoroczka Sándor kezdeményezésére leánya Báró Rudnyánszki Béláné (a jelenlegi kolozsvári kir. táblaelnök felesége) közvetítésével Téglás István akkori tanfelügyelő buzdítására igazi honleányi buzgósággal és lelkesedéssel látott hozzá Csíky Viktorné a torockói varrottások fellendítéséhez. Nebéz, de művészi hajlamokkal áldott, lelkének gyönyörűsége munká volt. A régi, régi már-már elfelejtett gyönyörű antik mintákra és ornamentikai motívumokra kioktatta az új nemzedéket s kerestet, kenyérforrást adott ezzel kezükbe. Megtanította nekik azokat a szépséges régi „írásos” varrottásokat, melyeket Izabella főhercegnő a Csíky né érdemeinek kiemelésével oly meleg elismeréssel és elragadtatással dicsért meg. A Csíky né lelkes buzgalmának fényes bizonyítéka volt az a jól sikerült

csipketanfolyam is, melyen a torockói és t.-szentgyörgyi lányokat és menyecskéket a legművészbib mintájú, finom népies csipkék verésére oktatta ki s ma a csipkeverés fontos keresetforrása e vidéknek. Tavaly több mint 8 ezer méter csipkét vertek a torockó-vidéki nők s igen sokat szállítottak Angliába is.

A torockói varrottásokat és csipkéket Csíkyne tavaly felkérésre a kolozsvári áll. tanítóképző intézetben nagy tetzés mellett tudományos szempontból is ismertette a növendékek és szakemberek előtt s ezzel is a népszerűsítés eszméjét szolgálta.

Midőn tehát a torockói varrottások propagandájáról van szó igaz nagybecsüléssel kell elismernünk, hogy az úttörő küzdelem első zászlótartója Csíky Viktorné úrnő volt, kinek férje e szép munkában is mindenkor lelkes segítőtársa volt.” (1912. III. 16.)

A varrottások fellendítése a torockóiak szívügye is. A szorgalmazók itt is tanítóházaspár, Buzogány Elek igazgató és felesége, Némethy Eliz tanítónő. 1912-ben a két faluból összeszedett varrottások jobb eladása érdekében sorsjegyeket adtak el és a tordai vármegyeház nagytermében rendezett sorsoláson értékesítették ezeket. Az *Aranyosvidék* riportere erről az akcióról több rendben is lelkes hangú cikkekben számolt be. A hibát ott követte el, hogy az egyik cikkben csak a Buzogány házaspárt, a másikban csak Csíkyéket említette. Erre aztán március 23-án két nyilatkozatot is kapott a szerkesztőség a fent nevezettektől, amelyeket, becsületükre legyen mondva, minden változtatás nélkül közöltek.

Két nyilatkozat a torockói varrottásokról. *Múlt számunkban ismételtén foglalkoztunk a torockói varrottások ügyével, illetve a varrottások fellendítésének, népszerűsítésének közérdekű kérdésével. Úgy ezen, mint előző cikkünk megírásában igen természetesen nem vezetett minket semmiféle személyi motívum, vagy personális ízű törekvés. Pusztán szigorú tárgyilagosságból kellett emlétenünk a Buzogány Elek és felesége, valamint Csíky Viktorné és férje neveit.*

Most e múlt számunkban közölt cikkünkre vonatkozólag egyszerre két nyilatkozatot is kaptunk, egyiket Csíky Viktor torockószentgyörgyi ált. iskolai igazgató úrtól, a másikat Buzogány Elekné torockói általános iskola igazgató úr feleségétől.

Az alábbiakban kérésükre büen, szó szerint leközöljük mind a kettőt, anélkül, hogy azokhoz, a fentiekén kívül ezúttal a magunk részéről egyéb kommentárt fűznénk. Íme az egyik:

Az Aranyosvidék múlt számában TOROCKÓI VARROTTASOK cím alatt megjelent közleménynek téves az a része, hogy a torockói régi írásos varrottásokat újólág feleségem tanította meg. Feleségem húsz év óta a torockói szemes varrottások tanításával és terjesztésével fáradozott, az írásos varrottások tanításával és terjesztésével egészen a múlt évig nem foglalkozott senki. Mikor Izabella főhercegnő Torockón járt, a torockói úri nők bemutatták a régi, írásos varrottásokat, melyek a főhercegnőnek igen-igen megtetszettek. Ez indította az Erdély-részi háziipari szövetséget arra, hogy az írásos varrottásokat felújítsa s azok megtanítására úgy Torockón mint Torockószentgyörgyön tanfolyamokat rendezzen. E tanfolyamok a múlt évben tartattak meg, s ezeket Kelemen Ilona okleveles tanítónő vezette. A tanfolyam bevégezte után a házi ipari szövetség közvetítésével a szemes varrások mellett írásos varrottásokból is rendkívül sok megrendelés jön, melyeket Szentgyörgyön a feleségem közvetít.

Csíky Viktor

Torockószentgyörgyi igazgató tanító

* * *

És így szól a másik:

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Az „Aranyosvidék” múlt heti számában TOROCKÓI VARROTTASOKról megjelent közleményére vonatkozólag – mint ez ügyben illetékes tényező – szíves engedelmével válaszolok.

Én, a torockói állami iskola tanítónője, elismerem mindenben a torockószentgyörgyi állami tanítónő Csíky Viktorné érdemeit, azonban legyen szabad megjegyeznem,

hogy ezt a nagy munkásságot Torockószentgyörgyön fejtette ki és nem Torockón, márpedig a közleményben csak Torockóról van szó és nem Torockószentgyörgyről, Torockón kifejtett munkásságát pedig senki sem ismeri.

A világeért sem akarom nevezett tanítónő munkásságát kisebbiteni, de mivel Torockót és Torockószentgyörgyöt egy kategóriába hozza, melynek varrottasait is ő cultiválta, – felelnem kell. Csíky Viktorné 1869 előtti években Torockón, mint tanítónő működött és kézimunkából csak a horgolást tanította.

Ezt felnőtt tanítványai bizonyítják, kik közül csak az tud varrni, akit hajlama vitt a megtanulásra. Utána több tanítónő is következett, ezek is csak a horgolást tanították az iskolában.

Ezután következtem én, ezelőtt 16 évvel, mint kezdő tanítónő, még az eskütétel napján felhívott, vármegyénk akkori kir. tanfelügyelője Téglás István, hogy a helybeli varrottas felkarolása az iskolában erkölcsi kötelességem legyen. Hogy mennyire baladtam e téren azóta, felnőtt tanítványaim munkáival bizonyítom és másokkal nem.

*Jelezve volt a közleményben, hogy Izabella főbercegnő öfensége írásos varrottasait is megdicsérte, holott a csipkéken kívül semmiféle torockószentgyörgyi munka nem volt Torockón bemutatva. Az írásos varrások a nevezett kiállításra közsé-
günkéből kerültek elő, melyeket ezelőtt 100–200 évvel varrtak.*

Az írásos varrás újabb keletű, melynek fejlesztése az Erdély-részi Háziipari Szövetség támogatásával Hegyi Gyula iparfőfelügyelő úr érdeme, aki személyesen felkeresett ez ügyben Torockón és így létesült a régi írásos varrás felkarolására a tervezett tanfolyam 1911 év elején. A tanfolyam vezetésével a torockószentgyörgyi református lelkész lányát Kelemen Ilona okleveles tanítónőt bízták meg, aki igazán fáradhatatlan szorgalommal és kiváló művészi érzékkel és tudással mindkét községben szép eredményt mutatott fel a tanfolyam végeztével. E vizsga a felnőttek vizsgája volt, mert az elemi iskolában nem taníthatjuk a rámán varrást, itt csak az ún. szálán varrás kezelhető.

Végül a csipketanfolyam igaz, hogy Torockószentgyörgyön volt, de megelőzőleg beküldtek tanulni egy néhány

szentgyörgyi lányt. Azok Torockóra lejárva elsajátították, s otthon bevezették a többieket is – valamint vezetőjüket – Csíkyt is. Ezt a tanfolyamot is az Erdély-részi Háziipar Szövetség tervezte és díjazta is, mint a másikat.

Hogy szép és országokra kiható munkásságot fejtenek ki ugyan a varrottas, mint a csipkeverés terén Csíkyne vezetésével, elismerem, de utána teszem őszinte erős nyilatkozattal, hogy Torockószentgyörgyön és csakis ott – Torockón nem! Ez tiszta színigazság, melyet kötelességem volt szerkesztő úr tudomására hozni.

Méltóztassék elbinni, hogy minket nem hiúság, önbittség, dicsvágy vezetett arra, hogy férjemmel együtt nevémet a hírlapokba kitéttük, hanem, hogy nagy fáradsággal és erőnk feletti költségekkel járó országos sorsjátékunkra felhívjuk a közönség figyelmét, mivel annak sikerét előmozdítani így könnyebben véltük.

Maradtam a tekintetes szerkesztő úrnak
Torockón 1912. március 19.

kiváló tisztelője
Buzogányné Némethy Elíz
állami iskolai tanítónő

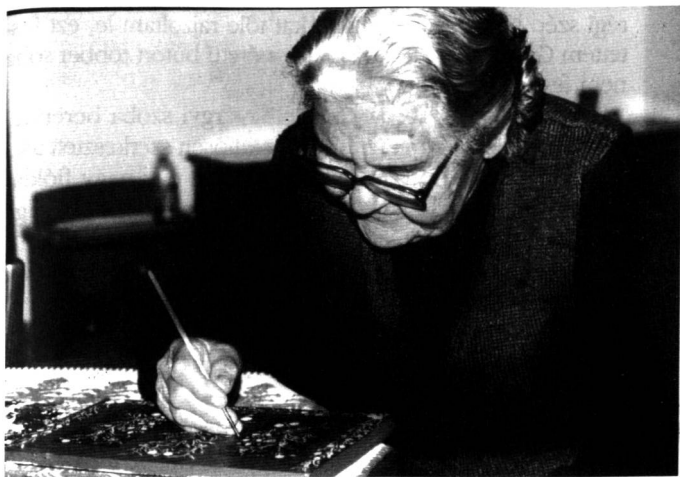
Az olvasó száz év távlatából már megmosolyogja ezeket a nyilatkozatokat, de aki ismeri a mai viszonyokat tudja, hogy versengés ma is van a két falu között és ennek megnyilvánulása nem minden esetben a legnemesebb.

Itt említjük meg, hogy a 20. század 30–60-as éveiben a legszorgalmasabb és legeredményesebb művelői a torockói varrottasoknak a „Téglás-lányok” voltak. A mintákat Kelemen Irma tekintetes asszony (id. Ugrayné testvére), a falu varrónője rajzolta, másolta.

2. Bútorfestés

A torockószentgyörgyi hagyományosan berendezett szobát a varrottasokon kívül a festett bútor teszi színessé, otthonossá.

Aki még érti a bútorfestés mesterségét Torockószentgyörgyön és művészi érzékkel műveli azt, Varga Júlia, Uli néni, ahogy őt mindenki nevezi a faluban.

Varga Júlia – Uli néni munka közben

Tőle érdeklődtem erről a valamikor ezen a vidéken virágzó iparágról, amit Brassai Sámuel őse is művelt a 18. században.

Torockószentgyörgyön manapság senki sem foglalkozik hagyományos bútorkészítéssel és festéssel – meséli Uli néni. Az 1930-as években Vernes Judit volt az utolsó bútorfestő (Vernes András festőművész rokona). Ő aztán 1938-ban Budapestre költözött. Torockón régebben egy Kovács Márton nevű mesterember dolgozott, majd sokáig ott sem foglalkozott ezzel senki. Újabban Király Ferenc készít bútorokat.

Én „felkérésre” fogtam neki a bútorfestésnek, mosolyodik el Uli néni. Az akkori unitárius pap, Gál Gyula felesége kért meg, hogy fessek meg egy helybeli asztalos által készített bútort. Ez 1940 körül történt. A Felszezen élt egy Bara Anna nevű asszony, akiről tudtam, hogy

Festett bútorok

régi szép bútora van. A mintákat tőle rajzoltam le, ezt festettem Gál Gyula bútorára. Nagyméretű bútort többet soha nem festettem.

A hagyományos torockószentgyörgyi szoba berendezéséhez székek, karos padláda, különösen szerkesztett asztal, amelynek lapja elhúzható, közepén egy nagy fiókláda található, ez külön is kihúzható, falba épített vagy sarokra készített téka tartozik, és persze a kelengyész láda, amelynél a fedél belső oldalára írták a tulajdonos nevét és a láda készítésének dátumát.

Uli néni idős kora ellenére, napjainkban is dolgozik – fest, eredeti formában készített kis bababútorokat és falra akasztható sőtartókat.

Kis ládikái messze földre is eljutottak, emlékeztetőül, hogy tulajdonosa a torockói völgyben járt.

3. Népdalok Torockószentgyörgyről

Almási István népzenekutatóé az érdem, hogy 1963-ban és 1964-ben aranyosszéki kutatómunkája során Torockószentgyörgyöt is felkereste. Aranyosszék öt helységében (Aranyosgerend, Kövend, Kercsed, Szentmihályfalva, Torockószentgyörgy) több mint 200 népdalt és népballadát sikerült magnóra rögzítenie. Ebből a gyűjtésből a *Művelődés* 1972-es Torockóról szóló számában 10 dallamot közöl, amelyekből

Festett bútorok

Festett bútorok

2 torockószentgyörgyi. Az alábbiakban ezeket adjuk közre, mint a torockói völgy népe alkotóerejének olyan termékét, amelyet csak nagyon ritkán szoktak említeni.

Maros partján

Maros partján elaludtam,
Jaj, de szomorút álmodtam!
Megálmodtam azt az egyet,
Hogy a babám mást is szeret.

Szeress, szeress, csak nézd meg, kit,
Mert a szerelem megvakít.
Engemet is megvakított,
Örök bánatba taszított.

El kell menni...

El kell menni, ha esik is,
Bárha nehezen esik is.
Nehezen esik a járás,
Tőled babám a megválás.

Tempo giusto ♩ = 126 Torockószentgyörgy

1. El kell men-ni ha e - sik is,
Bár - ha ne - he - zen e - sik is.
Ne - he - zen e - sik a jár-ás,
Tő - led, ba - bám, a meg - vá - lás.

1|3. vsz.   2|3. vsz.

2. Ugy elmegyek, meglátjátok,
Soha hírem se halljátok.
Mikor híretem halljátok,
Leveletem olvassátok.

3. Ha te elmégy, én is el,
Tőled nem maradok el.
Nehezen esik a járás,
Tőled, babám, a megválás.

Tempo giusto ♩ = 72 Torockószentgyörgy

1. Ma - ros part - ján el - a - lud - tam,
Jaj de szo - mo - rú t ál - mod - tam!
Meg - ál - mod - tam azt az e - gyet,
Hogy a ba - bám más t is sze - ret.

2. Szeress, szeress, csak nézd meg, kit,
Mert a szercelem megvakít.
Engemet is megvakított,
Urök bánatba taszított.

Úgy elmegyek, meglátjátok,
Soha hírem se halljátok,
Mikor híremet halljátok
Leveletem olvassátok.

Ha te elmégy, én is el,
Tőled nem maradok el.
Nehezen esik a járás,
Tőled, babám, a megválás.

4. Gyermekcsúfolódók

Népmeséket vagy népballadákat senki sem gyűjtött Torockószentgyörgyről, de harminc éves tanítói pályafutásuk alatt a Vincze pedagógus házaspár a gyermekfantázia és csúfolódó hajlam ritka termékére, a gyermekcsúfolódókra figyelt fel. Főleg gyakori kereszt- és vezetékneveket gúnyolnak, érdekes, hogy egy rigmussal a sokgyerekes családokat is kicsúfolják.

Úgy látszik, a sok testvérnek nem örültek a gyerekek, mert osztozni kellett azon a kevesen is, ami jutott.

1. Benedek, Benedek, ha utánad eredeek,
Ulyan (olyan) ducat eresztek,
Amilyet csak szeretek.

2. Kuruci-pici bárányláb
Tetűt, békát össze rág.
(A gyakori Kuruc családnevűeket)

3. Három kicsi, hat apró
Kilenc kis paranyikó.
(A sokgyerekes családok)

4. Jóska, Bóska, Babóska,
A békáknak apósa.
(A Jóskákat)

5. Sanyi, Sanyi sapka
Tejbe főtt a laska.
Mit eszik a macska?

Egeret, bogarat,
Mindenféle madarat!

6. Szabó, Szabó szoptató,
Kerék alá nyomtató.
(A Szabó családnevűeket)
7. Mihály, kicsi kutyát ne csinálj!
8. Gergely – pápa – ég a lámpa!
9. Új esztendő, lyukas kendő,
Kelj fel, Ferkó, ég az erdő.

5. Ünnepi köszöntők

Ünnepet, karácsonyt, újévet, húsvétot a faluban még napjainkban is szokás verses mondókával köszönteni.

Ezek a köszöntők is Vincze István tanító úr gyűjtése. Változatlan szöveggel adjuk közre.

Érdekes, hogy 1896 szilveszterére, a milleniumi alkalomra külön verset költöttek. Ki volt a szerzője, nem lehet tudni, talán Csíky Viktor, mert ő már akkor Szentgyörgyön tanítóskodott.

Régebben is, ma is, a gyermekek nagy előszeretettel betlehemeznek, pásztnak, királynak öltöznek. A szent család figurális ábrázolása helyett, mivel unitáriusok, egy, a jászolt szimbolizáló ládikát visznek magukkal.

A jelen kiadványban helyet adunk ennek az anyagnak is, mint a torockószentgyörgyiek 20. században sem lankadó sajátos szellemi termékének.

6. Torockószentgyörgyi betlehemes

Futár: Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus a magas mennyekben, ki kegyelmet hozott az új ünnepekre, tartsa és marassza mindannyi örömmel. Mi nem azért jöttünk, hogy valami história beszédet mondjunk, hanem a mi Úr Jézusunkról egy szép példát mutassunk. Társaink kint van-

nak, betlehemet hordoznak. Egy pár percre szállást keresni szabad lesz vagy sem?

Ének: Juhok, pásztorok, áldás ti reátok

Az Isten angyala leszállott melléje,

Nagy félelemmel telik meg a szíve.

Nyáját őrizvén éjjel a mezőben,

Nyáját őrizvén éjjel a mezőben.

Szent Szűz Mária, könyörögj érettünk,

Hogy e világon boldogan élhessünk,

Hogy e világon boldogan élhessünk.

Gáspár: Felséges királyom, nyisd meg ajtódat,

Fogadj be mint szegény elfáradt szolgálodat.

Heródes: Parancsolom, szolgálám, nézz ki segítséggel,

Ki mer kopogtatni ajtómon oly bátor szívvel?

Futár: Ki vagy, mi vagy, honnan jöttél?

Mi dolog, hogy éjszakára szállást nem kerestél?

Gáspár: A császár birodalmából jöttem tihozzátok,

Hogy éjszakára szállást adnátok.

Heródes: Itt már bizony szállást nem kapsz,

Ha a piac közepén a jég hátán is megfagysz.

Gáspár: Óh, te kemény kősziklához hasonló nemzedék, még a pogányba is van némi kegyesség, hát tebened miért nincs uradhoz való engedelmesség?

Heródes: Ereszd be, barátom, egy pár percre fűtözni.

Futár: Gyere be, barátom, egy pár percre fűtözni.

Gáspár: Jó estét, felséges királyom.

Heródes: Isten hozott, kedves, jó barátom. Látod, tisztelt király házamnál sok vendég van, így hát tisztelt király házamtól elmehetsz.

Ének: Vajon József mit gondoltál,

Hogy istállót választottál?

Nem találtál nyugvó helyet a városba

Hanem inkább helyet barmok közé a jászolyba.

Betlehem városába, rongyos istállójába,

Szénába, szalmába született a kis Jézuska istállóba.

Futár: Felséges királyom, úgy hallottam, hogy új király született.

Heródes: Ki ez az új király?

Gáspár: Én vagyok az első pásztor, ki az előbbi tartományból jöttem tihozzátok, hogy egy fényes csillag által felismertem, hogy új király született. Annak jöttem felismerésére és tiszteletére.

Heródes: Mit beszélsz, hogy új király született? Hisz tudván tudod és hallván hallod, hogy én vagyok a királyok királya, Heródesek Heródese, kinek egy kardcsapására az egész föld megrezzen.

Gáspár: Várjon, felséges királyom, elmesélem az egész történetet, csak először énekeljünk el egy szép éneket.

Ének: Mennyből az angyal...

Angyalok éneke: Keljetek fel, pásztorok, pásztorok,
Kik juhoknál alusztok, alusztok.
Megszületett uratok, uratok,
Néktek kis Jézusotok!
Néktek kis Jézusotok!

Fiatal pásztor: Hallod, testvér, mit mond az angyal, új király született.

Öreg pásztor: Hallom, hallom, csak ne igen rángasd a bundám, hisz így is elég rongyos.

Fiatal pásztor: Gyertek, menjünk felismerésére és tiszteletére.

Ének: Menjünk, menjünk, mendegéljünk,
Vegyünk botot a kezünkbe,
Essünk térdre előtte,
Imádjuk, mint új urunkat,
Imádjuk, mint új urunkat.

Fiatal pásztor: Édes kis Jézuskám, én vagyok a legfiatalabbik pásztor, aki sokat szaladgált a juhok után. Hoztam egy bárányt, fogadd jó szívvel.

Öreg pásztor: Édes kis Jézuskám, én vagyok a legöregebbik pásztor, aki sokat cammog a juhok után. Hoztam egy sajtot, fogadd jó szívvel.

Ének: Pásztorok, pásztorok, keljünk fel,
Betlehembe menjünk el.
Betlehem városába, rongyos istállójába, szénába,
szalmába
Született a kis Jézuska – istállóban.

Futár: Tisztelt házigazda, ezzel kötelességünket befejeztük,

Üres erszényünket kitárva terjesszük.

Ének: Nosza, tehát, jó gazda,

Ha elindítsz utunkra,

Házadnál maradjon Istennek áldása,

Házadnál maradjon Istennek áldása.

Egy-egy pohár jó borral beszélgessünk jó módra

Hogy szívünk, hogy lelkünk megnyugvást találjon,

Forintokat majd adnak, tallérokat ráadnak.

Forintok, tallérok utunkra indítanak,

Forintok, tallérok utunkra indítanak.

*****

Újévi köszöntő

Bátyámuram azt kívánom az új évben néked,

Áldjon meg a Mindenható minden jóval téged.

Béke, öröm és egészség, áldás és szerencse,

Minden teted jobbról jobbra azonnal kövesse.

Annyi boldog öröm érjen ebben az új évben,

Mint amennyi csillag ragyog odafenn az égen.

Húsvéti köszöntő

(Bartha Miklós Tinkó)

Húsvét másodnapján köszönteni járok,

Öntöző vízzel, hol vannak virágok.

Illatos vízzel virágot üdíték,

Minden kicsi kertbe gyorsan besietek.

Virulj, kis leányka, el ne hervadozzál,

Megöntözlek szépen, csak hogy viragozzál.

Még vaj egy szavammal szívetekbe vésem,

Erősen álljatok mindig a hitben, hogyha vihar lépzen.

Mint ahogy a Jézus húsvétba feltámadt,

Viruljatok ti is szép magyar leányok!

Karácsonyi köszöntő

Egy nap meg egy este, minden esztendőben
Szeretném, ha király lehetne belőlem,
Ha nem is, ha nem is valami sokáig,
Karácsony szombattól karácsony napjáig.

Karácsony szombatján, mikor csillag támad,
Kinyitnám aranyos, gyöngyös palotámat,
Minden elhagyottat oda gyűjtögetnék,
Sápadozó árvát szárnyam alá vennék,
Ha koldus, ha bűnös, nagy birodalmomba
Szerető szó nélkül senki se maradna.

Újévre

(1896) Millenniumi köszöntő

Jön az újesztendő, jön mosolygó arccal,
Mosolygása minket biztat és vigasztal;
Vigaszt hint a múltak fájdalmas sebére,
Feledtetvén velünk mi rossz eddig ére.
És biztat, hogy jövőnk szebb lesz mint a múltunk,
Ha a történetnek példáin tanulunk;
Mert ez az ezredik esztendeje annak,
Hogy itt van hazája; hol van a magyarnak.
Jön mosolygós arccal, íme itt is van már,
Tanúbizonysága ennek az új naptár.
Hát köszöntsünk rája: Isten hozott nálunk!
Jöttödnék örüljön **hazánk** úgy mint házunk.
Töltsd be szíveinket édes boldogsággal,
Hogy kedvünk ne jöjjön sort cserélni mással,
Amint rámutatsz a messze múlt időre,
Párducos ősökre, nagyokra, dicsőkre.
Fényes napsugárral úgy rajzold jövőnket,
Másodszor feltűnő ezer esztendőnket.
Öntsd bele tudatát, erős hitét annak,
Hogy még világ-világ maradunk magyarnak.
S az a nép, mely itt él mondhassa örökké,
Dicsértessék Árpád apánk mindörökké.

XVI. Tallózás az unitárius egyház aranykönyvéből és a korabeli sajtóból

Az 1800-as évekből származó feljegyzések főleg tűzvészekről tudósítanak. Az a tűzvész, melyről még a Nagyenyeden megjelent *Közérdek* is írt 1882 novemberében, egy csütörtöki napon pusztított, amikor mindenki a vásáron volt. A zsúpfedeles házak percek alatt tüzet fogtak és leégték. Erről a szomorú eseményről Thoroczkay Lajos a következő tudósítást küldi a *Közérdek*nek.

„Toroczkó-Szentgyörgy, 1882. nov. 4.

Tisztelt szerkesztő úr!

Szomorú esetről kell tudósítanom becses lapját. Folyó hó 2-ik napján déli egy órakor tüzet jelző vészharang verte fel a lakosokat; a tűz az alsó utcában ütött ki és alig két perc alatt három telek állott lángban. A szél rohanva vitte a lángokat, az oltókat többször megkerülte, legyőzte a legnagyobb erőfeszítést, pedig a községnek jól felszerelt, erős szivattyúja van. Az oltáson dolgozók szétszaladtak, ki-ki saját tűzbélyét védelmezte. Mikor a járási szolgabíróság és a lelkes toroczkaiak segélye megérkezett, az utcasor végig a szembelevő részben lánggal égett. A tűz már a templom fedelén is kiütt, a csendőrőrmester futár által a nagyenyedi parancsnokságtól kért segélyt.

A toroczkaiak segélyével végre sikerült a szél dacára is a terjedő vészt megállítani, mikor már az iskola is minden felszerelésével odaégett.

A lakosok egy része a kolozsvári országos vásáron, más része a nagyenyedi heti vásáron, mások meg kézi cséplőgépekkel voltak távol.

Seemann József nagyenyedi királyi csendőrbadnagy a rendőrségtől kért segélyt és a lelkiismeretes hatóság azonnal felajánlotta a tűzoltókat. – Este 8 órakor érkeztek meg a nagyenyedi tűzoltók a csendőrbadnagy és **Incze Sámuel** szertárnok vezetése alatt, kiknek rövid pár órai erélyes munkája teljesen eloltotta a tüzet.

Nagy-Enyed Toroczkó-Szentgyörgyhez 25,5 kilométer, de a tűzoltóság nem nézte a távolságot, nem a fáradtságot, mint igaz jótékonysági társulat sietett a vészhez.

Seemann József kir. csendőrhadnagy úr, Incze Sámuel szertárnok úr, mint az itt működött tűzoltók parancsnoka, Sándor Miklós úr, ki szíves volt a tűzoltókat saját fogalán kibozni – és a tűzoltó egyesületnek ez oltásban részt vett tagjai fogadják a község hálakifejezését önfeláldozó erőfeszítéseikért.

Huszonnégy telek földig leégett gazdasági épületeivel, takarmányával, élelmi készleteivel; öt telken csak a lakház maradt meg.

A kár tízezer forintra tehető, biztosítva volt 2400 forint érték. – 89 ember áll fedél és élelem nélkül.

A pillanatnyi segélyről gondoskodva van.

A károsultak nevében felkérem mindazokat, kik részvétel éreznek a szerencsétlenség iránt, adakozzanak a nyomor enyhítésére. Egyszersmind felkérem a tekintetes szerkesztő urat, nyisson tért lapjában az adakozások elfogadására.

Thoroczky Lajos

A jószívű emberbarátok adakozásait lapunk szerkesztőseje készségesen elfogadja, közvetíti és nyilvánosan nyugtatványozza. Az adakozások sorát szerkesztőségünk 2 forinttal nyitja meg.

1892 novemberében adják át hivatalosan gróf Thoroczky Miklós által az egyháznak adományozott felekezeti jellegű temetőhelyet. Ez a „vápa”, ahogy a szentgyörgyiek nevezik. Kijelölt temetőre azért volt szükség, mert ősidőktől fogva az unitárius részről gyakorlatban levő kerti temetkezést 1883-ban szolgabírói rendelettel szigorúan eltiltották.

1893-ban a temetőt körbeültetik akáccal.

1896 januárjában ismét tűz volt a faluban. Akárcsak 1882-ben, most is a torockói tűzoltók segítségével sikerült megfékezni a tüzet.

A torockóiak gyűjtést is rendeztek a tűzkárosultak javára. Az *Aranyosvidék* a megsegítők névsorát is közli az adományozott összeg feltüntetésével. Ez a lista azért is érdekes, mert tulajdonképpen az akkor Torockón lakó családok felsorolása. Mindenki adakozott anyagi helyzete szerint 4 forinttól (Simon József és neje) 5 krajcárig (Ke-

lemen Judit), 2 véka gabonától (özv. Bozora Kati) 2 kupáig (Móricz János).

Toroczkó Szt. Györgyi önk. tüzoltó egyesület ivén Toroczkóról adakoztak: Simon József és neje 4 frt, Zsakó János postamester 3 frt, Czupor Ferencz 2 frt, Gál Miklós lelkész 1 frt, Kriza István 1 frt, Kelemen Ferencz 1 frt, Simándi Andor 1 frt, Kerekes Ferencz 1 frt, Balogh György 1 frt, id. Czupor Miklós 1 frt, Vajda Márton 1 frt, Léb Adolf 1 frt, Vernes András 1 frt, Varga Zsuzsa 1 frt, Vernes Pista 1 frt, özv. Borbély Mártonné 1 frt, Móricz Miklós 1 frt, Veres István gyógyszerész, Bland Lipót, id. Demény József, Zsakó József, Veres Mihály, Vernes István, Botár István, Zsakó István, Molnár László, ifj. Molnár János, Vajda József, ifj. Király István, Vernes József, Király István, id. Király István, Vernes Andor, Tamás Andor, Farmasi Albert, Lázár Miklós, Barabás Jánosné, Lakatos János, Mihácsa Miklós, Tobiás Simon, Csépi István, Botár Simon, Váló János, Vernes Ferencz, Csépi János, Vernes János, Botár István, Botár Andor, Tangel József, Simon Miklós, Barabás János, Kriza Sára, Babuczki Péter, Borbély Péter 50–50 krajcár, Borbély Ferenc 1 frt, id. Botár Sára, Kovács N., Pál András, Demény Andor, Hercze István, Szabó Ferencz, Veres György, id. Gergely Mihály – 40–40 kr, Tóth István, Kriza Ferencz, Székely József, Botár József, Király József, Tóbiás Andor, Vernes Simonné, Tamás Simon, Tobiás János, Móricz János, Vernes Andor, Klacza János, Vernes István, Jakab József, Király Ferenc, Orosz Ferenc, Székely József 30–30 kr, ifj. Laczi István, id. Almási István 25–25 kr, Brád Simon, Botár Simon, Szabó Ferenczné, Gelei Dani, Gál Sándor, Demény Ferenc, özv. Pál Andorné, Demény Ferenc, ifj. Hercze József, Demény János, Demény Ferencz felső, ifj. Koronki István, Szakács Gergely, Hercze Márton, Barta Simon, ifj. Barabás János, Király Ferencz, özv. Kolcza Simonné, Király István, özv. Demény Józsefné, Botár Berczi, Botár János, Vernes István, ifj. Almási István, Szász Samu, Szilágyi József, Almási József, ifj. Gál Györgyné, Király János, id. Botár János, Barentes Istók, Kelemen János, Lakatos János 20–20 kr., Botár Miklós, Kriza Gergely, Pál Ferenczné, Hercze István, Rácz Ferencz, Borbély Andor, Borbély Sára, Tamás

Ilona, ifj. Laczi István, Csucsi János, Hercze István, özv. Pap Simonné, Ekárt Sándor, Huszár József, Székely Simon, Tobiás Dani, Szász Ferenc, Szakács Gergely, Pál Sára, Móricz Zsuzsa, Pozsgi Simon, Vernes Józsefné, Koronki Györgyné 10–10 kr., Tóbis János 8 kr, Kelemen Judit 5 kr, összesen 59 frt 83 kr.

Gabonát adtak: özv. Bozola Kati 2, Székely János 2, Bot József, Borbély János felső, id. Vernes János, Simon Miklós, Bozsla, Simon Miklós közjegyző, Bartók Simon, Simon János Kurucz 1–1, Pozsgi Gergely, Pozsgi József, Györke Geczi, Györke János, Becze János, Szakács Mihály, id. Becze Istók, Simándi Istók, Györke Jánosné suszter, Györke Istók, Györke Péter, Bara Miklós, Szakács Ferenc, Simon József, Imre Istók, Szűcs József, Kozma István, ifj. Szakács János, ifj. Györke János fél-fél vékát, Barta János 6, Kozma Geczi 6, Bara Mihály, Barta Simon 5–5, Varga László, Barta Istók, Mihácsa György, Barta Albert alsó, Szabó Márton, Szabó Miklós 4–4, Benedek Miklós, id. Barta János, Szabó Albert 3–3, Bara Istók, Falamon Miklós, Simon János suszter, Geczi Zsuzsa, id. Simon Miklós, Veres István, Becze János, Nagy Geczi, Móricz János 2–2 kupát.

A fent kimutatott pénzt és gabonát a község értelmesebb lakóiból összehívott bizottság Thoroczky Lajos úr elnöklete alatt, tekintetbe véve a károsodás nagyságát s a már esetleg kapott kárpótlást, igazságosan szétosztotta.

Látva a valóban meglepően szép eredménnyel végződött gyűjtést, a megszorodott, de most már megvigasztalódott károsultakkal együtt mondunk hálás köszönetet az ember és felebaráti szeretet eme szép megnyilatkozásáért. Fogadják úgy azok, kik e gyűjtéssel fáradoztak, mint a nemes szívű adakozók a tűzkárosultak leghálásabb köszönetét.

Cs. V.

1896, a millenniumi ünnepségek esztendeje.

Március 28-án a konfirmandus ifjak emlékfákat ültetnek. Ezeket a fenyőket láthatjuk a református templom körül és a falu határában a vár felé vezető úton.

Május 10-én tartják a millennium egyházi ünneplését Torockószentgyörgyön.

1897. július 8-án fényes ünnepséget rendeznek Brassai Sámuel szülőházának emléktáblával való megjelölése alkalmából.

1906. aug. 27-én ismét tűz volt a faluban.

Erről az eseményről így tudósít az *Aranyosvidék*: *A tűz elpusztított 9 házat a hozzá tartozó melléképületekkel, valamint gabona- és takarmányneműekkel együtt. A torockói tűzoltóság gyors kivonulása és a szélnek kedvező iránya mentette meg e derék község szegény lakóit a teljes elégéstől, s így a koldusbottól. A leégettek közül kettő, kiknek házuk biztosítva volt, kap részbeni kárpótlást.*

Okt. 29-én ismét egy, a fentiekre vonatkozó hír az *Aranyosvidékből*:

A belügyminiszter a torockószentgyörgyi tűzkárosultak közt leendő méltányos szétosztásra 200 korona államsegélyt utalványozott ki. A szétosztással a járási főszolgabíró Zarándi Lipótot bízták meg.

1914. március 4-én meghalt Csíky Viktorné Tana Laura tanítónő.

Az *Aranyosvidék* tudósítása: *Váratlan elhunytával érzékeny veszteség érte vármegyénk tanító karát. Az erdély-részi magyar házi ipar fejlesztésének valóságos apostolatát vesztettük el benne. Ő kellett új életre a torockói hímzéseket. Torockó és Szentgyörgy község népe, kartársai, tisztelői, és rokonai sokasága kísérte osztatlan, igaz részvétellel, koszorúktól elhalmozott koporsóját. Gál Miklós lelkész gyászbeszédében méltatta az elhunyt érdemeit. A templomban és a sírnál a torockói dalárda énekelt s a vármegye tanító testülete nevében Péterffy Gyula búcsúztatta el meleg hangú, érzékeny szavakkal. Halálát bánatos férje s nagyszámú rokonság gyászolja.*

1932-ben találunk először utalást arra, hogy a gyermekeknek közös karácsonyfa-ünnepélyt rendeztek, amelyre Punguc Ágnes tanítónő 500 lejt adományozott.

1940 Gál Gyula unitárius lelkész részletes adatokkal szolgál a határmódosítás miatt eltávozottakról. Számuk 73, úgymint: 19 családfő, ebből 13 családjával, 6 család nélkül

távozott. Összesítve: 27 kiskorúval és 46 nagykorú egyházzal lett szegényebb az unitáriusok közössége.

1941 további 7 személy távozik.

1943-ban az eltávozottak száma 24. Visszaköltözött 3.

1944 szeptemberében a falu orosz katonai megszállás alatt van. A román adminisztráció a dél-erdélyi magyarság megfélemlítésére deportálásokat rendel el. A faluból a lelkészt, Gál Gyulát és két gazdát, Szakács Andrást és Szócs Ferencet toloncolják először Enyedre, majd a Tg. Jiu-i gyűjtőtáborba.

Ebben az esztendőben elmarad az unitárius közösségek egyik legjelentősebb egyházi ünnepének, az őszi hálaadásnak a megünneplése. A nyáj szétszórva és pásztor nélkül.

1945-ben szomorú statisztikai adatokkal szolgál az Aranykönyv. A háborúban 12 torockószentgyörgyit eltűntnek nyilvánítottak és a hadifoglyok száma: 10.

1946-ból származik az Aranykönyv egyik legérdekesebb bejegyzése. A frissen alakult Bolyai Egyetem részére terményt és pénzt gyűjtöttek. 55 év távlatából sem sikerült megtudni, ki szorgalmazta ezt a gyűjtést, de egyedülálló kezdeményezés a háború utáni ínséges időkben. Azt a kicsit, amilyük megmaradt, megosztották a magyar diáksággal.

Gyűjtöttek a szárazság sújtotta székely falvak részére is.

1947 a székely akció éve. A tiszteletes asszony, Gál Gyuláné Péterffy Anna és a Nőszövetség kezdeményezésére a szárazságot szenvedett székely falvakból 42 gyermeket fogadnak be 6 hónapra. Ez is egy olyan tevékenység, mely a torockószentgyörgyiek nyitottságát, segítőkészségét bizonyítja.

1953-ból valók az első olyan adatok, melyek arról számolnak be, hogy kedvezőbb munkahelyre távoznak a faluból (14 személy), vagy nem térnek haza a középiskolát vagy egyetemet végzett ifjak (12).

1957-ben, június 30-án Brassai-émlékünnepélyt tartanak a faluban. Há nem is volt olyan nagyszabású, mint az 1897-es, mégis a körülményekhez mérten jelentős eseménye volt az unitárius közösségnek.

1958-ban megint érdekes adattal szolgál az Aranykönyv.

Tisztviselői vagy ipari dolgozói választott pálya miatt
12 személy távozik a faluból.

1961-ben újabb 16 személy költözik el a faluból.

1961-ben az unitárius gyülekezet megemlékezik Gál Gyula
lelkész 40. szolgálati évéről.

XVII. A 20. század lelkesze, Gál Gyula

Gál Barna írása

Gál Gyula személyisége, munkássága szorosan összefonódik Torockószentgyörgy 20. századi életével. Meghatározó személyisége volt a falunak. Feleségével, Péterffy Annával, azt az értelmiségi típust testesítették meg, akik hivatásból dolgoztak.

Jelen kiadványban fia, Gál Barna visszaemlékezéseit közöljük szüleiről. Ez az írás azért nagyon érdekes részünkre, mert korrajz. Számos olyan eseményről, történésről tudósít, amelyekről sem a korabeli sajtó nem tett említést, sem a megfogyatkozott emlékezők.

Gál Gyula a Homoród-menti Recsenyéd község unitárius papi család gyermeke. Gál József és Koronka Mária házasságából 10 gyermek született, Gyula a harmadik a sorban. A 20. század gyermeke 1900 januárjában született.

A székelykeresztúri gimnáziumban jeles tanuló volt, főleg a matematikában tűnt ki. Az első világháború évei tisztí iskolába sodorják, így az érettségit később tehetle le. Egyházi ösztöndíjjal 1918 őszén a teológiára iratkozik, amit 1922-re el is végez. Balázs Ferenc évfolyamtársa. Ha sok öccse és maga taníttatásába nem kellett volna besegítenie anyagilag, ő járhatta volna be a „kerek világot” mint az ösztöndíj első esélyese.

A „nagyvilágba” Balázs Ferenc ment el, de elképzeléseit a falusi gazdaságok fellendítésére, amit a nagyvilágban tanult, Gál Gyula is próbálta a torockószentgyörgyi valóságba átültetni több-kevesebb sikerrel.

1922-ben Torockószentgyörgyön megüresedett a parókia, bemutatkozott, meghívták, odatelepedett. Hogy nemcsak ő, hanem a hívek is jól választottak, bizonyítja az a 40 évi kitartó hűség, ami papja és közössége egymáshoz való ragaszkodását jellemezte. Életrajzi vallomásában beismeri, hogy az első tíz év nehéz volt. Brassai Sámuel öröksége, a 700 éves vár, a népes egyházközség, Torockó akkor még fényes szomszédsága mind-mind nyomasztólag hatott. Ráadásul még arra is várnia kellett, hogy választott jövendőbelije, a híres torockói kántortanító, Péterffy Gyula, Anna

A „Hangya” Szövetkezet előtt 1932–34 körül
Első sor közepén Gál Gyula és Csiki Viktor

(Nutka) nevű lánya felcseperedjen és a kis bakfisból (ahogy megismerte), tiszteletes asszonyi méltóságba nőjön.

1932-ben házasodik, felesége, Péterffy Anna 11 évvel fiatalabb. Ebből a házasságból nemcsak egy fiú- és egy leánygyermek születik, hanem a falu közösségi életében egy igen termékeny 30 esztendő. Példás családi élet mellett most már együtt dolgoznak a falu anyagi és művelődési színvonalának emelésén. Az 1920-as évekre már befejezték a torony- és templomjavítást. 1927-ben Gál Gyula tervei alapján közmunkával felépül a kultúrház és felveszi a Brassai nevet. Balázs Ferenc hatására 1930-ban Tejbegyűjtő és -feldolgozó szövetkezet alakul, majd Hitel- és Fogyasztási Szövetkezet, könyvelésüket Gál Gyula végzi. A szövetkezeteknek saját tervei alapján székhelyet is építenek. 1942-ben a háborús viszonyok dacára újjá építik a paplakot. Az 50-es évek végén iskolaépítéshez kezdenek, de annak befejezése előtt a papot az osztályharc félreállította.

Az építkezéseknél kellemesebb emléke a ma már nagyon idős embereknek a kultúrtevékenységgel eltelt délutánok és esték. A pap házaspár vezetésével népszínművek sorozatát tanulták és mutatták be, nemcsak helyben, hanem Aranyosszék falvaiban is. Repertoárjukhoz tartozott A cigány, A vén bakancsos és fia, a buszár, Petőfi a Hortobágyon, Nagypap álma és sok más, melyek közül néhány-

nak az após, Péterffy Gyula a szerzője. Dalárda is működött, de váltották egymást a szabó-varró tanfolyamok is. Országos ritkaságnak számított az Anya- és Gyermekvédő Liga Kiüttel doktor irányításával. Ennek köszönhetően sikerült a gyermekbaldandóságot a nullára csökkenteni.

A második világháború nagy törést okozott Gál Gyula és családja, valamint az egész falusi közösség életében. A bécsi döntés következtében Dél-Erdélyben egyre elhatalmasodó sovén nacionalista áramlat begyűrűzött Torockószentgyörgyre is. Behívásokkal, kényszermunkára való kötelezéssel zaklatták a román hatóságok a magyar lakosságot. Ennek következtében egyre többen lépik át a határt és települnek át a magyar fennhatóság alatt levő Észak-Erdélybe. Távozik testvéröccse, a kántortanító Gál Dezső, családjával. A jó hangú és jól zongorázó tiszteletes asszony áll be kántornak. Dolgoznak a spiclik, mindent megfigyelnek, különös tekintettel vannak a szószéki beszédre. Magyar falvakban, így Torockószentgyörgyön is egyre-másra rekvirálnak élelmet,

Torockói és szentgyörgyi méhészek egyesülete 1935–36

állatot, gabonát koboznak el a lakosságtól, úgymond a hadseregeknek. Letiltanak minden nemű szórakozást. Az akkor még jól működő kukoricafosztásokat, fonókalákákat is csak titokban tartják meg házaknál. 1942 telén kocsmái verekedések törnek ki a legények és a betelepített román tanítók között, a hagyományos utcai, esti nótázások

miatt. Ekkor sok fiatal menekül a határon túlra.

Feszült a hangulat 1944 nyarán. Júniusban, első hullámban sok dél-erdélyi magyar papot elhurcolnak. Gál Gyulát is internálják a kudzsiri havasok közti sugági lágerbe. Alig szabadul, szeptember elején a falvak magyar elöljáróit Enyedre gyűjtik össze, majd lovas katonák kíséretében, erőltetett menetben hajtják őket Gyulafehérvárra, onnan a Zsil völgyén át Tg. Jiu-ba. Mire odaérnek, a láger túl zsúfolt, napokig várakoztatják őket. Dr. Szász Pál közben

járására az enyedi csoportot hazaengedik. Ezalatt Szentgyörgyön lezajlott a honvéd bevonulás. Majd a kőközi tragédia, ami a hadtörténet egyik drámai példája lehetne.

A lágerbe elhurcoltakat otthon szomorú állapotok várják. A papilak és a bárói kúria feldúlva, kifosztva. A falusi családok szétszórva, ki merre tudott, menekült. A férfiak, katonák közül sokan átszöktek a határon, a nők itthon bujkálnak. A falut elözönlötték a „felszabadítók”, akik nem annyira oroszok, mint inkább irreguláris hadak, felbőszített civil, szomszéd falusi mócokkal kibővítve. A papné kislányával a torockói szülői házba menekült. A paplakban kórház, az udvaron, csűrben, istállóban lókórház működött. A három szövetkezet Wertheim-kasszáját a házban robbantották fel pénz reményében, de csak iratokat találtak benne. Ezért a ház első két szobája tönkrement, és másfél évig lakhatatlanná vált.

1945-re a háború átvonult a falun, hátrahagyva az anyagi nyomort és a lelki bánatot. Most azon aggódtak, hogy az elhurcolt vagy elmenekült családtagok közül vajon ki jön baza.

Isten kegyelméből a papi család tagjai is mind hazakerültek, egyelőre a torockói ősi házba, mert Torockószentgyörgyön a parókia még lakhatatlan.

Gál Gyula sem mentesült a zaklatásoktól, csak legalább otthon volt, ún. házi őrizetben. Ez azt jelentette, hogy minden 4 órában jelentkeznie kellett a torockói őrsnél.

Erkölcsei tartására jellemző, hogy ez nem akadályozta szentgyörgyi lelkészi teendőit. '45 tavaszán az udvaron telet zongorát fiatalok segítségével becipelik a kiégett házba és újra indítja a dalárdát, betanítva a Nemzeti dalt.

Az 50-es évekig abban az illúzióban élt Erdély-szerte a magyarság, hogy egy ténylegesen demokratikus, szabad élet fog majd megindulni.

Ezeket az éveket a gazdasági fellendülés jellemzi a

Konfirmálók – 1946

Torockószentgyörgyi dalárda 1945–48

— faluban. A zsúpfedeles házak helyett téglaházak épülnek, sok esetben a papi házaspár tanácsára és biztatására. Zömmel kalákában.

Értésülve az 1946-os szárazság után a Székelyföldön uralkodó ínségről, Péterffy Anna tiszteletes asszony szervezésében a Nőszövetséggel karöltve Felső-Háromszékről

30 tíz év körüli gyereket fogadtak, akik őszig a szentgyörgyi családok vendégszeretetét élvezték.

A háború után sok torockószentgyörgyi fiatal tanul középiskolákban, egyetemeken. Ez annál is meglepőbb, mert a háború előtt csak hárman tanultak, Móricz János, Csucsai Győző és az unitárius Köble István a református egyház támogatásával. Vakációk idején vidám nyüzsgés van a faluban. Megindult a turistaforgalom. A paplak, de sokszor a szénapadlása is, hálóbhelyül szolgál enyedi, kolozsvári, tordai kirándulóknak. Lassan megindul a társadalmi élet is. Összejárnak 5–6 pap, tanító, gazdálkodó család (Gál Gyula, Csíky Viktor, Szabó László, Gálfi Géza református pap, Ugraiék, Csíky Aranka, Varga Juliska, Felekiék, a Rudnyánszky család) és kártyáztatnak, nótáznak a tiszteletes asszony zongorajátéka mellett. Kirándulásokat is szerveznek a környékre. Fürödni járnak az Aranyosra.

A vakációzó diákság is szórakozott. Akkor zsúrnak nevezett összejöveteleket szerveztek, ahol táncolni is lehetett. Ezek színtere általában a parókia volt, ahol a tiszteletes asszony zongorajátéka szolgáltatta a zenét.

Az 50-es évek vége felé fokozatosan rosszabbodott a helyzet. Bevezették a kvótarendszert, a beszolgáltatást és beindították az osztályharc

Csucsai János (piaci) a tejszövetkezet fajbikájának a gondozója – 1947

gépezetét, kijelölve az ellenséges kulákságot, akit gyűlölni kell és megbélyegezni. Szervezni kezdték a kollektív gazdaságokat, amelyeknek ideológiai alapja a kulákság elleni harc volt.

Kiderült, hogy Gál Gyula a pap – osztályellenség. Az anyósa kulák. A 72 éves Péterffy Gyulánétól elkobozták

Konfirmálók – 1949

torockói házát, kilakoltatták és lányánál, a szentgyörgyi parókián húzta meg magát. Utcaseprésre és más közmunkára kötelezték a „tekintetes elutársnőt”, ahogy Máté István, csordapásztorból lett párttitkár, bíró nevezte. Kiderült, hogy „a föld azé, aki megműveli”. Így a papi család apraja, nagyja, az értelmiségi munka mellett, felvállalta a földművelést is. Az állatok, ló, tehen, juh gondozása, kaszálás, kapálás, trágyahordás, betakarítás lett az olvasás és tanulás mellett a mindennapi program.

A papné zongorázással szórakoztatta a vendégeket, de közben kiszaladt egy fél órára megfejni két tehenet. A pap a vasárnapi istentisztelet előtt még kiment a mezőre, a lucernát betakarítani, mert jött az eső. A pap fia 15 évesen

Torockószentgyörgyi unitárius presbitérium 1956-ban

már Enyedre, a csütörtöki vásárra fuvarozta az asszonyokat egy kis pénz reményében, mert pótlás kellett a tandíjhoz.

Mindezek mellett a lelkiismeret és a hivatástudat továbbra is arra kötelezte a papi családot, hogy ne hanyagolják el a lelki gondozást, a faluközösségben a vigasztalást és a tanácsadást.

1960-ban egészségileg megrokkanna, a hatóságoktól mellőzve, de a falu népétől töretlenül tisztelve és értékelve, elhatározták, hogy nyugdíjba vonulnak.

Idős korukra Kolozsváron lányuk közelségében telepedtek le, otthagya Torockószentgyörgyöt, ahol egy ideálisan szép, tevékeny életet éltek.

Emléküket őrzik a még élő korabeli emberek, az épületek, amiket építettek, a róluk szóló történetek, amelyek apáról fiúra szállnak és már legendaszámba mennek, és a Szentgyörgy–Torockó közti utat szegélyező diófák, amelyeknek koronáját és gyökerét ültetés előtt Gál Gyula metszette meg. Ma már mindketten a Házsongárdi temetőben nyugszanak, emlékük legyen áldott.

1963-ban a falu lelki gondozását Gál Gyulától **Sándor Bálint** (1926–1998) lelkész veszi át, és szolgálja a közösséget 34 esztendeig.

A lelkész székelyföldi származású, Torockószentgyörgy negyedik szolgálati helye. Szerencsés helyzetben van, mert felesége Papp Ella, el tudta látni a kántori teendőket. Kedves, szerény lényével mindenben támogatta férje lelkészi munkáját.

Sándor Bálint Torockószentgyörgyre kerülve fiatal lendületét, minden energiáját templomtatarozásra, szállításra fordítja.

1963-ban harangot vásárolnak, 1967-ben belső javításokat végeznek, 1972-ben bekerítik a temetőt és bevezetik a villanyt a templomba. 1975-ben a tiszteletes asszony „varrottas akciót” indít, új varrottásokkal látják el a templomot, a régieket felújítják. A templomudvar parkszerű kiképzése szintén a tiszteletes asszony és a torockószentgyörgyi asszonyok munkáját dicséri.

A paplak is korszerűsödik, bevezetik a villanyvilágítást és fürdőszobát szerelnek.

Padokkal, asztalokkal, edényekkel gazdagodik az egyház leltára, esküvők rendezésénél többé már nincs gond a terítékekkel.

A falu emlékezetében megmaradtak a lelkész házaspár által rendezett karácsonyfa ünnepélyek, anyáknap-i ünnepségek, és a minden évben megrendezett halottaknap-i megemlékezések.

Sándor Bálint tiszteletes verselő készséggel megállított ember volt. Szolgálati évei alatt a verses halotti búcsúztatók igen népszerűek voltak, de többnyire az ő tollal íródtak a menyasszony-kikérő, búcsúztató szövegek is.

A család tudomása szerint verses formában leírta Torockószentgyörgy történetét, nagy ismerője volt a környék domborzatának, vízrajzának, növénytakarójának. Sajnos ezek a kéziratos feljegyzései a Torockószentgyörgyről való elköltözéskor elvesztek, így a jelen kiadványban sem közölhetünk belőle. Különösen érdekes lett volna a környék forrásainak feltérképezéséről, leírásáról szóló munkája.

Távozása előtt egy nagyon szép kezdeményezést sikerült még megvalósítania. Felállították és kopjafával jelölték a torockószentgyörgyi első és második világháborús hősi halottak emléktábláját. A leleplezési ünnepség méltó befolyezése volt 34 éves szolgálatának.

Torockószentgyörgyről való távozása után már csak 2 évet élt.

A halál 72 éves korában érte.

Egy népes család a 20. században

Gál Barna írása

A Köble családnév Torockószentgyörgyön a 20. századig nem fordul elő, de 1918 után igen ismert és népszerű lett. Ebben az évben jelent meg a csombordi születésű Köble Márton a faluban, 23 évesen mint ácsmester-legény. Itt nőül vette a sokgyerekes Géczi család Anna nevű lányát. A menyasszony hozománya is kevés volt – mint általában, ahol sok a gyerek. Ám a szorgalmas munka s a családi összefogás meghozta gyümölcsét: ha anyagiakban nem is, annál inkább szeretetben, az összefogásban, a vallásos életvitelben, tehetségben, a művelődni vágyásban s a közösségért való tenniakaráásban. Ezek a jellemvonások uralják a Köble család máig is egyre szaporodó számú leszármazottait, akiknek a száma, immár a negyedik generációt is beleszámítva, 50 főle nőtt.

Az ifjú Köble pár az életet Csombordon próbálta elkezdni, de rövidesen Petrozsényben a bányában reméltek jobb keresethez jutni. A fiatal feleség egészsége veszélybe került a szénporos levegő miatt és orvosi tanácsra Szentgyörgyre költöztek, ahol végleg letelepedtek 1923-ban. Mindnyájuk szerencséjére, mert Anna néni közel száz évet élt.

A számunkra örök életű Marci bácsi az ácsmesterség mellett a református egyház kántora volt 45 éven át. Fizetés fejében az egyháztól földeket kapott megművelésre, használatra. Jórészt az képezte gazdaságuk alapját. Jó zenei érzéke a falu muzsikusává is tette. Ha a falu ifjúságának nem sikerült felfogadni messi járai vagy rákosi zenészeket, Marci bácsi egytagú zenekara a harmonikával bármikor „kéznel” volt. Nem csak kisebb táncmulatságokat, hanem lakodalmakat vagy reggelig tartó bálakat is végigmuzsikált lankadatlan erővel és jó hangulatban. Kis termetű, de jól gondozott lovat tartott mindig. Egyes fogatával sokat fuvarozott: piacoló asszonyokat csütörtökön az enyedi vásárba vagy hétvégén – vakációra hazatérő diákokat Enyedre, Borévre. 1970-ben halt meg, 77 éves korában.

Anna néni a falu mindenes varrónője volt. Vásznon alsóneműt a férfiaknak, vagy „lékrit”, „kiöntöst” az asszonyoknak, lányoknak. Újat, régit kifordított, foltozott, javított haláláig, 98 éves koráig.

Hosszú életük alatt 10 gyermekük született. Heten érték meg a felnőtt kort: 4 fiú és 3 leány. Ferenc, a legnagyobb, 18 évesen már sofőr Kolozsváron. Katonaság, fogság után hazajöve a fogyasztási szövetkezetet és kocsmát vezeti. A faluból nősül. Nagyon fiatal feleségével Kolozsváron lakik. Autóbusszsofőr. Mint ilyen, kivívja a történelem első autóbusszjáratát a Kolozsvár–Torockó útvonalon. Ez a járat, amit saját maga vezetett, minőségi változást hozott a két falu életébe. Az 50-es évek legelején, a kollektivizálás kezdetekor már elkezdődött az ingázás főleg az enyedi iparvállalatokba. Az igény növekedésével maga mellé vette János öccsét is, hogy felváltva róják az akkor Enyedig még köves utat.

Ilonka, a legnagyobb lány, Kolozsváron élt, 3 leány anyja, 6 unokája, 2 dédunokája van (eddig). 24 éves kiváló tehetőségű, képzőművész-hallgató unokája tragikus halála után a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán róla neveztek el a „Kálmán László” termet.

Egyedül Jóska maradt a szülőfalujában. Erős fizikumával az állami fakitermelésnél töltött be felelős állást nyugdíjazásáig. Utódai is otthon élnek, pedagógusok, a helyi tanügy oszlopos tagjai. A negyedik felnőtt gyermek Köble István. Neve Aranyosszéken hangzik igazán ismerősen. Református ösztöndíjjal, püspöki javaslatra 1939 és 1947 között tanult a „Bethlen Gábor” tanítóképzőben. Ma, 76 évesen Sinfalván él mint nyugdíjas érdemes tanító. A „Seprődi János” nemzetközi kóruszövetség díjazottja s ma a karnagya a tordaszentmihályi énekkarnak.

A második lány, Anna az enyedi képzőben képesítőzött 1953-ban kiváló eredménnyel. Javaslatra, sőt többszöri felszólításra sem vállalhatta az egyetemi továbbtanulást, de a tordai tanítói állást igen, mert végre ő is fizetést kaphat. 4 év után férjhez megy, kiváló református papnévá válik Gogánban, majd nyugdíjazásáig Héjjasfalván. István fia is református lelkész, ma Segesvár megbecsült papja.

Erzsike Medgyesen talált férjet, otthont és mint kiváló szakember keresett könyvelőként ment nyugdíjba. Az ottani református egyház egyik alapembere.

A Köblék példát mutattak a családi összetartásban. Bár szétszóródtak az országban, egy nap alatt mind otthon voltak, vagy bármelyik családtagnál, ha valahol egy esemény történt. Márpedig történt: születés, esküvő, sajnos halál is. Hiszen az első generáció már nem él, a második is apad, a negyedik-ötödik még szaporodik. Lankadatlan a ragaszkodásuk a Székelykő ölén fekvő Torockószentgyörgyhöz, a szurdiki faluvégi kis házhoz. Ma már lakatlan, de nem tudnák a lelkükre venni, hogy eladják, más lakjon benne. Ez az egykori otthon sugározza a megszokott szeretetet, az együvé tartozás szellemét, ami csodálatos módon kibat már nem csak a 7 gyermek közül a még élőkre, hanem a 12 unokára, a 20 dédunokára s az eddig megszületett 5 ükunokára is, de még azok családtagjaira: férjekre, illetve feleségekre is.

Amint az jellemző erdélyi magyar családjainkra, tagjai a nagyvilágban is szétszóródtak. A Köble unokák és dédunokák Magyarország, Németország, Svédország, Amerika polgáraivá váltak, de Torockószentgyörgy számukra ma is az otthon, a lelki menedéket, a családi összetartozást jelenti. Irigylésre méltó, ahogy egy ekkora család ennyi tagja mindenkiről mindent tud és állandó a kapcsolatuk. Ez az, ami példaértékű manapság.

Hallom, hogy az egyik Svédországban élő unoka szeretné felújítani a Szurdikban az ősi kicsi házat. Talán majd Svédországból hazaköltözik Torockószentgyörgyre? Adja Isten!

XVIII. A művelődési élet Torockószentgyörgyön a 20. században

Tanító teszi az iskolát

A századelő jeles tanító házaspára Torockószentgyörgyön Csíky Viktor és neje, Tana Laura volt. Már a Brassai emléktábla leleplezésekor, 1897-ben tanít a faluban, a korabeli sajtó az ünnepségről való beszámolójában azok között említi a nevét, akik pohárköszöntőt mondtak.

1911-ben az *Aranyosság* rövid hírként közli, hogy Csíky Viktor, a torockószentgyörgyi állami iskola igazgató tanítója, Tordán, november 11-én beszámolt a Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetsége nyári közgyűléséről.

Igazi falusi értelmiségi, aki nemcsak a tanítást, hanem a népnevelés nemes feladatát is felvállalta. Feleségével lelkes szorgalmazói a torockói varrottások készítésének. Varrótanfolyamokat indítanak és közbenjárnak a varrottások értékesítése érdekében. 1920 után tanítói állásától megfosztják, mivel nem tette le az esküt, és mint református lelkész dolgozik a faluban. Továbbra is aktív szerepet vállal a közéletben. Részt vesz a *Hangya Szövetkezet* megszervezésében, saját telkének egy darabját adja a községnek, hogy arra kultúrházat építhessenek. 1927-re Gál Gyula terve alapján a faluközösség kalákában felépíti és még ebben az évben fel is avatják a Brassai Sámuel Kultúrházat.

Csíky Viktor 1940-ben hunyt el, hamvai a református templom mögötti hegyen nyugszanak.

Vernes András iskolaéveire visszaemlékezve két tanító nevét is említi, az egyik Punguc Ágnes, a másik Gál Dezső, aki elsőnek figyel fel rajz tehetségére.

Punguc Ágnest a gyerekek szigorú, rendszerető tanítónőnek ismerték. Nem volt családja, minden idejét a gyerekekkel, az iskolában töltötte.

Vernes András arra emlékezett, hogy a tanítás végeztével kettős sorokba állította őket, külön az alszegieket, külön a felszegieket és így kellett hogy haza menjenek. A tanítónő ezzel a renddel biztosan a tanítás utáni eltekerést akarta megakadályozni.

Az Aranykönyv megjegyzi, hogy 1932-ben az unitárius egyház keretén belül, Punguc Ágnes tanítónő 500 lejrel járult hozzá a gyermekeknek rendezett karácsonyfa ünnepélyre. (Ez körülbelül akkori fizetésének egy negyede lehetett.)

1931-ben 10 VI. osztályos tanítványa volt. A fénykép Varga Juliska-Uli néni tulajdona. Íme a tanítványok nevei: fiúk balról: Szakács Jóska, Simon Kuruc Ferenc, Szőcs János, Simándi János, Szőcs András; lányok balról: Móricz Anna, Szakács Ilona, Varga Juliska, Szakács Hidi Anna, Barta Ilona.

1940-ben Punguc Ágnes tanítónő nem megy el a faluból.

A bécsi döntés után a román állam megtorló intézkedéseket foganatosít a magyarsággal szemben. Az állami iskolákból a magyar anyanyelvű tanítókat kitétték és Észak-Erdélyből elmenekült vagy állástalan román tanítókat neveztek ki helyettük. Ezeket hívták a faluban „refugiat” (menekült) tanítóknak.

A tanító egy vak hangot nem tudott magyarul, a gyerekek se sokat románul, így az „egyetértés” tökéletes volt. Aki az elemi oktatás idején kifogta a háborús 4 évet, az éppen analfabéta nem maradt, de szellemi fejlődéséhez nem sokat kapott az iskolától.

A háború befejezése után a betelepített román tanítók közül senki sem maradt Szentgyörgyön, valószínűleg ők

1931. A torockószentgyörgyi VI. osztályosok

sem érezték jól magukat az idegen környezetben és visszamentek saját falujukba.

1945 után ismét visszaállították a magyar nyelvű oktatást.

A 1995-ig tartó periódusban Vincze István és felesége, a szentgyörgyi családból származó Veres Anna volt az a tanító házaspár, akik a faluban telepedtek le és nyugdíjazásukig becsülettel végezték a falusi értelmiség nehéz, küzdelmes, de erkölcsi és szakmai tekintetben elismert és megbecsült munkáját.

Torockószentgyörgynek az ötvenes évekig nem volt iskolaépülete. A református paróikia déli szárnya két szobáját rendezték be tanteremnek, de működött iskola az unitárius egyház kántori lakásának egy helyiségében is.

A II. világháború után megemelkedett igényeknek megfelelően a felszegen a hajdani bárói telek egy részén építettek állatorvosi rendelőt és iskolát. Itt kap helyet az óvoda is.

A népnevelői munka

Faluhelyen a múlt század első felében a művelődési élet szervezésében papok, tanítók és esetenként a helyi földbirtokos arisztokrácia vett részt (Pozsony Ferenc 2002).

Torockószentgyörgyön a század elején Csíky Viktor igazgató-tanító, 1920 és 1960 között Gál Gyula unitárius lelkész és felesége, Péterffi Anna voltak a falu művelődési életének szervezői. Gál Gyula helyzetét megkönnyítette az a tény, hogy Péterffi Anna képzett muzsikus volt és a pap házaspárnak volt otthon zongorája. Megható Gál Barna írásából az a részlet, amelyben arról számol be, hogy a lágerből hazakerült, és még kényszerlakhelyre utasított Gál Gyulának első dolga 1945 tavaszán a dalárda újraszervezése és a Nemzeti dal betanítása.

1950-től az osztályharc kiéleződésével megtiltják a templomba járást, a hivatalosságok nem nézik jó szemmel, esetenként megtorlást gyakorolnak azokon a papokon, akik nem vonulnak vissza a közösségi munkától és azokon a híveken, akik kitaróan látogatják a templomot és az egyházi rendezvényeket. Ilyen körülmények között a Gál Gyulát követő Sándor Bálint helyzete sokkal nehezebb lett, csak nagyon szűk keretek között tudta ezt a munkát végezni.

Vincze István tanító és a színjátszók

A művelődési munka a hatvanas évektől a helyi tanszemélyzet, jelen esetben a Vincze házaspár hatáskörébe ment át. Őket részint kötelezi a helyi pártszervezet és a tanfelügyelőség, de munkájukat a kötelességen túl lelkiismeretesség és egyszerűség jellemezte.

Minden télen színjátszó csoportot szerveztek. Játsszották a Péterffi Gyula által írt *Piros rózsa, fehér rózsa* című darabot, de repertoárjukban helyet kapott a *Néma Levente*, *Falurossza*, *Egri madár*, *A fül...* Vendégszereplésre jártak a környékbeli falvakba és azokat is vendégül látták.

A *Művelődés* című folyóiratban megjelent, főleg a kollektivizálással kapcsolatos egyfelvonásosokat is előadták, ezeket általában kis négyesoros bekiáltásokkal variálták. 2003-ban erre így emlékeznek vissza:

Józsa Béla kollektíva (ez volt a torockószentgyörgyi gazdaság neve)

Oda van a nevem írva
Közös munka jobban fizet
Szeretőt tarthatok tízet.

A kórus

A tanszemélyzeti tagokat politikai agitációs munkára is felhasználták városon és falun is. Választások alkalmából a következő versikét kellett skandálják a gyerekekkel:

Jöjj, szavazz, jöjj, szavazz,
Építsük az új hazát,
Férfi, nő és ifjúság
Adja mind szavazatát
Egy azt út, egy a cél, egy a harc
Győzni fog bizton a békeharc. (1965-ből)

A század első felében gyakoriak voltak a fonók, de főleg a tollutépő, kukoricafosztó kalákák. Az összegyűlt munkások közben meséltek, beszélgettek, énekeltek. A háziak főtt kukoricával, döbleccel, sült krumplival kínálták a jelenlevőket.

Vincze István, Vincze Anna tanító házaspár és a színjátszók

A nyolcvanas években ez már „gyülekezésnek” számított, és mint ilyen, gyanúkelte

a pártszervek szemében. Ezért lassan elmaradtak ezek az együttlétek, hogy elejét vegyék a zaklatásoknak.

A 89-es változások után a pártszervek és a tanfelügyelőség már nem kötelezi a tanszemélyzetet kultúr-munkára. Központilag szervezett vetélkedők sincsenek, így a legtöbb helyen, mivel ezért a munkáért nem fizetnek, az új, profitorientált társadalomban ezt nem csinálják.

Ma a torockószentgyörgyi pedagógusok a gyerekekkel az iskola keretén belül rendeznek álarcosbált, gyermeknapi és nőnapra ünnepséget, de erre legfeljebb a szülőket tudják bevonni, a dolgozó falusi fiatalok ebből kimaradnak. Torockószentgyörgyön is a Vincze házaspár nyugdíjba vonulásával megszűnt a szervezett kultúr-munka. 1998-ban az újonnan kinevezett fiatal unitárius pap próbálja újraszervezni, de nagyon sok nehézségbe ütközik, segítségre lenne szüksége a helyi vezetőség részéről, ami egyelőre késik.

A múlt század 30-as, 40-es éveiben, az erdélyi gazdalmozgalmak fénykorában faluhelyen a téli időszak a tovább-

képzés, a tanulás ideje volt. Méhész gazdatanfolyamokat alapítottak a községekben, ezek szervezői a helyi gazdaszövetségek elnökei voltak. Előadóknak a legjobb gazdasági szakembereket hívták meg Nagyenyedről és Kolozsvárról. Sok előfizetője volt az *Erdélyi Gazdának* is.

A kollektivizálással megszűnt az egyéni gazdálkodás, az egyéni érdek, a gazdaságot központból irányították, minden gazdaságnak volt egy agrármérnök szakembere. Ezeket továbbképző tanfolyamok tartására kötelezték, de a gazdák hozzáállása miatt ezek legtöbb esetben formálisakká váltak, vagy csak papíron léteztek.

40 éves megszakítás után 90-ben az újjalakult Gazdaszövetség a gazdatanfolyamokat is újra akarta indítani, de nem volt rá igény. Az idősek, akik a földmunkát végzik a falvakban, már nem látják szükségét a továbbképzésnek, a fiatalokat nem érdekli, nem akarnak a földdel dolgozni. 1995-ben még ez volt a helyzet, de a lakosság lassú visszarámlásával valószínűleg, változni fog a jövőben. A fiatal vállalkozók távoktatásos formában, számítógép-rendszer segítségével fogják majd igényelni a képzést. Egyelőre egyéni leg, szervezetek és csoportosulások nélkül próbálnak érvényesülni.

A művelődési élet intézményes keretei és eszközei

Torockószentgyörgynek 1926-tól van művelődési háza. Addig a falunak a templomokon kívül nem volt olyan helysége, ahol 50–100 ember összejöhessen.

A Brassai tábla leleplezésekor is gróf Thoroczkay Miklós csűrjében terítettek a vendégeknek. Az építéshez szükséges telket nem a Thoroczkayak vagy a Rudnyánszkyak, hanem a tanító Csíky Viktor adományozta a falunak.

A művelődési ház egy nagy színpados teremből, 3 kisebb helyiségből és egy hosszú, fedetlen, korlát nélküli beton tornából áll. '95-ben jártam benne és megdöbbenem a látottaktól. Az ablakokon üveg helyett műanyag fólia vagy semmi (kitörték vagy ellopták az ablaküvegeket?), az ajtók nyitva, kettő belőlük használhatatlan. A teremben rendtelenség, gyér bútorzat. A ház hovatarozásáról érdek-

lődtem a falusiaknál, az emberek csak hümmögtek és a Néptanácsra hárították a felelősséget.

Az annak idején kalákában épített művelődési ház siralmas helyzete 1999-ben változott Szakácsné Lukács Márta óvónő és Koppándi Botond frissen kihelyezett unitárius pap szervező munkájának eredményeként.

Egyrészt ötletes gyűjtő munkával (tojásokat gyűjtöttek a faluban, ezeket eladták a Bethlen Gábor Kollégiumnak), másrészt adományból (e sorok írója amerikai barátjának adománya, valamint Andor János magyarországi vállalkozó faanyag hozzájárulása) és a falubeli fiatal házaspár közmunkájával sikerült az épületet használhatóvá tenni és egy szép március 15-i ünnepélyt megrendezni. Mivel a művelődési ház karbantartására, üzemeltetésére és programszervezésre máig sincs hivatásos, hozzáértő megbízott, működése esetleges, állaga pusztul.

A művelődési munkának a 2002-re részlegesen rendbe hozott unitárius kántori lakás, a Nőszövetség részére átadott tágas szobája is otthont ad, ahol ötvenen is elférnek. Itt vasárnapi iskolát, felolvasó esteket, teadélutánokat lehet rendezni, de nem pótolhatja a művelődési házat. Ugyanabban az épületben biztosítottak helyet az Unitárius Ifjúsági Egylet összejöveteleinek.

Könyvtára nincs a falunak. Egy időben működött valami könyvtár mint a torockói könyvtár fiókja, de ez hamarosan megszűnt.

'89 után az unitárius egyház Egerből kapott könyvadományát az iskolában őrzik. Duma Erika helybéli érettségizett lakos vállalta a könyvtár gondozását minden ellenszolgáltatás nélkül. A meséskönyveket az óvoda használja. A könyvek iránt elég csekély az érdeklődés. '90 óta se intézmény, se magánszemély nem gondolt a torockószentgyörgyi könyvtár gyarapítására. A könyvek nincsenek jegyzékbe foglalva. Duma Erika a könyvtár működtetésével kapcsolatban senkitől sem kap szakmai segítséget, tanácsot.

Videólejátszóval sem az Unitárius Nőszövetség, sem a művelődési ház nem rendelkezik. A faluban magánszemélyeknek van videólejátszójuk, de azt közcélra nem lehet használni.

Hangszere csak 2 személynek van a faluban. Az óvónők és tanítónők bár elvileg kellene hogy tudjanak hegedülni, de saját hangszerrel nem rendelkeznek. Tangóharmonikája egy Szentgyörgyön lakó, de Torockón tanító pedagógusnak van, aki alkalmanként szívesen játszik a hangszerén.

Az unitárius lelkésznek is van hangszere (gítár) és műveli is a zenét. Élő muzsikával teszi hangulatossá az ifjúsági összejöveteleket.

Az unitárius egyháznak '99-től van egy harmóniuma. Ennek beszerzése létszükséglet volt, mert a kilencvenes évekre a templomi orgona használhatatlan állapotba került. 2002-re sikerült megjavíttatni. A kántor fiatal nő, a Bethlen Gábor Kollégium végzettje, nincs külön kántori végzettsége.

Iskolázottság

A gyermekkor pozitív és negatív élményei mellett az iskolás évek is meghatározzák az ember alakulását.

Az a tény, hogy egy fiatal iskolázott vagy sem, nem csak tudásszintben mérhető le, hanem viselkedéskultúrában, szemléletben, életvitelben és azokban a körülményekben, amiket maga számára igyekszik kialakítani.

Az iskolában megtapasztalhat egyfajta értékrendet, tudásszintjét összehasonlíthatja társaival. Az osztályban kialakul egy egészséges versenyszellem, ami a legjobb ösztönző erő a tanulásban.

Találkozhat kiváló pedagógus egyéniségekkel, akikben példaképre lelhet, megismerheti a neves erdélyi iskolák, kollégiumok szellemiségét és életre szóló barátságra tehet szert.

Ezért is rendkívül fontosak a magyar nyelvű tanítézetek, hogy az emberi élet legfogékonyabb időszakában az ifjúság anyanyelvi oktatásban részesüljön és anyanyelvi környezetben nevelődjék.

A 20. század első felében a torockószentgyörgyi gyerekek közül még a 6 vagy 7 osztályt sem járta ki mindenki, mert családi okokból (a szülők betegsége vagy halála) vagy anyagiak miatt egy 12–13 éves gyerek munkaerejére is szükség volt.

A század elején már használatos az iskolai végzettséget igazoló irat. Ez egy könyvecske, amelyiknek utolsó lap-

jaira egészségügyi tanácsokat nyomtak. Ez a szöveg legnagyobb terjedelemben a szeszes italok fogyasztásának káros hatásával foglalkozik. Az italozás, úgy látszik, 100 évvel ezelőtt is a falusi társadalom (és nem csak!) legnagyobb problémája volt.

A legritkább esetekben tanultak tovább líceumi, gimnáziumi osztályokban. Írásában Gál Barna említi, hogy a negyvenes években 3 szentgyörgyi fiatalról tud (Móricz János, Csúcsi Győző, Vernes András), akik részben az unitárius egyház támogatásával végezték líceumi tanulmányaikat Kolozsváron.

A második világháború után megváltozott a helyzet. A 4 elemi összevont osztályokban, Szentgyörgyön végezték a gyerekek, de a felső 5–7 osztályt Torockón járták, ahol a hatvanas években egyetemet végzett, jól felkészült szaktanárok tanítottak.

A kötelező 7 osztály elvégzése után a fiúk főleg a csombordi mezőgazdasági szaklíceumba (ahol '65-ig volt magyar nyelvű oktatás) iratkoztak, vagy más szaklíceumokba, a lányok meg a Bethlen Gábor Kollégiumba, az óvónő- vagy tanítónőképző osztályokba. (Amíg azokat meg nem szüntették.)

A hatvanas-hetvenes évekre mind több szakiskolát vagy egyetemet végzett fiatal „rajzik ki” a faluból és telepedik le az ország különböző sarkában. Torockószentgyörgyi gyökereikre csak a tömbház-lakás bútorait díszítő varrottasok utalnak, vagy ritkább esetben a hagyományos festett bútorok egy-egy darabja.

2002-ben egy óvónő 20 kis és nagycsoportos gyermekkel foglalkozik, 21 kisiskolás tanul 2 összevont osztályban. Torockóra a 8 osztályos iskolába jár 15 tanuló, Enyedre IX–XII-be 13. Főiskolán, egyetemen van 3 torockószentgyörgyi fiatal (2 nő, 1 férfi: 1 gyógyszerészetin, 1 menedzsmen-ten Kolozsvárt, 1 informatikán Marosvásárhelyt – Sapientia). Az amerikai testvérgyülekezet 6 ösztöndíjat biztosít a torockószentgyörgyi diákoknak. Ketten tanulnak a kolozsvári Unitárius Kollégiumban, segítséget kap két nehéz anyagi helyzetben levő, a Bethlen Gábor Kollégiumban tanuló diák és ösztöndíjas 2 egyetemi hallgató (gyógyszerészet és me-

nedzser asszisztens, Kolozsvár). Durván számítva a felnőtt lakosság 10%-a (533 nagykorúból 51) érettségizett.

Az unitárius papon kívül 2 egyetemet végzett lakosa van Szentgyörgynek, ezek férfiak. (Egy fiatalember jogot végzett magánegyetemen, egy agrármérnök.) Több érettségizett nő van, mint férfi, a nők között népszerű az óvónő, tanítónő és egészségügyi nővér hivatás.

Az érettségizettek között kérdőíveket osztottunk ki, hogy jobban megismerhessük terveiket, elfoglaltságukat.

A 12 megkérdezett közül 10-en a Bethlen Gábor Kollégiumban végeztek, 1 Csombordon és 1 Ipari Líceumban.

Tizenkettőből hat nem akart tovább tanulni, megelégedett az érettségivel.

Négy akar, vagy akart volna, de annak idején nem sikerült a felvételi vagy most anyagiak miatt halasztódik a továbbtanulás.

A megkérdezettek közül egy végzett egyetemet és egynek van óvónői diplomája. Mindnyájan azon a véleményen voltak, hogy házastársak esetében fontos az a körülmény, hogy mindketten egyforma végzettségűek legyenek.

Arra a kérdésre, hol élnének, ha választani lehetne, 8-an egyértelműen Torockószentgyörgyöt jelölték meg, ezek közül 6 nem akart érettségi után tovább tanulni.

Az egyetemet végzett egy személy Amerikában szeretne élni, az óvónői képesítésű Romániában bárhol, vagy Budapesten és csak egynek áll szándékában Magyarországon magánvállalkozásba kezdeni.

Az érettségizettek reálisan ítélték meg a helyzetet. Egyrészt felismerték, hogy Torockószentgyörgynek nincs értelmiségit megtartó potenciális ereje, és ha otthon akarnak maradni, a mezőgazdasággal kell hogy foglalkozzanak, másrészt jónak, szükségesnek tartják, hogy magasabb fokú iskolázottsággal rendelkezzenek.

12-ből mindenki nézi a tévét és csak 7-en járatnak sajtóterméket.

A faluban nincs kábeltévé, de 70 házon van parabola-antenna, ennek segítségével fogják a Duna Tv és a Magyar 2 adását.

Ami olvasmányaikat illeti, hárman közülük nem tudták megnevezni az utóbbi időben olvasott könyv címét, a megnevezettek között olyanok vannak, mint Gárdonyi Géza *A láthatatlan ember*, Ráth-Végh *Az ércmadár*, James Fenimore Cooper *Az utolsó mohikán*, Kuncz Aladár *A fekete kolostor*, Gyallai Domokos *Vaskenyér*, vagy pedagógiai tárgyú szakkönyvek.

A adatokat vizsgálva (a tizenkettőből tíz a Bethlen Gábor Kollégium végzettje) megállapítást nyert az a tény, hogy a fiatalok életének meghatározó kulturális élménye a kollégium volt. Így lehet felmérni, hogy közvetve milyen óriási szerepe van ennek az intézménynek a környék művelődési életében.

A végzetek nagy része alapjában azzal a kulturális színvonallal és igénnyel marad, amit annak szellemiségéből elsajátított a kollégiumi évek alatt.

XIX. Torockószentgyörgy lakóinak életminősége, közérzete

Valamely település lakóinak életminőségét több objektív tényező határozza meg (a természeti környezet tisztasága, utak, közlekedési viszonyok, vízellátás, csatornahálózat, fűtési lehetőségek, szolgáltatások, egészségügyi ellátás, szórakozási és sportolási lehetőségek) és egy szubjektív, az emberi kapcsolatok milyensége. Mindezek összhatása adja lakóinak közérzetét. A jó vagy rossz közérzet dönti el aztán, hogy szívesen laknak az emberek az illető településen, vagy az első adódó alkalommal igyekeznek elhagyni azt.

A falu fekvése festői. A Székelykő mészkő szirtje, az Ordaskő, a Várszikla vadregényes tája, az erdőkkel borított dombok páratlanul szép keretet adnak az utak mentén húzódó házaknak. Ipari létesítmény a tejfeldolgozón kívül nincs a közelben, így a levegő tisztaságát nem zavarja semmi körülmény. A vezetékes ivóvíz minősége is megfelelő, mert nem kútvíz, hanem a környékről származó forrásvíz. Sajnos, ugyanezt nem mondhatjuk el a patakokról. Ezeknek völgye is, vize is szennyezett.

A környezetet legbántóbban szennyező anyag a műanyag. Tasak, palack és még sok más igen hasznos és tetszetős formában megjelenő háztartási eszköz-maradvány, hulladék. Ezeket aztán a falu végein, például a vár felé vezető út mentén a Havas-patak völgyében, vagy a falu felső és alsó bejáratánál kisebb-nagyobb halmokban az üveg és építkezési hulladékkal együtt (rossz hűtőszekrény és autógumi) tarkítva lerakják. A vár felé igyekvő turista aztán a felszeg végében megcsodálhatja. Siralmas képet nyújt a Szilas-patak völgye is az alszegen.

Az itatóhelyek rontják és szennyezik a faluképet. Szentgyörgy állattenyésztő falu, az itatóhelyek hozzátartoznak az állatok ellátásához, de gondozni, tisztán tartani is kellene a környéküket. Mivel senki sem törődik ezzel, az állati ürülék felhalmozódik a környéken. Különösen visszatetsző ez az alszeg itatójánál, ahol láb-szárközépig süpped ember, az állat a latyakban. Az itató

maradt a 100 évvel ezelőtti szinten, az országút a sorozatos feltöltésekkel megemelkedett, a szennyvíznek nem biztosítottak lefolyást. A Szurdiknál lévő itató elhanyagolt, környéke bántó ellentétben van a közvetlen szomszédságában lévő tejfeldolgozó emeletes, virágos ablakú épületével.

Másodrendű főút köti össze Torockószentgyörgyöt Nagyenyeddel és Torockón keresztül az Aranyos völgyével. Az út kiépítését a 19. században kezdték, a 20. század elején kövezett, hengerelt út volt.

Ebben az időben járt ki Enyedről festeni Torockóra Dóczyné Berde Amál festőművésznő, Dóczy Ferenc, a kollegium rektor professzorának felesége. Édesanyjára visszaemlékezve, lánya, Gállné Dóczy Aglend erről így mesél:

„...Enyeden csütörtökön volt a hetivásár és erre természetesen beáramlottak a környék lakói. A torockói szekereknek, gondolom én, egy meghatározott állomáshelyük lehetett Enyeden. Édesanyám nem restellte őket felkeresni, megbeszélni velük, hogy ő szívesen kimenne hozzájuk, ha őt kivinnék. Hát ezek nem valami rugós, bintós megoldások voltak, hanem amivel a falusi ember bejött a vásárra, azzal is ment baza. Anyám erre is vállalkozott, felült az úgynevezett bakszekérre, ahol a kocsisnak volt egy deszkája, a vendégnek egy hátsó deszkája, rajta egy pokróc. Anyám felrakta a festőszerszámokat, ő is felült és elment Torockóra. Hát az akkori út... a mostani is hogy némi kívánnivalót, de az akkorit el lehet képzelni, milyen volt. A Kőköz szépsége sok vigaszt nyújtott ezen a rázós úton, aztán csak-csak beérték Torockóra is. Gondolom, neki ott barátai lehetek, mint ahogy később a kalotaszegi falvakban voltak, volt ahol megszálljon, lerakja dolgait, aztán elkezdett dolgozni. A népviseletet nagyon szerette, ismerte, tanulmányozta. Amikor egy ilyen kirándulásról hazajött egy kicsit porosan, egy kicsit fáradtan, törődötten, akkor mi meg csodáltkuk, milyen jó, hogy megjött, kérdezősködtünk, hogy volt, mint volt? Akkor azt mondta: •Tudjátok, fiaim, azért jó az ilyen utazás, mert kipróbálja az ember belső szerveinek a helyzetét – jól fel vannak-e függesztve? Mert ha nem, annak következménye lenne, ugye?•”

Autóbuszjárat a második világháború után létesült Köble Ferenc torockószentgyörgyi származású, de Kolozsváron élő vállalkozó jóvoltából. Ez a négykerekű sem volt a technika csodája, a sofőr az enyedi pihenőnél szomjúságát borral oltotta úgy, hogy a kőközi átkelés eléggé problematikusnak bizonyult. Mindezek ellenére a busz épségben megérkezett utasaival Szentgyörgyre. És lényegében ez volt a fontos. Az utat a hatvanas években aszfaltozták és az utasszállítás feladatát az egész országot behálózó autóbusz-vállalat látta el. Az iparosítás éveiben a nagyenyedi vasipari kombinát létesítésének időszakában naponta három járat is indult, a váltásokhoz szállította a munkásokat, később a járatok gyérültek. Napjainkra esti járat csak minden második héten van, a reggeli és déli járat az ingázó gyerekek szállítását biztosítja Nagyenyed iskoláiba. Az út lerombolódott, javítást rajta csak a kőbánya vidékén végeztek, körülbelül 200 méteres hosszúságban. A legrosszabb a Torockó –Torockószentgyörgyi szakaszon.

A falu nincs közművesítve, már fennebb említettük legnagyobb gondját, a vízhiányt. A házak legnagyobb részébe be van vezetve a víz, csak nincsenek csatornázva. A vezetékes víz így is a mindennapi élet megkönnyítésében óriási jelentőséggel bír.

A század elején a torockószentgyörgyiek pitvaros, egykét lakható helyiséggel rendelkező, zsúppal vagy cseréppel, zindellyel fedett, kőből vagy vályogból épített házakban laktak. A pitvar nyitott volt a padlástér felé és egy kisebb ablaknak megfelelő rés biztosította a fényt a helyiségben. Itt kapott helyet a füles kemence, amely kenyérsütésre volt alkalmas, mellé épített katlanban, üstben vizet melegítettek vagy az állatoknak főzték az ételt. A 4–5 tagú család egy szobában élt, ennek fűtését egy vas asztali kályha biztosította, ezen főztek is. A családiagok itt is mosdottak, télen ez volt a ház egyetlen meleg helyisége.

A második világháború után épült házak már komfortosabb lakhatást biztosítanak, a lakott tér kiszélesedik egy szoba-konyhára, a tiszta szobát általában még napjainkban sem lakják.

Szentgyörgyre földgázt nem vezettek be, a fűtést ma is főleg fával biztosítják, de minden háztartásban van pa-

lackozott gázzal működő gáztűzhely, ami nagy segítség az itt élőknek. A 89-es változások után gázipalackot korlátlan mennyiségben lehet kapni, négy helyen is árulják a faluban.

A század elején egy üzlete és egy kocsmája volt a falunak. A Hangya Szövetkezet boltja az unitárius papi lakkal szemben volt. Később az „üzlethálózat” a Varga-féle vegyesbolttal bővült. A Hangya Szövetkezet megszűnése után a negyvenes évek végén egy vegyeskereskedés működött a helyiségben, a Varga-féle üzlet az államosítással megszűnt. A hetvenes években épült tömbház földszintjén egy üzlethelyiséget „Supermagazin”-t terveztek az akkori elnevezéssel. A krónikus áruhiány miatt általában üresen tátongott.

A kenyeret is a városból hozták az ingázó családtagok. Ma ebben a helyiségben egy üzlet és egy kocsmá működik. Vegyeskereskedés van a régi szövetkezeti bolt helyiségében és egy kisebb italmérő az alszegen. Vásárt Szentgyörgyön soha nem tartottak. A szentgyörgyi gazdák a torockói vásárokra járnak (február 22., május 13., augusztus 28., október 7.).

Varga Ferenc szabó elégítette ki a század elején a szentgyörgyi kuncsaftokat. 1989-ben bekövetkezett halála után az alszegen élő Veres István ért már csak a szabósághoz a faluban. A mai szentgyörgyiek Enyeden vásárolt készruhát hordanak.

A lovas szekerek idejében szükséges mesterség volt a kerékgyártás. Ennek tudora a ma 79 éves Géczi István volt. 1962-ben kapott a kollektív gazdaság egy kerékgyártó gépet, megtanulta kezelni, a kollektív felszámolása után megvette. Az 1990-es évek elején, amikor az emberek visszakapták a földeket, sok volt a munka, mindenkinek szekér kellett, aztán a traktorvásárlások megindulásával mind kevesebb lett, ma csak 6–8 fogat van Szentgyörgyön. A kerékgyártás kiment a divatból, pedig Pista bácsi szerint hegyvidéki utakon nem helyettesíthető a fakerék az autógumival, mert az nem fékezhető.

A faluban soha nem volt orvosi rendelő. Mindig a torockói orvoshoz tartoztak. A század elején se jobb, se rosszabb nem volt az orvosi ellátás, mint más erdélyi faluban.

Ez a helyzet lényegében ma sem változott. A torockói orvos egy héten egyszer rendel Szentgyörgyön. Sürgősségi esetekre kijön a mentő Enyedről. Súlyos esetekben Kolozsvárra vagyenyedre viszik a beteget.

Amióta nagyon megdrágult a közlekedés, a gyógyszer-tár hiánya még nehezebbé teszi a falu lakóinak életét.

A fiatalok, de az idősek egészségvédelme szempontjából, aggasztó a fogorvos hiánya. Se Torockón, se Szentgyörgyön nincs fogorvosi rendelő. Már a középkorúak is foghíjasok. Nincs se anyagi lehetőségük, se idejük fogászati kezelésre. Nagyenyedre járni, az elhanyagolt fogakat kihúztatják.

Szórakozási lehetőségek

A vallásos ünnepkör és az ezzel kapcsolatos munkaszüneti napok határozták meg a szórakozás rendjét. Állattartással foglalkozó gazdának soha nincs szabadsága, néhány órára tud csak elszakadni kötelezettségeitől. A városi, ipari munkahely egyik nagy vonzereje éppen abban rejlett, hogy 8 óra munkára kötelezték csak a munkást, a fizetése biztosítva volt és 2–3 hét szabadsággal rendelkezett évente.

Karácsonyfa-állítással, ajándékozással egybekötött karácsony-ünnep csak a század második felében terjedt el a családok körében. Az idősebbek elbeszélése alapján betlehemmel járták a gyermekek a házakat, de faállítás ajándékozással régen nem volt divat. Az unitárius egyház keretén belül Gál Gyula kezdeményezte a gyermekek megajándékozását és a karácsonyfa ünnepséget, először 1932-ben. Napjainkban a legmeghittebb családi ünnep Torockószentgyörgyön is a karácsony. A betlehemezés se maradt el. Fiatalabb családoknál már az ajándékozás is szokás.

Baráti találkozókra, családi összejövetelekre alkalmat adnak a névnapok. Különösen a János és az István napokat ünneplik karácsony táján, de szokás az Andrásokat, a Katalinokat és az Erzsébeteket is felköszönteni.

A század elején szokás volt január elsején este házasemberbált rendezni a faluban. Erre csak fiatal házasok mentek el.

Farsangtemetést úgy, ahogy az Torockón szokás, soha nem rendeztek Szentgyörgyön. Az idősebbek arra em-

lékeznek, hogy húshagyó kedden a fiúk kosarakkal végigjárták a falut, fánkot gyűjtöttek, majd bált rendeztek a művelődési házban.

Húsvétkor ünnep másodnapján a locsolkodás jelentett vidámságot és kikapcsolódást a fiataloknak.

Tavasszal és nyáron kuglizással szórakoztak Torockón és Szentgyörgyön is a művelődési ház udvarán. Érthetetlen, hogy ezt az ügyességet igénylő közkedvelt szórakozási lehetőséget miért szüntették meg.

10–20 évvel ezelőtt a művelődési ház keretén belül szervezett színjátszó körök és a dalárda tevékenysége nyújtott kikapcsolódást, főleg a fiatalok számára. Különösen a vendégszerepléseket kedvelték. Újabban kezdeményező híján ez a szórakozási lehetőség elmaradt.

Faluhelyen találkahely és egyfajta szórakozás a kocsmá. A piacon épült tömbház Supermagazin-jának egy részén van ma italmérés. A helység hodályhoz hasonlít, beton padlójú, gyér bútorzatú, télen meglehetősen hideg. A tulajdonos televíziót működtet, mindezek ellenére csak igénytelen italozók kiszolgálására alkalmas.

Újabban a fiatalok a diszkót kedvelik. A szó maga egy könnyűzenei stílust jelent, de használják olyan össze-jövedelekre, ahol hangosra beállított gépi zenét hallgatnak és táncolnak is rá. Esetenként a diszkó-szórakozásra alkalmas helységben bár is működik. 2–3 évvel ezelőtt a Varga-féle hajdani üzlethelységben működött egy bárral összekötött diszkó, újabban ez bezárt. A fiatalok a művelődési ház kistermében vagy az Unitárius Ifjúsági Egylet helységében rendeznek diszkót.

Sportolási lehetőség nincs a faluban. Igény a testmozgásra csak a fiatalok körében lenne, főleg a sportjátékokra. Jogos, korszerű igény. Az Unitárius Ifjúsági Egylet megalakulása óta körülbelül 2–3 éve futballoznak a fiatalok. Pályát most alakítanak ki az iskolaudvaron. Pingpong asztal csak kettő van a faluban, az egyik az Ifjúsági Egylet tulajdonában.

Torockószentgyörgy lakóinak egymáshoz való viszonyát a rokoni kapcsolatok határozzák meg, a baráti vagy kollegiális kapcsolatok másodrendű jelentőségűek. Majdnem

mindenki mindenkivel anyai vagy apai ágon harmad-, negyedfokú rokoni kapcsolatban van. A rokonság segítségnyújtásra, tetemes anyagi áldozatra kötelez esküvő, keresztelő, esetleg elhalálozás alkalmából. Az anyagi áldozat megtérül, mert a rokont visszahívják ugyanezekre a családi eseményekre és nem adhat kevesebbet, mint amennyit annak idején ő kapott.

Ez a rokonsági kapcsolat biztonságérzetet jelent.

A szentgyörgyiek szorgalmas emberek. Régebben szekerikkel fuvaroztak is, téli időben fát, vasat, követ szállítottak. Még ma is bizonyítani akarnak a rokonság előtt, hogy többre vitték a másiknál. Ez a bizonyítási készség esetenként kérkedéssé, a vagyonszerzés kapzsisággá változhat, ami már ellenszenves a közösség számára.

Talán a rokoni kapcsolatok megtartó erejét értékelte az a 8 megkérdezett a 12-ből, aki egyértelműen a jövőben is Szentgyörgyön képzei el életét. Az idősök léte lehetetlen lenne a családi összetartozás nélkül. A 10 dolláros nyugdíjuk még kenyérre sem elég, rá vannak utalva a fiatalokra. Általában egy udvaron laknak, igényeik messze elmaradnak a fiataloké mögött és sokszor erejükön felül dolgoznak, segítenek a házi munkában és a gyereknevelésben.

Az 1989 utáni gazdasági átszerveződést nagyobb traumák nélkül érte meg a szentgyörgyi társadalom. Visszakapták a földeket, ami mindig is fő eltartó erő volt, értettek a megműveléséhez és újra saját erőből kezdtek gazdálkodni. 10 év alatt munkaeszközöket vásároltak, traktorokat, autókat a munka megkönnyítésére. Ma több jól menő magángazdaság is van a faluban. Aki csak tejtermeléssel foglalkozik, hozzáértő munkával kielégítő élet-színvonalat tud biztosítani a családjának.

20 évvel ezelőtt 60–70-en ingáztak Enyedre. Ezek száma mára 20-ra csökkent és csak 15-en kapnak munkanélküli segílyt. A tényleges munkanélküliek száma több. Vannak olyanok is, akik már nem kapnak segílyt, de nem tudtak elhelyezkedni sem Enyeden sem máshol. Ezek Magyarországra járnak időszakos munkára. Sokszor egyazon cégnél 2–3 havonta váltják egymást.

Az asztalos és kőműves mesterséghez mindig értettek a szentgyörgyiek. Helyben a magyarországi vállalkozó asztalos műhelyében is kaptak munkalehetőséget, de újabban foglalkoznak autószereléssel, karbantartással is. Olcsóbban csinálják, mint Enyeden, és a kuncsaftok visszajárnak.

Összességében bizakodónak mondhatjuk Szentgyörgy lakóinak közérzetét. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a már említett kérdőív 12 kitöltője közül csak egy látta a jövőt kilátástalannak és ezért nem folytatta tanulmányait.

A 2002-ben bevezetett közvetlenül hívható telefonvonalak és a faluban levő 17 számítógép segítségével megszűnt Szentgyörgy információs elszigeteltsége, beke-rült a világot behálózó információs áradatba. A 21. század hajnalán Torockószentgyörgy lakója világpolgár lett.

XX. Turista ösvényeken Torockószentgyörgy határában

Azokat a túrákat említjük, amelyek a faluból indulnak és gyalogszerrel megtehetőek.

Ezeket az útvonalakat 1998-ban jeleztük a *Torockó útikalauz* megjelenése alkalmából. Azoknak, akik nehezebb túrákat akarnak tenni, ajánljuk Jancsik Péter 1999-ben megjelent, *Torockói hegység* című turistakalauzát. Innen válogathatnak útirányokat.

1. Torockószentgyörgyi vár (740 m)

Torockószentgyörgy leghíresebb látványossága. A turisták jobbára máshová nem is mennek Szentgyörgy határában, csak a Vársziklához.

Ez a kristályos mészkőszirt 740 m magasan a falu nyugati határában emelkedik. A vár a falutól csak 2 km-re van, de a Várhegynek nagyon meredek, sziklás lejtői vannak, és ezért a 200 méteres szintkülönbség a Havaspatak és a Vártető között többnek tűnik.

A piactérről indulunk, a **kék háromszög** jelzés mentén. Utunk a felszegen vezet, majd a faluból kiérve 90 fokos eltéréssel déli irányba fordulunk, figyelve a kék háromszög jelzést. A Vár-pataka és a Havas-patak vízválasztóján áthaladva utunk nyílt terepen északra fordul a vár irányába. Szerpentinezve, különleges nehézség nélkül a várfal alá juthatunk, ahonnan a kapunyíláson keresztül beléphetünk a romos vár belsejébe is.

A várromok bejárása nagy óvatosságot igényel. Baleset elkerülése végett kis csoportokkal kell megszervezni.

2. Kőlyuk (850 m)

A Székelykő oldalában 850 méter magasságban elhelyezkedő üreg. Nyílását egy sziklaív választja ketté, ezért a völgyből úgy néz ki, mintha egy óriás koponya két szemürege lenne. Cseppkő-formációk nincsenek benne. Egy nagy sziklaterem, „basilika”, ahogy Orbán Balázs nevezi, ahonnan szép kilátás nyílik a völgyre. Jó fényké-

pezőgéppel innen érdekes felvételeket készíthetünk a Torockói-medencéről.

A Kőlyukhoz való kirándulást fél naposra tervezzük. Szentgyörgy északi határából az országúttól induló ösvényt **piros háromszög** jelzi. Az út átszeli a szántóföldeket, majd emelkedni kezd a füves, kőfolyásos oldalban. A Székelykőnek ezt a déli végét a helybeliek Hidasi Gesztegnek nevezik. Torockószentgyörgy határától a Kőlyukig az út 3 km hosszú, az emelkedő 300 métert tesz ki. A századok folyamán a Kőlyuk természetes menedékhelye volt az itt lakóknak. Mondják, hogy e sziklaterem 1704-ben és 1848-ban is védelmet nyújtott az ide menekülő enyedi diákoknak.

3. A Székelykő (1128 m)

A Székelykő megmászását torockói indulással ajánljuk. Óva intünk mindenkit első rálátásra könnyűnek látszó, jelzetlen utak, rövidítések használatától.

Útvonal: Torockó, Székelykő gerinc, Geszteg-patak völgye, Torockószentgyörgy. Gyalogostúra. Az út hossza 15 km. Szintkülönbség 600 m.

A legcsábítóbb csúcs Torockószentgyörgy határán. Megmászása igazi sikerélményt nyújt. A túránkat nyáron a Székelykőre kora reggelre tervezzük, amikor nyugati oldala, amelyiken utunk felvezet, még árnyékban van. Az emelkedő erős, tűző napon nagyon fárasztó. A jelzés **kék kereszt** Torockó főteréről a Sarki Kocsma elől indul a Nagy-árok irányába. A székelykői túra a résztvevőktől fegyelmet kíván. A figyelmetlenségnek a vége halálos kimenetelű baleset is lehet.

A Nagy-árkon felérve a gerincre, először az északi csúcsot szokás megmászni. Ennek közelében lehetett annak idején a római őrhely és a régi vár is. Ez annál valószínűbb, mivel itt forrás is van. Visszatérve a Nagy-árok fölé, majd érintve a Székelykő csúcsát, utunkat a gerinc mentén déli irányba folytatjuk, élvezve azt a páratlanul szép kilátást, ami innen a völgyre nyílik. A Székelykő igazi szerelmesei azt ajánlják, hogy töltsünk egy éjszakát fenn a csúcson. Felejthetetlen látványt nyújt a falvak kivilágított sora és a napfelkelte.

Az ereszkedő ösvény a csúcs közeléből indul és a Kő keleti oldalán levő ritkás, fás, gyepes legelőt szeli át, majd dél–keleti irányba a Geszteg-patak völgyfője felé tart, hogy aztán a patak mentén leérjen a Székelykő lábánál elterülő lapályra, Torockószentgyörgy határába.

A csúcstről Észak felé is van levezető út, ez nagy vonalakban az ofiolit–mészkö közethatár mentén halad, a meredeken ereszkedő vízmosás völgyének jobb oldalán, majd áttér a bal oldalára és a fenyőerdőt megkerülve éri el Torockó északi határát.

A Székelykőről szekérút mentén is le lehet ereszkedni Csegez–Várfalva felé. Ez az út először a gerinc mentén Északra tart, és csupán miután eléri az erdőt, tér el északkelet felé, követve a legelő–erdő határt. Székelykő–Várfalva távolság ezen az úton 15 km.

4. Túrák az Ordaskőre (1249 m)

Első változat: Torockószentgyörgy – Ordaskő gerinc

- Az út hossza 13 km.
- Szintkülönbség 700 m.

I. szakaszban a torockószentgyörgyi református templom elől indulva (550 m) 5 km utat teszünk meg. Az emelkedő 228 m, fokozatos. Hogy ne kelljen a hosszú, poros, falusi utcán végigmennünk, és hogy szebb rálátásunk legyen a várra, betérünk az első, jobb oldali mellékutcába és a házak felett húzódó dombháton megyünk előre a katolikus kápolna irányába, majd ezt jobbról megkerüljük és gyalogösvényen, a gerinc mentén folytatjuk utunkat. A gerincre merőleges sziklát megkerülve, átvágjuk a kaszálót és visszaereszkedünk a Havas-patak völgyében futó szekérútra. A völgy 5 km után az itatóknál amfiteátrumszerűen kiszélesedik és a tágas, füves térséget fenyővel vegyes, bükkössel borított hegyoldalak veszik körül. A látvány különösen tavasszal és ősszel megkapó. Az I. szakasz útirányát **kék kereszt** jelzi.

II. szakasz: Itatók (778 m), Ordaskőgerinc 2 km útszakasz, 471 méteres emelkedővel. Az Ordaskő délnyugati oldalának egy részén széles, gyepes sáv húzódik, ezen

lehet a legkönnyebben feljutni a gerincre. A nagyon erős emelkedőt szerpentinezve gyakorlatlan turista is megteheti. Ha fizikailag megerőltető is ez az útszakasz, viszonylag veszélytelen, kőfolyások, sziklagörgeteg nem nehezítik a hegymászást.

A gerincről nyíló kilátás megéri a fáradozást, széles panoráma tárul elénk a Székelykővel és a Kőközzel. Tiszta időben Kolozsvár és Torda épületeit is kivehetjük. A gerincen nagyon óvatosan járunk, mert a gyepes szakaszokat 4–5 méteres szakadékok váltják fel. Figyelmetlenség esetén súlyos balesetek is történhetnek. Fegyelmezett természetjárónak ez a túra problémamentes, és a csúcs meghódításának örömét nyújtja. A Havas-patak völgyébe ugyanazon az ösvényen ereszkedünk le, mint amelyiken a gerincre feljöttünk.

Második változat

Torockószentgyörgyön át az Ordaskőt megkerülve Vidajig. Az út hossza 20 km, 400 m emelkedő az út feléig és ugyanennyi ereszkedő meglehetősen egyenletesen elosztva. Gyalogostúra, de Vidajtól Torockóig, majd Szentgyörgyig jó útviszonyok mellett, járművel is lehet közlekedni, ez a távolság 19 km.

A torockószentgyörgyi református templomtól indulva, szekérúton a Havas-pataka mentén haladunk felfelé a 948 méteres nyeregig, amely a Havas-pataknak és a Vidaj-patakának vízválasztója. Innen a Vidaj-pataka mentén északi irányba ereszkedünk az Aranyos völgyébe. Utunk a **kék kereszt** jelzésén halad végig, nyílt terepen.

Harmadik változat

Megmászuk az Ordaskő párvját, a Vereskőt (1285 m). Gyalogos túra. Torockószentgyörgytől a Vereskő csúcsáig a távolság 10 km. 730 méteres szintkülönbséget kell megtenni. Nagyon erős a kapaszkodó az út utolsó 2 kilométerén.

A Vereskő kristályos mészkőszirt, nevét a mészkő vasoxidos szennyeződése miatti vöröses színéért kapta. Az Ordaskőtől a Havas-pataka választja el és ennél 40 mé-

terrel magasabb. A 948 méteres nyeregből a **piros pont** jelzése vezet a csúcusra. A nyeregből rövid távon 330 méteres emelkedőt kell megtennie annak a turistának, aki a Vereskő teraszszerű kilátójáról akar gyönyörködni az Aranyos völgye és a Gyalui-havasok panorámájában.

A visszaút a nyeregig azonos a felfelé vivő úttal, a nyeregtől a Havas-pataka mentén térünk vissza a faluba.

Negyedik változat

Körbe járjuk az Ordaskövet. Gyalogos túra. Útvonal: Torockószentgyörgy, Havas-patak völgye, 948 méteres vízváltató, Ordaskő délnyugati oldala, Tilalmas erdeje, Torockó, Torockószentgyörgy. Az útvonal hossza 16 km, szintkülönbség 400 m, fokozatos emelkedéssel és ereszkedéssel.

Az út leírása: Torockószentgyörgyről a **kék kereszt** jelzése mentén megyünk a Havas-patak völgyében a 948 méteres nyeregig. Innen a **kék pont** jelzése mentén folytatjuk túránkat egy darabig szekérúton, majd ösvényen, mely – tartva a magasságot – az Ordaskő oldalában lévő sűrű erdőben vezet. Jobbra az Ordaskő gerincére, balra a Vidaj völgyére lehet látni. Az ösvény kivezet egy 927 méteres nyeregbe, ahonnan északkeleti irányt vesz és csak a jobb oldalán kíséri erdő, az ún. Tilalmas erdeje. Előttünk a Ciblok 772 méteres, gúla alakú, erdővel borított magaslata jelzi az irányt. A Ciblok és Tilalmas közti nyeregből 90 fokos fordulattal az ösvény délkeleti irányt vesz, balról felbukkan a Székelykő. A szálfákkal ritkásan benőtt, teraszolt hegyoldalon leereszkedve, hamarosan beérünk Torockóra. Az útnak erre a szakaszára tartalékoljunk néhány filmkockát, ugyanis a falut a Székelykövel mint háttérrel, csak erről az oldalról vehetjük fel. Az országút mentén érünk vissza Torockószentgyörgyre.

5. A Szilas-patak vízesése

Az út egyharmada megegyezik a vár felé vezető úttal, **kék háromszög** illetőleg a **kék csík** jelzését követjük.

A református templomtól indulunk a Havas-patak mentén. A faluból kiérve balra fordulunk, a vár irányába, a

kék háromszög jelezte úton. A vár alatt elhaladva délnyugati irányba fordulunk, kis emelkedő után átjutunk a Szilas-patak völgyébe. A patak sok helyen olyan keskeny, hogy szinte átléphető. Szekérút mentén haladunk tovább, itt már a kék csík az irányjelző. Előbb egy kis, majd egy nagyobb tisztást érintünk. A haladást a völgyben felhalmozott kőtörmelék gátolja, az út ezért kitér a meder mellől és meredeken emelkedni kezd. Elérkezünk egy mészkő sziklához, ahol már hallani a vízesés ro-

Szilas-patak vízesése

baját. A 8–9 m magas zuhatag a közelmúltban jött létre. Nagy mennyiségű esővíz eróziós munkája a sziklafal alól kimosta a törmeléket és helyet adott egy vízesés kialakulásának.

Tovább haladva a patak mentén megcsodálhatjuk a Szilas szorosát. A meredek völgyoldalt sűrű növényzet borítja. 1000 méter magasságban elérjük a patak forrását, amely tulajdonképpen egy bővízű karsztforrás, itatónak kiképezve. Ugyanezen az úton visszatérve ne a vár felé menjünk a faluba, hanem a patak jobb partján húzódó valamelyik teraszolt földsávot válasszuk és ezen a falu bejáratánál húzódó temető felé jutunk, gyönyörködve a Székelykő, a falu és a Podmankő panorámájában.

Könyvészet

1. Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium*. Szent István Társulat. Az Apostoli Szent Szék Kongregáció Kiadása. Bp. 1977.
2. Dr. Bükösi János: *Tévtanítások pergőtüzében*. Bp, 1994.
3. Gudenusz János József: *A magyarországi főnemesség*. Heraldika Kiadó. Bp. 1998.
4. Hantz-Lám Irén: *Torockó. Útikalauz*. Kv. 1998.
5. Janitsek Jenő: *Torockó és Torockószentgyörgy hely- és családnevei*. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszék Kiadása. Bp. 1992.
6. Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó. Buk. 1982.
7. Dr. Kós Károly – Szentimrei Judit – dr. Nagy Jenő – F. Halay Hajnal – Furu Árpád: *Torockói népművészet*. Kriterion Könyvkiadó. Kv. 2002.
8. Lestyán Ferenc: *Megszentelt kövek*. Glória Kiadó. Kv. 1996.
9. Lupescu, Radu: *Istoricul Cetății de la Colțești, jud. Alba*. Acta Museii Napocensis. 1996.
10. Nagy Iván: *Magyarország családai címerekkel*. Kiadja Ráth Mór. Pest. 1865.
11. Nagy Tóth Ferenc: *A szülőföld és a botanika vonzásában. Gergely János (1928–1989)*. Erdélyi Gyopár. 1994. 3–4. sz.
12. Orbán Balázs: *A Székelyföld (válogatás)*. Európa KK. Bp. 1982.
13. Pozsony Ferenc: *Zabola*. Száz Magyar Falu Könyvesháza. Bp. 2002.
14. Székely Ervin: *György*. Összeállítás. Helikon Kiadó. Bp. 1991.
15. *Torockószentgyörgyi Unitárius Egyházközség Aranykönyve*.
16. *Torockó Néptanács Torockószentgyörgyre vonatkozó anyakönyve*

Adatközlők

1. Bartháné Takács Kató, 50 éves, Torockószentgyörgy
2. Balázs Ilona, 60 éves, Kolozsvár
3. Bara Ilona, 50 éves, Torockószentgyörgy
4. Bakó Botond, 60 éves, Nagyenyed
5. Bakó Irén, 58 éves, Nagyenyed
6. Balázs Bálint, 70 éves, Torockószentgyörgy
7. Balázsné Bara Anna, 69 éves, Torockószentgyörgy
8. Csucsi Róbert, 69 éves, Kolozsvár
9. Floszmann Francis, Toronto, Kanada
10. Herédi Zsolt, 30 éves, Kolozsvár
11. Gál Barna, 70 éves, Segesvár
12. Dr. Gergely Jánosné, 67 éves, Kolozsvár
13. Györke István, 55 éves, Torockószentgyörgy
14. Gündischné Rudnyánszky Éva, 70 éves, Budapest
15. Koppándi Botond, 28 éves, Torockószentgyörgy–Kolozsvár
16. Krizbainé Szakács Emese, 28 éves, Torockószentgyörgy
17. Lőrincz Zoltán, 62 éves, Nagyenyed
18. Móricz Annuska, 45 éves, Torockószentgyörgy
19. Móriczné Kovács Mária, 36 éves, Torockószentgyörgy
20. Pethő Tünde, 62 éves, Kolozsvár
21. Br. Rudnyánszky Béla, 62 éves, Torda
22. Br. Rudnyánszky Zsófia, 64 éves, Torda
23. Simándi Anci, 50 éves, Torockó
24. Szakács János Hidi, 55 éves, Torockószentgyörgy
25. Szakács Nimród, 30 éves, Torockószentgyörgy
26. Id. Szócs Ferenc, 77 éves, Torockószentgyörgy
27. Br. Thoroczka Katalin, 65 éves, Toronto, Kanada
28. Gr. Thoroczka Péter, 76 éves, Budapest
29. Ugray László, 65 éves, Marosvásárhely
30. Varga Juliska (Uli néni), 82 éves, Torockószentgyörgy
31. Vincze István, 62 éves, Torockószentgyörgy
32. Vincze Istvánné Veres Anna, 60 éves, Torockószentgyörgy

33. † Vernes András, 76 éves, Kolozsvár
34. Vernes Andrásné, 74 éves, Kolozsvár
35. Zilahiné Gál Zsófia, 68 éves, Kolozsvár
36. Zsakó Erzsébet, 71 éves, Kolozsvár

A kiadást támogatták

Bakó Botond – Nagyenyed
Balogh Károly, dr. – AEÁ
Bíró István, ifj. – Segesvár
Bíró Istvánné Köble Anna – Segesvár
Draskóczy Pál, dr. – AEÁ
Fodor László – Nagyenyed
Gál Barna – Segesvár
Gündischné Rudnyánszky Éva, b. – Budapest
Gyórfi Mihályné Gál Erzsébet
Kish Mária – AEÁ
Kónya Tibor – Nagyenyed
Köble Csaba – Nagyenyed
Kristóffy Iván – AEÁ
Krizbainé Szakács Emese – Torockószentgyörgy
Máthé András – Kolozsvár
Péterffy Enikő – Kolozsvár
Péterffy Miklós, ifj. – Magyarország
Rudnyánszky Béla, b. – Torda
Rudnyánszky Zsófia, b. – Torda
Serényi Péter, dr. – AEÁ
Simon János – Nagyenyed
Szakács Nimród – Torockószentgyörgy
Szántó Boldizsár – AEÁ
Szent-Györgyi András, dr. – AEÁ
Szinte Zoltán – AEÁ
Tanasitsné Rudnyánszky Gabriella, b. – Budapest
Thoroczkai Zoltán – AEÁ
Thoroczkay Péter, gr. – Budapest
Ugray Gyöngyi – Marosvásárhely
Ugray László – Marosvásárhely
Zakelné Bíró Ildikó – Németország

*

A kutatómunkát és az anyaggyűjtést
dr. Tobiás Károly
és Vörös Katalin (Kalifornia)
adománya tette lehetővé.

Köszönet valamennyiüknek

[Erdélyi Magyar Adatbank]

HANTZ LÁM IRÉN

A VÁR ÁRNYÉKÁBAN
Torockószentgyörgy

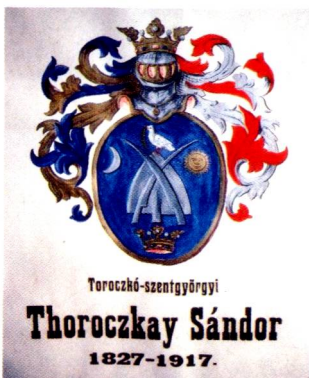
Szerkesztette: BARTHA ZOLTÁN
Tördelte: FOGARASI EDIT
Lektorizálta: TOLNA ÉVA
Korrektúrázta: MIHÁLY KRISZTINA
Műszaki szerkesztő: VIGH KLÁRA
Megjelent a GEWALT nyomdában
Igazgató: SZAKÁCS LEVENTE
Kiadja a TINIVÁR KIADÓ
Felelős kiadó: dr. BARTHA ZOLTÁN
Kolozsvár
2003
ISBN: 973-9323-91-X

A színes Torockószentgyörgy

Az unitárius templom falán látható pecsétes tábla

Ősi címerek

Kalangyák id. Csucsi Róbert földjén

Virágzó mák a Székelykő tövében, Bakó Irén fotója

Vernes András: Édesanyám

Vernes András: A vár árnyékában

Festett bútorok

Betlehemezők 1999-ben

2002 nyara - unitárius gyerektábor

Veres András: Kilátás a várra

Vass Albert: A torockószentgyörgyi templom udvarán

Szent György lánzsája? Kiskápolna-Nagykápolna? Óriásleányka? Vápa? Legyünk kíváncsiak a helyre...

Brassai Sámuel szülőfaluja? Igen! Mozsaras dörgések, örömtüzek, zsúpfedeles házak? Voltak bizony itt valaha. Az a város, fűles kemencés, nemesi kúriás hely, ahonnan a fehéres csüdfű, a nagyvirágú pipitér, a havasi nyúlfarkfű névadója is származott, meg a festőművész, meg a gazdálkodó „mindenesz”? Az, az! A versben búcsúzó menyasszonyok, csipkeverő asszonyok, a bútorfestők, a máktermesztők, kardvirágkertészek, a betlehemezők faluja? Már csak részben. A Thoroczkayak, Rudnyánszkyak valamikori otthona? Így igaz. És még hány meg hány érdekes emberé...

1984. évi L. 1273

A beavatás élményét éljük át Hantz Lám Irén sorait olvasva: ez az útkalauznak és művelődéstörténeti összefoglalónak egyaránt hasznos munka az értékek felismeréséből, a jövő iránti felelősség érzéséből származik. Torockó-szentgyörgyön a civilizáció réges-régi, de a hely történelme az értékek pusztulásáról is szól... Milközben az élet konkrét körülményeit, lehetőségeit, történetét vizsgálja rokonszenven megírt, közvetlen hangvételű könyvében, a szerző értelmes jövőképet ajánl helybelieknek és érdeklődőknek.

Egyed Emese